

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 7'2017

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2015 р. №1328 (економічні науки), Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2016 р. № 820 (юридичні науки). Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Таврійським національним університетом ім. В.І. Вернадського та Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 14 від 20 червня 2017 року) та Вченою Радою Таврійського національ-

ного університету ім. В.І. Вернадського (Протокол № 27 від 22 червня 2017 року). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції. Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 10.07.2017

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2017

© "Економіка. Фінанси. Право",

2017

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

Заступник редакційної колегії з правових наук:

Лоцихін Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, декан юридичного факультету Академії муніципального управління, Заслужений економіст України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Баймуратов Михайло Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного університету, заслужений діяч науки і техніки України
Бичкова Світлана Сергіївна, д.ю.н., професор, заступник начальника кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., професор, завідувачий спеціальною кафедрою № 1 Національної академії Служби безпеки України, заслужений юрист України

Джужа Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Кампо Володимир Михайлович, к.ю.н., доцент, громадський діяч, заслужений юрист України

Клименко Олена Вікторівна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

Кононенко Леонід Минович, к.ю.н., професор, професор кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Копан Олексій Володимирович, д.ю.н., професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1

Литвин Олександр Петрович, к.ю.н., професор, професор кафедри публічно-правових дисциплін Університету сучасних знань

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького національного університету, академік міжнародної кадрової академії, відмінник освіти України, радник юстиції

Приходько Христина Вікторівна, к.ю.н., професор, доцент кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, професор кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

Керівник редакційної колегії з економічних наук:

Дацій Олександр Іванович, д.е.н., професор, в.о. ректора Академії муніципального управління, Заслужений працівник освіти України

Заступник керівника редакційної колегії з економічних наук:

Бутинець Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, професор кафедри економіко-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Невелєв Олександр Михайлович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та адміністративного менеджменту Академії муніципального управління

Вініченко Ігор Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Іванюта Василь Фалімонович, д.е.н., доцент, професор кафедри бізнес-адміністрування та зовнішньоекономічної діяльності Полтавського університету економіки і торгівлі

Клименюк Микола Миколайович, д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту Академії муніципального управління

Кондрашихін Андрій Борисович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри державних та місцевих фінансів Академії муніципального управління

Корецька Світлана Олександрівна, д.е.н., доцент
Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, завідувач секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., доцент, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Прухнівський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Сук Петро Леонідович, д.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Національного університету біоресурсів і природо-користування України

Ткаченко Сергій Анатолійович, к.е.н., доцент, виконуючий обов'язки ректора Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

Царенко Оксана В'ячеславівна, д.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту Академії муніципального управління

Керівник редакційної колегії з правових наук:

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Шеф-редактор:

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління Аудиторської фірми "Аналітик", Заслужений юрист України

Випускний редактор:

Куцяк Олександр Анатолійович

ЗМІСТ

<i>Д.О. ТАРАНГУЛ.</i> Методологічні підходи щодо формування податкової політики в Україні	4
<i>С.А. ТКАЧЕНКО.</i> Пошук критерію оцінки економічної ефективності підсистеми інтегрованої економічної діагностики функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю підприємств і об'єднань на базі багатоцільового теоретико-методологічного аспекту	9
<i>В.А. ЯНКОВСЬКА.</i> Організація внутрішнього аудиту в банках	11
<i>В.І. ЗАХАРЧЕНКО, В.А. ПІРІЄВ.</i> Формування стратегій диверсифікації у розвитку промислового підприємства	14
<i>Н.М. СЕЛІВАНОВА, О.А. ЯНКОВСЬКА.</i> Облік єдиного соціального внеску на загальнодержавне страхування у країнах світу	18
<i>М.О. ПАНЧЕНКО, М.В. ІЛІНЧУК.</i> Організаційно-економічний механізм інвестування в аграрно-промисловий комплекс України	21
<i>Л. ЛАЙС.</i> Предпринимательский университет как новая форма образовательного учреждения	25
<i>І.В. ГНИДЮК, М.О. ДІХТЯРЕНКО.</i> Особливості формування сучасної бюджетної політики в Україні	31
<i>Т.В. ГІЛЬОРМЕ, Н.І. ДОЦЕНКО.</i> Облікове-аналітичне забезпечення електронної форми торгівлі суб'єктів господарювання в Україні	34
<i>О.С. БОГМА.</i> Класифікація видів бюджетної безпеки країни	38
<i>О.М. ГОЛОВНЯ.</i> Туристично-рекреаційна сфера Вінницької області як передумова формування соціально орієнтованої економіки	41
<i>І.Ю. ШЕВЧЕНКО.</i> Посадова інструкція як основа формування навчальних планів підготовки фахівців економічних спеціальностей для підприємств автомобільного транспорту	44

ТЕЗИ

<i>В.В. ГОЛОВАЧ.</i> Роль аудиту в детінізації економіки	49
<i>Т.А. БУТИНЕЦЬ.</i> Тіньова економіка і бухгалтерський облік	51

АНОТАЦІЇ, КОМЕНТАРІ, КОНСУЛЬТАЦІЇ

Як безробітному отримати допомогу у державній службі зайнятості?	53
Як безвізовий режим із ЄС вплине на життя пересічного українця?	53
Цивільний позов у кримінальному процесі: наскільки це ефективно? Переваги і недоліки	55
Роз'яснення щодо заборони діяльності російських сайтів на території України	57
Пенсійна реформа очима громадян: "за" і "проти"	58
Нез'явлення Віктора Януковича на слухання у справі про державну зраду	59
Якість продуктів харчування і юридична відповідальність	59

ТАРАНГУЛ

УДК 336.02

Дмитро Олександрович
tarangul_d@ukr.net

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE FORMATION OF TAX POLICY IN UKRAINE

к.геогр.н., с.н.с., учений
секретар, Науково-дослідний
інститут фіскальної політики,
Університет державної
фіскальної служби України

У статті досліджено основні проблеми, які суттєво заважають ефективному функціонуванню вітчизняної податкової політики. Обґрунтовано доцільність формування методологічних засад функціонування цієї політики.

В статье исследованы основные проблемы, которые существенно мешают эффективному функционированию отечественной налоговой политики. Обоснована целесообразность формирования методологических основ функционирования этой политики.

The article identifies the major problems that seriously impede efficient functioning of the national tax policy. The expediency of methodological rules for the formation of this policy is proved.

Ключові слова: методологічні засади, податкова політика, Податковий кодекс, проблеми

Ключевые слова: методологические основы, налоговая политика, Налоговый кодекс, проблемы

Keywords: methodological principles, tax policy, Tax code, problems

ВСТУП

Податкова політика у будь-якій країні відіграє надзвичайно важливу роль у функціонуванні всієї соціально-економічної системи, регулюючи відносини між платниками податків та органами державної влади.

Варто зазначити, що проблема оптимальної податкової системи завжди зачіпала особисті інтереси кожного члена суспільства, достатньо пригадати відоме висловлення провідних інтелектуалів людства. Так, ще Цицерон висловив таке припущення: «Небесної благодаті потрібно, щоб погодити відкупників і населення, щоб не приносити одних у жертву іншим, і зробити так, щоб і вівці були цілі і вовки нагодовані» [1, с. 29]

Також можна згадати М.Твена, відомого американського письменника, який констатував, що двох речей неможливо уникнути – смерті і податків. За фундаментальні дослідження в галузі економіки, зокрема за аналіз монетарної і фіскальної політики при різних обмінних курсах, канадському економісту Р. Манделлу (нар. 1932 р.) у 1999 р. було присуджено Нобелівську премію.

Сучасні реалії щодо податкової політики в Україні склались таким чином, що перманентні зміни її векторів, зокрема кількості податків, їх ставок, способів стягнення, перерозподілу між рівнями бюджетної системи, не сприяють оптимізації відносин і не задовольняють як платників, так і органи влади, а отже пошук компромісних рішень продовжується. Вітчизняними вченими, зокрема А. Крисоватим, Л. Тарангул, І. Луніною, О.Кириленко, Ю. Івановим та іншими розроблено відповідне теоретичне підґрунтя, в тому числі методологічного спрямування

вирішення окремих проблем цієї політики, але сучасні реалії вимагають продовження досліджень.

МЕТА РОБОТИ полягає у з'ясуванні основних проблем податкової політики та розробці методологічних основ її функціонування.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є праці зарубіжних та вітчизняних вчених, періодика, нормативно-правові акти, ресурси Internet.

При виконанні дослідження застосовано методи: системного підходу, аналізу, порівняння, індукції.

РЕЗУЛЬТАТИ

Податкова політика у будь-якій державі є важливим інструментом регулювання фінансових ресурсів. Так, в розділі X (ст. 104а (109) -115* (125)) Конституції Німеччини передбачено детальне розмежування між федеральними податками та податками земель, конкретизовано механізм стягнення [2]. В Україні, незважаючи на регулярні спроби покращити податковий клімат, зокрема, зробити ефективною податкову політику, бажаних результатів не досягнуто.

Беручи до уваги необхідність вирішення основних проблем податкової політики, дослідження виконаємо у такій послідовності:

з'ясування основних проблем цієї політики;
аналіз поглядів вітчизняних вчених щодо суті, особливостей формування та реалізації податкової політики;

формування основних методологічних положень функціонування цієї політики.

Аналіз фахової літератури по цій проблематиці дозволяє дійти висновку про наявність вагомих

проблем.

І. Дороніна зауважує: «Податкова система в Україні характеризується такими негативними рисами: складна система адміністрування; корупція в податкових органах; високий рівень податкового навантаження [3, с.32].

О. Заклекта-Берестовенко зазначає: «За роки незалежності української держави проведення податкової політики не дало змоги забезпечити належний рівень соціального захисту населення. Наслідками неефективності оподаткування стали: значний податковий тиск на платників податків; надмірна диференціація в доходах населення, значна тінізація економіки країни, масова міграція працівників за кордон [4].

Отже, можливо констатувати наявність таких проблем: регулярні зміни податкового законодавства; окремі положення Податкового кодексу прямо вступають у протидію із інтересами суспільства; неоптимальність діючої структури податкової (фіскальної) служби; ослабленість регулюючого впливу на динамічний розвиток економіки; наявність фактів корупції у структурі Державної фіскальної служби України.

Всі ці, та інші проблеми не сприяють нормальним умовам ведення бізнесу, оскільки доволі складно планувати бізнесові контакти із вітчизняними та зарубіжними партнерами, якщо відсутні чітко прогнозовані умови. Особливе занепокоєння такою ситуацією викликає у зарубіжних ділових колах тому, що вони не мають впевненості у стабільності економічної ситуації. Беручи до уваги наявність цих та інших проблем, їх вирішенню присвятили свої праці вітчизняні вчені. Подамо окремі тлумачення суті податкової політики.

На думку А. Крисоватого – це діяльність держави у сфері встановлення, правового регулювання та організації стягнення податків і податкових платежів до централізованих фондів грошових ресурсів держави [5]. Згідно тлумачення Ю. Іванова та О. Тищенка – це система відносин, що складається між платниками податків і державою, а також стратегії їх дії у різних умовах ведення господарства і різних економічних системах [6, с.13].

Я. Литвиненко вважає, що податкова політика є системою відносин, що складаються між платником податків і державою, а також стратегією їх дій у різних умовах господарювання та економічних системах [7].

Л. Тарангул та З. Варналій дотримуються думки, що фіскальна політика є важливим фінансовим інструментом мобілізації грошових коштів для виконання загальнодержавних функцій і здійснення макроекономічного регулювання економіки [8, с.23]. Т. Мединська та Н. Власюк розуміють податкову політику як діяльність держави у сфері оподаткування – встановлення видів та співвідношення податків, визначення платників та підходів до них (уніфікованих чи диференційованих), встановлення ставок оподаткування, гадання податкових пільг тощо [9, с.196].

Фахівці Центру перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів органів державної

податкової служби подають таке тлумачення: «Бюджетно-податкова політика держави – це сукупність правових, фінансових і організаційних заходів держави у сфері регулювання бюджетних і податкових відносин, які направлені на формування і використання фінансових ресурсів в системі регулювання економічного розвитку країни [10, с. 4].

Отже, вченими доволі розлого охарактеризовано це поняття.

Щодо мети такої політики, то згідно зі Стратегією сталого розвитку «Україна 2020» мета податкової реформи – побудова податкової системи, яка є простою, економічно справедливою, з мінімальним затратами часу на розрахунок і сплати податків, створює необхідні умови для сталого розвитку національної економіки, забезпечує достатнє наповнення державного бюджету України і місцевих бюджетів [11].

Податкова політика включає безліч складових – категоріально-понятійний апарат, методи, форми, принципи, важелі, механізми, моделі тощо. Беручи до уваги мету дослідження, коротко з'ясуємо сутність терміну «методологія». У Сучасному тлумачному словнику української мови знаходимо: «методологія» (*methodos* – метод + *logos* - вчення) – це: 1) вчення про науковий метод пізнання й перетворення світу; його філософська теоретична основа; 2) сукупність методів дослідження, що застосовують у будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання [12, с.474].

Більш розлогіше тлумачить цей термін Д.Стеченко та О. Чмир: «Методологія – це філософське вчення про методи пізнання. В широкому розумінні методологія – це спосіб усвідомлення будови науки і методів її роботи, а у вузькому – сукупність принципів, методів, прийомів та процедур дослідження, що застосовуються в тій чи іншій галузі знань (конкретна наукова методологія) [13, с.82].

Отже, методологія розуміється як певний спосіб виконання конкретного дослідження, оскільки, у даному випадку, досліджується проблема формування податкової політики, з врахуванням її специфіки застосуємо такі методологічні підходи:

Зазначимо що, методологічні підвалини формування реалізації податкової політики нині обґрунтовані недостатньо. Так, В. Гончарова зазначає: «Методологія організаційно-управлінського аспекту реалізації податкової політики у фаховій літературі характеризується певною відсутністю єдиного понятійного апарату» [14].

Продовжуючи дослідження, розробимо методологічні основи формування такої політики.

Обґрунтовуючи методологічні підходи візьмемо за основу такі принципи:

орієнтація на вектори суспільного розвитку України, які направлені на євроінтеграцію; оптимальність податків; сприяння розвитку регіонів, малого і середнього бізнесу; доступність для розуміння положень податкового законодавства; ефективність функціонування податкових (фіскальних) структур.

Базуючись на таких принципах сформуємо відповідні методологічні положення (рис.1).

Рис. 1. Методологічні засади формування податкової політики [складено автором]

Обґрунтуємо ці положення.

1. *Методи дослідження.* Основним методом виберемо системний підхід, як такий, що дозволяє виконувати дослідження комплексного плану складних систем. Податкова система, складовою якої є податкова політика, є складною соціально-економічною системою, тому враховуючи побажання всіх учасників податкового процесу можливо досягти ефективних результатів лише використовуючи інструментарій цього підходу.

2. *Направленість.* Незважаючи на специфічність та відмінність соціально-економічного розвитку України від європейських країн, податкова політика повинна формуватись із врахуванням підходів, традицій, векторів розвитку, механізмів, які діють у європейських країнах. Є очевидним, що це не повинно бути механістичним копіюванням цього досвіду, але такі підходи, як відкритість, доступність, простота, контроль, тощо повинно впроваджуватись у наші реалії. Нині антикорупційними органами в Україні лише протягом 2016 – першого півріччя 2017 рр. виявлено порушень на десятки мільярдів гривень. Так, голова Національного антикорупційного бюро України А. Ситник повідомив: «Із загальної суми збитків в 85 млрд. грн. завданих за попередніми оцінками інтересам держави в справах, що розслідуються детективами НАБУ, понад 40% припадає саме на держпідприємства [15]. Тому, при формуванні засад цієї політики повинні бути розроблені конкретні заходи для подолання цієї негативної ситуації».

3. *Нормативно-правова база.* Незважаючи на перманентне поліпшення податкового законодавства протягом періоду незалежності України, воно і нині залишається недосконалим.

Незважаючи на значне скорочення податків і зборів їх чисельність також не є оптимальною. Так, простежується певна співставленість між транспортним податком та збором за паркування транспортних засобів, який до того ж доволі складно адмініструвати. Окремі ставки податків та об'єкт оподаткування не відповідають принципу орієнтації на загально-

європейські підходи. До таких необґрунтованих податків необхідно віднести податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. Згідно Податкового кодексу України та відповідного Закону до нього з 1 січня 2017 р. стягнення відбувається у розмірі 1,5% за 1 кв. метр, як гранична ставка. Менше такої межі можуть встановлювати ради місцевих депутатів [16; 17].

Але в інших європейських країнах де введено цей податок стягнення відбувається в залежності від вартості житла. Незважаючи на постійну критику громадськості депутати Верховної Ради України до неї, загалом, не прислухаються, а бюджет щороку втрачає значні кошти. З'ясуємо кількість та оптимальність податкових ставок станом на 1 січня 2017 р. (рис.2).

Щодо окремих податків, то багато критики викликає їх адміністрування, особливо відшкодування ПДВ, контроль за своєчасністю та повнотою сплати податків.

З'ясуємо ситуацію, як рівень податків забезпечує економічний розвиток країни (рис. 3) [19].

Згідно рис. 3, загальні податкові надходження зросли від 21,3% до ВВП у 1998 р. до 23,5% до ВВП у 2014 р., що є позитивним чинником. Водночас, аналіз даних дозволяє дійти висновку, про незначне зростання рівня податків у ВВП, що по відношенню до України означає збільшення податкового тиску, проте зазначимо, що починаючи із 2014 р. ці співвідношення вирівнюються, і зважаючи на запевнення органів влади щодо зменшення податкового тиску на бізнес, МВФ зробив прогноз по їх стабілізації.

Також вагомю юридичною проблемою є значна наявність пільг. Зауважимо, що станом на 01.01.2015 р. в Україні діяла 251 податкова пільга, в тому числі 74 із них призводили до втрат бюджету [19]. За період 2015 - першої половини 2017 рр. здійснено певне впорядкування пільг, проте інформація у 2017 р. є малодоступною.

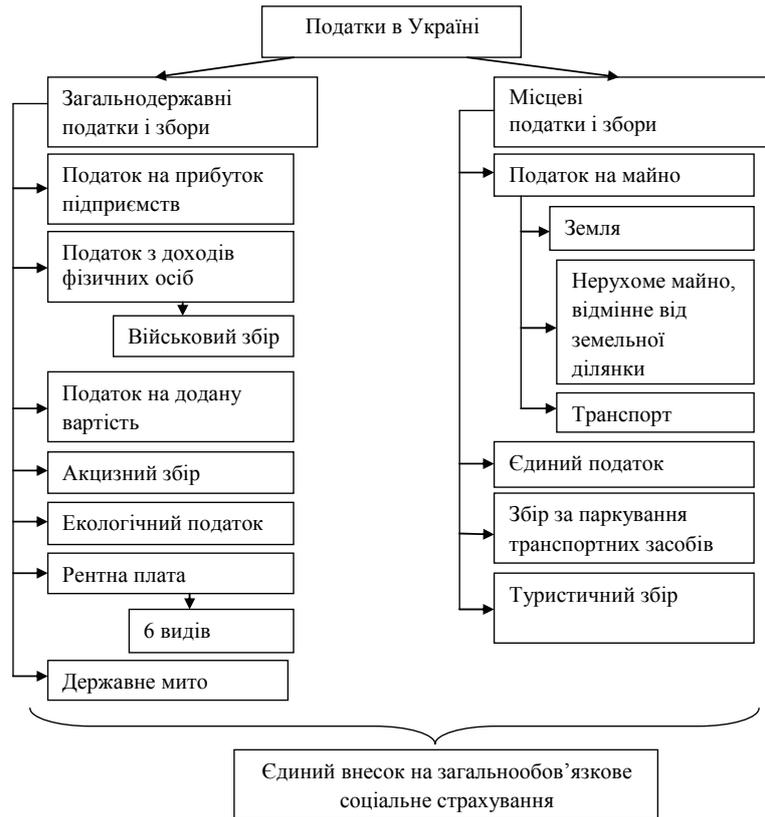

Рис. 2. Структура податків в Україні [складено за [18]]

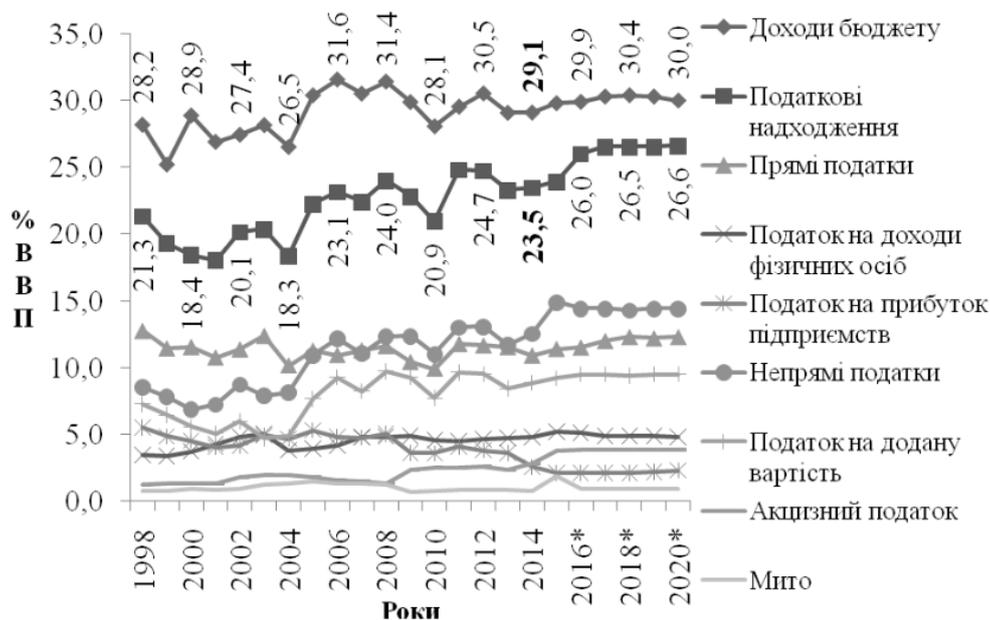

Рис. 3 Динаміка податкових надходжень до Зведеного бюджету України в 1998-2020 рр., % до ВВП [1998-2014 рр. – Державна казначейська служба України; 2015-2020 рр. – прогноз МВФ]

4. *Механізми контролю.* Беручи до уваги, що ефективного контролю за сплатою податків не відбувається, є багато фактів, які підтверджують ухиляння від сплати податків, покриття фіскальними службами щодо великих платників

податків корупційних проявів, тому є доцільність формування ефективного системи контролю. Варто зазначити, що протягом першої половини 2017 р. ситуація почала покращуватись, зокрема завдячуючи діям антикорупційних органів. Проте, ця проблема є

комплексною, і тому її також потрібно вирішувати комплексно. Передусім, для підвищення ефективності фіскальних органів, періодично доцільно залучати до перевірки окремих платників відповідні громадські структури, які отримали відповідні дозволи – аудиторські фірми, фахівців інших структур, науковців.

Запропоновані методологічні положення, беззаперечно, будуть сприяти поліпшенню ефективності податкової політики. Нині є достатня кількість теоретичних розробок щодо формування та реалізації податкової політики, але лише незначна кількість із них обґрунтовує її наукові засади, зокрема методологічні підходи. Відсутність наукових розробок у цьому напрямі не сприяє формуванню відповідних механізмів.

ВИСНОВКИ

Податкова політика є складним інструментом реалізації політики окремих функцій держави. В зарубіжних країнах особливо тих, які входять у Європейський Союз сформувалась така податкова політика, яка у найбільш сприйнятливій мірі поєднує інтереси платників податків та отримувачів цих соціальних виплат. Нині таку політику в Україні ще необхідно сформувати, для чого запропоновано відповідні методологічні підходи.

Список використаних джерел

1. Янжул И. Основные начала финансовой науки. Учение о государственных доходах/И. Янжул. – 3-е изд., СПб. – 1899. – 508с.
2. Основной закон Федеративной республики Германии. Правовая библиотека. Конституции стран мира. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://legolhs.com>.
3. Дороніна І. Модернізація податкової системи в умовах європейської інтеграції/ І.І. Дороніна, Н.С.Криштоф // Економіка та держава №3, 2016. – С. 31-37.
4. Заклекта-Берестовенко О.С. Податкова політика в системі економічної політики держави/ О.С. Заклекта-Берестовенко // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». - №3, 2014.
5. Крисоватий А.І. Теоретико-організаційні домінанти та практика реалізації податкової політики в Україні: монографія. – Тернопіль: Карт-бланш, 2005. – 371 с.
6. Иванов Ю.Б., Тищенко А.Н. Современные проблемы налоговой политики: учебное пособие. – Х.: ИД «ИНЖЕК», 2006. – 328с.
7. Литвиненко Я.В. Податкова політика: навч. посіб./ Я.В.Литвиненко. – К.: МАУП, 2010. – 224 с.
8. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи: монографія / П.В. Мельник, Л.П. Тарангул, З.С. Варналій; за заг. ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2008. – 675 с.
9. Мединська Т.В. Податкова система: навч. посіб. / Т.В. Мединська, Н.І. Власюк. – Львів: Магнолія-2006, 2010. –276 с.
10. Навчально-методичні матеріали: «Бюджетно-податкова політика в умовах ринкової економіки. Зарубіжний досвід України»/ Центр підготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів органів державної податкової служби України, 2012. – 25с.
11. Указ Президента України «Про Стратегію розвитку «Україна -2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015/print1394366409065470>.
12. Сучасний тлумачний словник української мови: 100000 слів / За заг. ред. д-ра філол. Наук, проф. В.В. Дубічинського. – Х.: ВД «ШКОЛА», 2009. – 1008 с.
13. Стеченко Д.М. Методологія наукових досліджень: підручник/ Д.М. Стеченко, О.С. Чмир. – К.: Знання, 2005. – 309с.
14. Гончарова В.Г. Теоретико-методичні підходи до формування та реалізації податкової політики на регіональному рівні/ В.Г. Гончарова// Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». - № 1, 2013.
15. Ринок корупції в Україні становить 85 мільярдів – НАБУ/ Економічна правда, 24 квітня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2017/04/24/624180>
16. Податковий кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
17. Закон України від 20 грудня 2016 р. №1791-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 р.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1791-19>.
18. Державна фіскальна служба України Інформаційно-довідковий департамент. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sfg.gov.ua>
19. Касперович Ю. Стратегічні пріоритети і завдання податкової реформи в Україні. 12 березня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/podatkova_

ТКАЧЕНКО

Сергій Анатолійович
nukoblikaudit@inbox.ru

УДК 338.242.2:[65.012.122:338.43]

ПОШУК КРИТЕРІЮ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ
ПІДСИСТЕМИ ІНТЕГРОВАНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ
ФУНКЦІОНАЛЬНО РОЗВИНУТИХ СИСТЕМ СТРАТЕГІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ І ОБ'ЄДНАНЬ НА БАЗІ
БАГАТОЦІЛЬОВОГО ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНОГО АСПЕКТУ

THE CRITERIA SEARCHING FOR ECONOMIC EFFICIENCY EVALUATING
OF THE INTEGRATED ECONOMIC DIAGNOSTICS OF FUNCTIONALLY
DEVELOPED SYSTEMS OF STRATEGIC MANAGEMENT OF ENTERPRISES
AND ASSOCIATIONS ACTIVITY ON THE BASIS OF MULTI THEORETICAL
AND METHODOLOGICAL ASPECTS

к.е.н., доцент кафедри
обліку і аудиту, в.о.
ректора Вищого навча-
льного закладу «Міжна-
родний технологічний
університет «Миколаїв-
ська політехніка»

У даній статті обґрунтовано, вимога щодо можливості визначення критерію оцінки економічної ефективності (якості) функціонування при створенні у функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю виробничих об'єднань й підприємств самостійної підсистеми інтегрованої економічної діагностики виконується повністю.

В даній статті обґрунтовано, вимога щодо визначення критерію оцінки економічної ефективності (якості) функціонування при створенні у функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю підприємств і об'єднань самостійної підсистеми інтегрованої економічної діагностики виконується повністю.

In this scientific article the requirement regarding the possibility of determining the evaluation criteria of economic efficiency (profitability) functioning in the creation of functionality systems of developed strategic management by activity industrial, scientific and industrial associations of independent subsystems the integrated economic diagnostics is done completely.

Ключові слова: багатоцільовий, база, діяльність, економічна ефективність, інтегрована економічна діагностика, критерій, об'єднання, оцінка, підприємство, підсистема, пошук, система стратегічного управління, теоретико-методологічний аспект та функціонально розвинута

Ключевые слова: база, деятельность, интегрированная экономическая диагностика, критерий, многоцелевой, объединение, оценка, подсистема, поиск, предприятие, система стратегического управления, теоретико-методологический аспект, функционально развитая, цель и эффективность

Keywords: multipurpose, base, activity, economic efficiency, is integrated economic diagnostics, criterion, unification, estimation, enterprise, subsystem, search, strategic management system, Theoretical aspects, functionally developed

ВСТУП

У сучасних умовах провівши дослідження наукових праць [1-10] і інших, представляється, що єдино правильним шляхом стосовно підсистеми інтегрованої економічної діагностики функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань буде змістовний пошук критерію оцінки економічної ефективності (якості) на базі загального теоретико-методологічного підходу.

МЕТА РОБОТИ полягає у пошуку критерію оцінки економічної ефективності (якості) функції планомірної економічної діагностики на базі цілого методологічного аспекту.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методологічним базисом статті виступає діалектичний метод і положення теорії інтегрованої економічної діагностики та стратегічного управління. У процесі дослідження знаходили використання наступні методи: абстрактно-логічний

(для теоретико-методологічного узагальнення і формулювання конклюдентів); монографічний (при дослідженні теоретичних та практичних методик функції інтегрованої економічної діагностики й системи управління); економіко-статистичний, розрахунково-конструктивний, порівняльний (при аналізі і оцінці стану інтегрованої економічної діагностики у системі управління); групування (із метою надання характеристики сучасної практики інтегрованої економічної діагностики у системі управління) й інше.

РЕЗУЛЬТАТИ

Багаторічна практика створення функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань свідчить, що існують два поняття, які групують все різноманіття економічного ефекту: економічний ефект у вартісному вимірі, який отримується у системі управління (E_1), і економічний ефект у вартісному вимірі, одержуваний у

керованій системі (E_2). Перша група економічного ефекту обумовлена головним чином застосуванням більш прогресивних технічних засобів та ступенем реалізації можливостей нової технології обробки інформаційних даних. У практичних умовах обчислення економічного ефекту цього виду не викликає яких-небудь значних труднощів. Друга група викликана впливом інформації, отриманої за допомогою прогресивних технічних засобів і нової технології обробки даних, на виробничий процес. Цей вид економічного ефекту характеризує керовану систему та виникає у тих випадках, коли таке, що приймається на основі результатної інформації завдання управління призводить до інтенсифікації діяльності керованої системи. До нього відноситься зменшення витрат або отримання додаткових вигод якісного і кількісного характеру на тій ділянці виробничо-господарського процесу, де використовуються результати вирішення завдання. Слід зазначити, економічний ефект даного виду не буде отриманий у разі неприйняття на основі результатної інформації завдання відповідного керуючого рішення, ін.

Саме отриманий економічний ефект (рентабельність) зазначених вище двох видів, на нашу думку, й повинен бути покладений в основу розрахунку критерію ефективності як створюваних систем управління взагалі, так і підсистеми інтегрованої економічної діагностики функціонально розвинених систем стратегічного управління діяльністю науково-виробничих об'єднань й промислових підприємств, який можливо представити у вигляді, формула(1):

$$K_{ef} = \frac{E_1 + E_2}{B}, \quad (1)$$

де: K_{ef} – коефіцієнт оцінки економічної ефективності (рентабельності) створюваної підсистеми (функції) управління; B – витрати у вартісному вимірі на проектування, створення й функціонування підсистеми управління.

Досвід застосування даного критерію оцінки економічної ефективності показує, що виникають значні труднощі тільки із визначенням величини, яка у зв'язку із відсутністю у даний час науково обґрунтованої методології її розрахунку часто визначається зі значною похибкою, що накладає деякі риси огрубіння на кінцеві результати. Тим не менш, цей факт не може слугувати ключовою підставою для сумнівів у необхідності науково-практичного використання зазначеного узагальнюючого результуючого показника й інше.

Із точки зору системного підходу оцінка систем стратегічного управління об'єднаннями (підприємствами) тільки за одним узагальнюючим критерієм оцінки економічної ефективності виступає недостатньою, так як науково-виробничі об'єднання і промислові підприємства, будучи складними техніко-економічними та соціальними системами, діють в умовах обмежень, які неможливо всебічно врахувати за допомогою одного критерію. Тому, при проектуванні підсистеми інтегрованої економічної діагностики необхідно поряд із узагальнюючим критерієм оцінки

економічної ефективності (якості) використовувати ще і узгоджені із ним поодинокі критерії, які задовольняють одночасно декільком цілям підсистеми управління. Тобто, на практиці процес створення підсистеми управління зводиться до вирішення завдання векторної оптимізації, істотним моментом якого виступає вибір рішень, які одночасно у максимально можливій мірі задовольняють цілі підсистеми за різними критеріями оцінки економічної ефективності (якості). У якості таких поодиноких критеріїв оцінки економічної ефективності (якості) можуть бути прийняті: поодинокі економічні - приріст обсягу виробництва, підвищення фондодідачі, зменшення матеріаломісткості готової продукції, зростання продуктивності праці, зниження собівартості готової продукції та багато інших; поодинокі технічні – зниження трудомісткості економіко-аналітичних розрахунків, швидкість обробки техніко-економічної інформації, точність одержуваних результатів, релевантність (адекватність) інформаційних даних.

ВИСНОВКИ

Отже, вимога відносно можливості визначення критерію оцінки економічної ефективності (рентабельності) функціонування при створенні у функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю промислових підприємств й науково-виробничих об'єднань самостійної функції інтегрованої економічної діагностики виконується цілком і повністю.

Список використаних джерел

1. Бухонова, С.М. Сбалансированная система показателей как инструмент управления предприятием / С.М. Бухонова, Е.В. Трунова. - СПб.: Химиздат, 2004. - 148 с.
2. Денисов, А.М. Анализ качества и эффективности менеджмента на предприятии [Текст] / А.М. Денисов. - М.: Лаб. Книги, 2010. - 73 с.
3. Котова, Е.В. Имущество предприятия и комплексная оценка его финансового состояния / Е.В. Котова. - Москва: Лаборатория книги, 2010. - 77с.
4. Погосян, Р.Р. Антикризисное управление: система, процесс, диагностика [Текст]: монография / Р.Р. Погосян; под науч. ред. В.М. Джухи. - Ростов-на-Дону: Ростовский гос. эконом. ун-т, 2011. - 150 с.
5. Рудченко, О. Критерии оценки конечных финансовых результатов деятельности предприятия / Рудченко О. - М.: Лаборатор. книги, 2010. - 160 с.
6. Синяева, И.М. Модель коммерческой системы инновационного маркетинга / И.М. Синяева. - Москва: Дашков и К°, 2015. - 165 с.
7. Тавокин, Е.П. Исследование социально-экономических и политических процессов [Текст]: учеб. пособие / Е.П. Тавокин. - М.: ИНФРА-М, 2009. - 189 с.
8. Эмиров, Н.Д. Системная модель инновационного управления социальной сферой: монография / Н.Д. Эмиров. - М.: Проспект, 2016. - 144 с.
9. Эффективность управления социально-экономическим развитием административно-территориальных образований [Текст]: монография / [И.В. Луканова и др.]; под ред. В.И. Терехина. - Москва: ИНФРА-М, 2013. - 314, [1]с.
10. International bank for reconstruction and development (Washington). World bank technical paper. - Washington: World bank, 1986. - 28 см. № 472: A diagnostic framework for revenue administration / Jit B.S. Gill. - Washington: World bank, 2000. - VI, 53 с.

ЯНКОВСЬКА

Вікторія Анатоліївна
hif_kursi@ukr.net

УДК 336.71.078.3

ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ В БАНКАХ

INTERNAL AUDIT ORGANIZATION IN BANKS

к.е.н., доцент, Харківський
інститут фінансів
Київського національного
торговельно-економічного
університету

Стаття присвячена визначенню ролі внутрішнього банківського аудиту, його ефективного застосування та перспективами подальшого розвитку. В статті обґрунтована необхідність застосування внутрішнього банківського аудиту для підвищення ефективності банківської діяльності.

Статья посвящена определению роли внутреннего банковского аудита, его эффективного применения и перспективам дальнейшего развития. В статье обоснована необходимость применения внутреннего банковского аудита для повышения эффективности банковской деятельности.

The article is devoted to defining the role of internal Bank audit, its effective application and prospects for further development. In the article the necessity of application of internal Bank audit to improve the efficiency of banking activities is given.

Ключові слова: комерційні банки, внутрішній аудит, контроль, управління

Ключевые слова: коммерческие банки, внутренний аудит, контроль, управление

Keywords: commercial banks, internal audit, control, management

ВСТУП

На сучасному етапі функціонування комерційних банків країни все більш важливим стає внутрішній аудит та бачення шляхів його розвитку, що забезпечує надійність банку в довгостроковій перспективі. У зв'язку із цим у практиці управлінської діяльності все більш широкого застосування набуває методологія внутрішнього аудиту.

Через складні обставини та ризики, пов'язані з нестабільністю фінансово-кредитної системи України, проблема впровадження й ефективного застосування внутрішнього аудиту стає більш ніж актуальною.

Проблеми внутрішнього банківського аудиту досліджувались у наукових працях і публікаціях багатьох вітчизняних і закордонних авторів, у тому числі – О.І. Киреева, Н.П. Шульги, О.С. Полетаєвої, Т.О. Кривцової, М.П. Кравець, Л.А. Сухаревої, А.М. Герасимовича, О.Д. Заруби, Л.М. Кіндрацької, О.С. Любунь, І.О. Лютого, О.Б. Ретюнських, Г.Н. Белоглазової, Н.Е. Соколинської, З.Г. Ширинської та ін. Значна увага питанню організації та методології внутрішньобанківського аудиту приділяється у наукових дослідженнях західних науковців, таких, як А. Аренс, Р. Додж, Філін А. Дефліз, Генрі Р. Дженик, Вінсент М. О'Рейллі, Маррей П. Хирш, Дж. Робертсон, Е.А. Арені, Дж.К. Лоббек, Р. Адаме, Дж. Уайтхед, Дж. Хойл [1].

Автори внесли вагомий вклад до теорії і практики внутрішньобанківського аудиту. У їх роботах проаналізовані різноманітні аспекти застосування внутрішнього аудиту в банках. Водночас постійні зміни в стратегії управління фінансовим інститутом вимагає більш глибокого дослідження сутності та

ролі внутрішнього аудиту в банках, що обумовлює актуальність даної теми.

Проблема дослідження ролі внутрішнього банківського аудиту в функціонуванні банківських інститутів постійно збагачується новими науковими доробками, проте теоретична цілісність та практична результативність ще досить недостатня. Певним підтвердженням цього є особливості фінансового стану деяких банківських установ України, діяльність яких негативно впливає на стан банківської системи країни в цілому [2].

МЕТА РОБОТИ полягає у дослідженні ролі внутрішньобанківського аудиту.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet та нормативно-правові акти.

При проведенні дослідження використано структурно-функціональний метод, діалектичний, порівняння, системне комплексне дослідження діяльності служб внутрішнього аудиту банків, опрацювання відібраного матеріалу та його узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

В Україні обов'язкові мінімальні вимоги до організації внутрішнього аудиту та ефективності його діяльності в банках законодавчо визначено у Постанові НБУ від 10.05.2016 № 311 «Про затвердження Положення про організацію внутрішнього аудиту в банках України» [3]. Цим документом також визначено поняття «внутрішній аудит», висвітлено коло функцій аудиторського комітету, визначена суть аудиторської перевірки та роль підрозділу внутріш-

нього аудиту у забезпеченні фінансово-господарської діяльності банку.

З метою побудови ефективної служби внутрішнього аудиту, вдосконалення практики проведення внутрішнього аудиту, забезпечення якісного аналізу й оцінки системи внутрішнього контролю та уніфікації аудиторської звітності банки приймають у якості стандартів, які визначають основні вимоги щодо організації систематичної аудиторської діяльності, Міжнародні Стандарти Професійної Практики Внутрішнього Аудиту (International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing), видані Інститутом Внутрішніх Аудиторів (Institute of Internal Auditors, 247 Maitland Avenue, Altamonte Springs, Florida 32701-4201, USA), у редакції, яка ввела в дію з 01.01.2017р. [4].

Комерційні банки в Україні створюють підрозділи внутрішнього аудиту, які підпорядковуються Раді банку та сприяють організації внутрішнього аудиту. В різних фінансових установах, вони мають назви управління або департаменту.

Так, ПАТ «Альфа-Банк» створив Управління внутрішнього аудиту, яке є самостійним підрозділом і підпорядковується безпосередньо Наглядовій раді Альфа-Банку Україна, який затверджує плани роботи і розглядає результати перевірок і моніторингу виконання рекомендацій внутрішнього аудиту. Це дозволяє забезпечити незалежність у проведенні аудиторських перевірок та оцінки ризиків службою внутрішнього аудиту. Результати перевірок внутрішнього аудиту аналізуються керівництвом Банку з подальшим упровадженням планів заходів щодо виконання рекомендацій цього підрозділу. Внутрішній аудит Альфа-Банку Україна надає незалежні й об'єктивні гарантії та консультації, спрямовані на вдосконалення діяльності банку, допомагає досягти поставлених цілей, використовуючи систематизований і послідовний підхід до оцінки та підвищення ефективності процесів управління ризиками, системи внутрішнього контролю і корпоративного управління. Роль внутрішнього аудиту полягає в забезпеченні ефективності процесу управління ризиками, надійності й ефективності системи внутрішніх контролів, підтвердженні повноти та достовірності фінансової й управлінської інформації, дотриманні банком вимог законодавства [5].

З метою оцінки та вдосконалення системи внутрішнього контролю банку Публічне акціонерне товариство «Перший український міжнародний банк» створив Департамент внутрішнього аудиту. Він надає керівництву банку незалежні і об'єктивні гарантії та консультації до оцінки та підвищення ефективності процесів управління ризиками, системи контролю і корпоративного управління. Основними функціями Департаменту внутрішнього аудиту є: перевірка і оцінка процесів, що забезпечують діяльність банку, в тому числі тих, що несуть потенційний ризик і виконання яких забезпечується шляхом залучення юридичних і фізичних осіб на договірній основі; перевірка, оцінка ефективності та адекватності роботи систем управління ризиками, внутрішнього контролю, процесів управління банком, відповідності цих систем і процесів видам і обсягам здійснюваних

банком операцій, в тому числі щодо запобігання використанню банківської системи для легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму; перевірка процесу оцінки достатності капіталу, рівня ліквідності, засобів забезпечення збереження активів з урахуванням ризиків банку; перевірка правильності ведення і достовірності бухгалтерського обліку, інформації, фінансової та іншої звітності, яка складається банком, їх повноту та своєчасність надання; незалежна оцінка впровадженої керівництвом банку системи контролю. Департамент внутрішнього аудиту підпорядковується безпосередньо Наглядовій раді банку, здійснює діяльність за затвердженим ним планом і звітує перед ним про результати виконаної роботи. Спостереження і рекомендації Департаменту внутрішнього аудиту розглядаються найвищим керівництвом банку, після чого вживаються коригувальні заходи для усунення виявлених недоліків [6].

ПАТ акціонерний банк «УКРГАЗБАНК» створив Управління внутрішнього аудиту, яке здійснює перевірку та тестування систем внутрішнього контролю та управління ризиками, є незалежним механізмом оцінки, створеним з метою розгляду та оцінки ефективності ризик-менеджменту, контролю та процесів управління [7].

Організаційну структуру підрозділу внутрішнього аудиту кожного банку визначає Рада банку виходячи з його розміру, видів діяльності, рівня ризиків тощо. Вся робота даного підрозділу підпорядковується таким принципам, як: незалежність; об'єктивність і неупередженість; професійна компетентність; незалежна професійна ретельність; професійна етика.

ВИСНОВКИ

Отже, внутрішній аудит є діяльністю з надання незалежних і об'єктивних гарантій та консультацій, спрямованих на удосконалення діяльності організації. Він допомагає фінансовій установі досягти поставленої мети, використовуючи систематизований і послідовний підхід до оцінки й підвищення ефективності процесів управління ризиками, системи контролю й корпоративного управління.

Виходячи з вищевикладеного можна зазначити, що перспективами подальшого розвитку внутрішнього аудиту можуть бути: розширення сфери роботи та модернізація підходів до внутрішнього аудиту; підвищення кваліфікації співробітників банку, які працюють в інших підрозділах, проте для успішної роботи потребують базових знань з питань внутрішнього аудиту; вивчення міжнародної професійної практики внутрішнього аудиту; усвідомлення ролі та місця внутрішнього аудиту в корпоративному управлінні; вивчення та обговорення основних спірних питань внутрішнього аудиту в контексті стандартів внутрішнього аудиту на міжнародних науково-практичних конференціях; розробка методології щодо дослідження ступеню незалежності внутрішнього аудиту у банку; удосконалення зовнішньої оцінки якості внутрішнього аудиту; підвищення якості аудиторських висновків.

Список використаних джерел

1. Шараєвська Я.В., Гноєва І.М. Сучасний внутрішній аудит банку в Україні [Електронний

ресурс] – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/16_NPRT_2009/Economics/47824.doc.htm.

2. Солодка О.О. Фінансовий механізм підвищення ефективності функціонування комерційних банків [Текст]: автореф. дис. к.е.н. 08.04.01/Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2004. – 36с.

3. Постанові НБУ «Про затвердження Положення про організацію внутрішнього аудиту в банках України» від 10.05.2016 № 311 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0311500-16>.

4. Міжнародні Стандарти Професійної Практики Внутрішнього Аудиту (Стандарти) [Електронний

ресурс] – Режим доступу: <https://www.iaa.org.ua/wp-content/uploads/2013/08/IPPF-Standards-2017-Ukrainian.pdf>.

5. Внутрішній аудит [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://alfabank.ua/investor-relations/vnutrishnij-audit>.

6. Департамент внутрішнього аудиту [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://about.pumb.ua/management/audit>.

7. Система управління ризиками [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrgasbank.com/about/corporate_management/risk_control/.

ЗАХАРЧЕНКО

Віталій Іванович

nvzakharchenko777@gmail.com

УДК 338.33

ПІРІЄВ

Вусал Аскер

**ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ
ДИВЕРСИФІКАЦІЇ У РОЗВИТКУ
ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА****FORMATION OF STRATEGIES FOR
DIVERSIFICATION IN THE
DEVELOPMENT OF AN INDUSTRIAL
ENTERPRISE***д.е.н., професор, Одеський
національний політехнічний
університет**магістр, Одеський національний
політехнічний університет*

У статті запропоновано класифікацію видів стратегій диверсифікацій промислового підприємства в умовах глобалізації бізнесу. Розглянуті стратегії диверсифікації є еталонними стратегіями розвитку бізнесу. Їх реалізація починається в тому випадку, якщо підприємства не зможуть розвиватися на конкретному ринку з конкретним продуктом в рамках конкретної галузі.

В статті предложена классификация видов стратегий диверсификаций промышленного предприятия в условиях глобализации бизнеса. Рассмотренные стратегии диверсификации являются эталонными стратегиями развития бизнеса. Их реализация начинается в том случае, если предприятия не смогут развиваться на конкретном рынке с конкретным продуктом в рамках конкретной отрасли.

The article proposes a classification of types of strategies for diversification of an industrial enterprise in the context of business globalization. The considered diversification strategies are the reference strategies of business development. Their implementation begins in the event that enterprises can't develop in a specific market with a specific product within a particular industry.

Ключові слова: диверсифікація, стратегія, бізнес, підприємство, прибутковість, акція

Ключевые слова: диверсификация, стратегия, бизнес, предприятие, доходность, акция

Keywords: diversification, strategy, business, enterprise, profitability, share

ВСТУП

Нині головне завдання української економіки не просто перебудуватися на новий ринковий курс, а перебудуватися ефективно, враховуючи свої слабкі і, особливо, сильні сторони. З 1991 р. Україна тримає курс на створення ринкової моделі економіки, але це не просто створення ринку з нуля, а здійснення переходу від централізованого адміністративно керованого господарства до ринкових структур. У цьому сенсі Україна є першопрохідцем, оскільки світова економічна історія ще не знала такого повороту подій, коли країна, повністю відмовившись від колишнього економічного курсу, починає згадувати і «прищеплювати» іншу культуру ведення бізнесу. Після розпаду СРСР залишився величезний економіко-господарський потенціал, особливо у сфері машинобудування, оскільки ця галузь народного господарства фінансувалася в першу чергу і у великих масштабах. Це було пов'язано з тим, що ця галузь в основному працювала на ВПК. Слід зазначити, що розвиток військової економіки є вихідною справою не тільки з політичної точки зору; військова економіка всюди вважається вигідною областю інвестицій, так як дає підприємствам ВПК стабільну норму прибутку, ніж сфера суспільної продукції. Крім того, велика роль ефекту «подвійного» використання технологій, який виражається в застосуванні результатів військових досліджень і розробок у виробництві цивільної продукції.

При написанні цієї статті автор спирався на роботи наступних вчених: Гарнов А. [1], Горшков В. [2], Захарченко В. [3,4], Попова Л. [5], Федуллова Л. [6], Чейз Р. [7], Перлов Дж. [8].

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні та обґрунтуванні класифікації видів стратегій диверсифікацій промислового підприємства в умовах глобалізації бізнесу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, законодавчі документи та ін.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, системного аналізу і синтезу, систематизації та узагальнення та ін.

РЕЗУЛЬТАТИ

У період існування СРСР стратегічне управління стратегічними підприємствами здійснювали відповідні міністерства, а з розпадом Радянського Союзу (1991 р.) всі машинобудівні (та й не тільки) заводи отримали самостійність. Заводи стали конкурувати один з одним як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Конструкторські бюро не мали доступу до фінансових ресурсів підприємств і не отримували від них грошей в повному обсязі і «ноу-хау», отже, їм ні з чого було фінансувати нові розробки. Держзамовлення постійно скорочувалися. На думку експертів, єдино можливим кроком було формування потужних диверсифікованих концернів, які об'єдну-

ють розробку, виробництво і маркетингові служби [4].

Щоб зрозуміти їх суть, розглянемо спочатку основи економіко-теоретичних підходів до процесу диверсифікації. Якщо якась фірма прийняла рішення про диверсифікацію своєї діяльності, то цій фірмі перш за все слід заручитися підтримкою своїх акціонерів, оскільки мета стратегії диверсифікації на початковому етапі – створення цінностей для акціонерів, тобто необхідно збільшити прибутковість акцій. Таким чином, стратегія повинна бути направлена не просто на те, щоб розподілити ризик шляхом інвестування коштів у різні галузі економіки, оскільки акціонери можуть домогтися точно такої ж диверсифікації ризику, ставши володарями портфеля акцій компаній, зайнятих у різних сферах діяльності [1, с. 30]. Саме тому, для підвищення прибутковості акцій компанії, слід вибирати ті види діяльності, які діють під одним «корпоративним дахом» більш ефективно, ніж в якості незалежних підприємств, тобто має місце ефект « $2+2=5$ ».

Зупинимось детальніше на цьому ефекті. Нехай у нас корпорація А здійснює диверсифікацію шляхом покупки компанії В. Якщо їх сумарний прибуток через певний період часу після злиття не перевищить прибуток, яку б вони отримали, працюючи в якості незалежних компаній, то з точки зору підвищення прибутковості акцій диверсифікацію А в В можна вважати невдалою. Акціонери корпорації А змогли б домогтися аналогічних результатів, поповнивши свій інвестиційний портфель акціями компанії В, тобто мав би місце ефект « $2+2=4$ ». Прибутковість акцій диверсифікаційної компанії не підвищується поки не досягнуть ефект « $2+2=5$ ».

На підтвердження цього наведемо наступний приклад: авіаційна компанія Boeing зіткнулася в 1997 р. з низкою виробничих проблем, викликаних придбанням компанії McDonnell Douglas, яку Boeing купила на початку 1997 р.. Експерти прогнозували, що в третьому кварталі 1997 р., кожна акція компанії Boeing принесе дохід у 45 центів. У той же час зі спілкування про додаткові витрати на розширення виробництва в розмірі 2,6 млрд. дол., які могли б «з'їсти» п'яту частину прибутку компанії в 1998 р., викликало 8-процентне зниження курсу акцій Boeing у третьому кварталі 1997 р. [7]. З даного прикладу випливає, що навіть таким «акулам» бізнесу, як лідеру світового літакобудування – компанії Boeing, не завжди вдається успішно реалізувати початковий етап стратегії диверсифікації, який безумовно пов'язаний з великими виробничими витратами сировини, комплектуючих і робочої сили.

Перейдемо тепер до розгляду основних, найбільш поширених видів стратегій диверсифікації.

Розрізняють шість стратегій диверсифікації:

1) стратегія входження в нову галузь – поглинання, створення нової компанії, спільного підприємства;

2) стратегія диверсифікації в родинні (пов'язані) галузі;

3) стратегія диверсифікації в неспоріднені (нез'язані) галузі;

4) стратегія згортання і ліквідації бізнесу;

5) стратегія реструктуризації, відновлення та економії;

6) стратегія транснаціональної диверсифікації.

I. Стратегія входження в нову галузь. Поглинання вже існуючої фірми є найбільш популярним способом входження компанії в нову сферу діяльності, оскільки воно передбачає швидке проникнення на цільовий ринок, разом з фірмою купується інформація про конкретному ринку і певний досвід роботи на цьому ринку. Найскладніше при здійсненні даної стратегії – це знайти потрібну компанію для придбання. Фірмопокупець стикається з дилемою: або купити «сильну» компанію за високою ціною, або «слабку» за низькою ціною. Створення нової компанії буде привабливим варіантом розвитку бізнесу, якщо:

1) у фірми достатньо часу (початковий етап життєвого циклу галузі);

2) такий шлях диверсифікації дешевший, ніж придбання іншої компанії;

3) фірми-конкуренти пасивно ставляться до завоювання ринку новачком;

4) є необхідний досвід роботи в цій галузі;

5) існує потенціал розвитку нових виробничих потужностей;

6) дана галузь представлена відносно невеликими фірмами.

На практиці використовується варіант стратегії входження в нову галузь також шляхом створення спільних підприємств. Спільне підприємство знижує ризик і дозволяє зайнятися тим, що не вигідно робити одному. Крім того, кожен партнер вносить у загальну справу свої специфічні знання, якими не володіє інший, а об'єднання ресурсів дозволяє зайняти більш стійке положення на ринку. Слід зазначити, що створення спільних підприємств з іноземними партнерами часом є єдиною можливістю подолати імпортні квоти, тарифи, культурні бар'єри і врахувати ряд національних особливостей ведення бізнесу. Однак з появою спільного підприємства виникає ряд проблем, пов'язаних з правом контролю, прийняттям стратегічних рішень, розподілом прибутку та ін.

II. Стратегія диверсифікації в родинні (пов'язані) галузі. Успіх стратегії диверсифікації в родинні галузі криється в ефекті « $2+2=5$ ». Саме цей ефект стає базисом для створення конкурентної переваги. Споріднена диверсифікація виникає тоді, коли компанії мають відносно схожі виробництва і володіють стратегічним відповідністю. Стратегічна відповідність – це якась характеристика діяльності компанії, яка дасть можливість: 1) інтегрувати різні виробництва з метою досягнення ефекту економії в масштабах як виробництва, так і діяльності; 2) обміну досвідом декількох компаній.

Основні переваги, які можна витягти із стратегічної відповідності компаній, проявляються в області технології виробництва, вимог до кваліфікації персоналу, єдиних матеріальних джерел, ресурсів і постачальників, ідентичних виробничих і управлінських методів, «ноу-хау», маркетингу і післяпродажного обслуговування, а також в отриманні синергетичного ефекту від використання загальної торгової марки.

III. Стратегія диверсифікації в неспоріднені галузі. Незважаючи на ті вигоди, які витягують компанії з стратегічної відповідності, здійснюючи диверсифікацію в пов'язані галузі, деякі компанії проводять диверсифікацію в незв'язані галузі, де є можливість отримання високого прибутку. Так як використання стратегічної відповідності відходить на другий план, іноді компанії, що здійснюють конгломератне злиття, ставлять своєю метою придбання таких компаній, які можуть забезпечити швидку фінансову віддачу за рахунок свого особливого становища. Тоді диверсифікуюча компанія зосереджує свої зусилля на пошуку:

- фірм, що зазнають фінансові труднощі. Такі компанії купуються за договірними цінами, далі їх реорганізують, і вони можуть стати обсягами довгострокового інвестування або бути продані з метою отримання прибутку;

- фірм з великими можливостями для зростання, але з маленькими можливостями капіталовкладення. Такі компанії, як правило, купуються фінансово сильними фірмами, але позбавленими можливості подальшого зростання;

- фірм, у яких занижена вартість. Ці компанії купуються за цінами нижче ринкових з метою подальшого продажу за вищою ціною.

Стратегія незв'язаної диверсифікації володіє рядом переваг. Ця стратегія дозволяє розподілити фінансові ризики з багатьох напрямків, інвестувати будь-яке вигідне з точки зору рентабельності підприємство і стабілізувати свої доходи за рахунок різної циклічності розвитку галузей.

Завдання менеджерів корпорації з незв'язаної диверсифікацією полягатиме в тому, щоб визначити, які підприємства включити до складу корпорації, а які виключити. Ключовим питанням для підприємства стане питання про розмір корпоративного портфеля. Знайти правильну відповідь на це питання і буде головним завданням менеджера корпорації, що здійснює незв'язану диверсифікацію. Разом з підвищенням вимог до керівництва такої корпорації підвищуються також вимоги до компаній, що входять в конгломерат, по завоюванню конкурентних переваг, оскільки через відсутність будь-яких виробничих зв'язків, не існує можливості обміну досвідом, технологіями і т.д. Крім того, теоретично диверсифікація в незв'язані галузі забезпечує стабільність реалізації та прибутку через різну циклічність розвитку різних галузей.

IV. Стратегія згорання і ліквідації бізнесу. У випадках, коли будь-який напрямок діяльності корпорації втрачає свою привабливість, найбільш прийнятне рішення – це продаж бізнесу. Досить поставити собі питання: «Чи хотіли б ми зараз зайнятися цією діяльністю?» І якщо отримано негативну відповідь, необхідно розглядати можливість продажу такої компанії. Позбутися від компанії можна або шляхом продажу самої компанії, або, позбувшись її акцій.

На ліквідацію підприємства керівництво корпорації вирішується в самій безвихідній ситуації, оскільки ліквідація ще може задовольнити інтереси акціонерів, а ось банкрутство – ні. Продовження функціонування компанії, що не задовольняє інтере-

сам корпорації, тільки виснажує її ресурси і знижує ефективність диверсифікації.

V. Стратегія реструктуризації, відновлення та економії. Реструктуризація портфеля диверсифікованої корпорації передбачає заходи з придбання нових підприємств і позбавлення від старих. Можна виділити кілька випадків потреби реструктуризації портфеля:

1) з'являються нові технології і можливості, які вимагають зміни структури портфеля для освоєння нової перспективної діяльності;

2) керівництво переглядає стратегічну політику корпорації;

3) з'являється унікальна можливість придбати велике перспективне підприємство, і для фінансування цього проекту, потрібно продати кілька дочірніх фірм;

4) наявність у портфелі великої кількості збиткових компаній.

Корпоративна стратегія відновлення спрямована на оздоровлення корпорації шляхом вирішення проблем збиткових підприємств. Метою такої стратегії є не порятунок від непривабливих підприємств, а підвищення їх рентабельності. Найбільш успішно ця стратегія «працює», коли причини погіршення носять короткостроковий характер, а галузь, до якої належить дане підприємство, є перспективною і привабливою в довгостроковому аспекті.

Корпоративна стратегія економії застосовується, коли потрібно концентрація всіх ресурсів на найбільш перспективних напрямках конгломерату. Іноді до цієї стратегії вдаються, коли протягом багатьох років корпорація не може отримати прибуток від підприємств, яким потрібне вивільнення коштів для погашення заборгованості, або для підтримання їх подальшого зростання.

VI. Стратегія транснаціональної диверсифікації. Метою такої стратегії диверсифікації є максимальне використання ресурсів і можливості для забезпечення стабільних конкурентних переваг в кожному напрямку діяльності на кожному національному ринку, так як відмінна риса даної стратегії – це велика кількість підприємств в портфелі корпорації і велика кількість охоплених національних ринків. Диверсифікаційна транснаціональна корпорація (ТНК) є більш досконалою організаційною формою в порівнянні з одногалузевими ТНК, оскільки у неї є можливість отримання додаткових переваг шляхом глобальної диверсифікації в технологічно схожі галузі. Це в свою чергу веде до великої економії на масштабах виробництва й отримання вигоди від використання загальної торговельної марки. Як приклад можна привести відому у всьому світі японську корпорацію Mitsubishi, що складається з 28 компаній.

Якщо ТНК провела диверсифікацію в пов'язані галузі, то централізоване фінансування НДДКР дасть їй великі можливості, в порівнянні з окремими незалежними підприємствами, почати науково-технічні та дослідно-конструкторські розробки. Це може призвести до глобального прориву у розвитку використовуваних технологій, що відкриє великий потенціал для конкурентоспроможності корпорації.

Приклад тому – корпорація Honda, яка засновує свою диверсифікацію (автомобілі, снігоходи, мотоцикли, електромотори та ін.) на єдиній технології виробництва двигунів [7].

ТНК, диверсифікована в пов'язані галузі, може проводити демпінгову політику, при завоюванні нових ринків, так як існує можливість покрити короткострокові збитки за рахунок високорентабельних підприємств в інших країнах, а занижені ціни – це найбільш ефективний спосіб «задавити» конкурентів [8].

ВИСНОВКИ

Таким чином, слід зазначити, що сьогодні одним з найважливіших чинників вибору стратегій диверсифікаційного зростання, є фактор глобалізації бізнесу, тобто, коли компанія не просто займається експортом і оперує на світовому ринку, а є носієм певної корпоративної культури та системи цінностей, що дозволяє їй ефективно розмішати свої ресурси в будь-якій точці Землі і здобувати нові конкурентні переваги.

Список використаних джерел

1. Байбиков Ю. Диверсифікація производства и ценообразование / А. Гарнов // РИСК. – 1998. – №4. – С. 29–33.

2. Горшков В.Г. Диверсификация на промышленном предприятии /В.Г. Горшков, В.Д. Маркова, Л.И. Колташова. – Барнаул: Алт ГТУ, 2000. – 191 с.

3. Захарченко В.И. Современное машиностроение: структура, организация, мировые тенденции / В.И. Захарченко // Ринкова економіка: сучасна теорія та практика управління. – 2008. – Т.ІІ. – Вип.17. – С. 7–25.

4. Захарченко В.И. Организационные изменения в украинском бизнесе и новая экономика / В.И. Захарченко // Ринкова економіка: сучасна теорія та практика управління. – 2009. – Т. 12. – Вип. 28. – С. 6–16.

5. Попова Л.М. Особливості процесу стратегічного планування в умовах диверсифікації діяльності підприємства / Л.М. Попова // Управління розвитком: зб. наук. статей. – Харків: ХНЕУ, 2006. – №7. – С. 112–117.

6. Федулова Л.І. Технологічна модернізація промисловості України: монографія / Л.І. Федулова та ін. – К.: ІЕП НАНУ, 2008. – 472с.

7. Чейз Р.Б. Производственный и операционный менеджмент: пер. с англ.; 8-е изд./ Р.Б. Чейз, Н.Дж. Эквилайн, Р.Ф. Якобс. – М.: Вильямс, 2001. – 704 с.

8. Perloff J., van Veld K. Modern Industrial organization. – Harper Collin's, 1994.

СЕЛІВАНОВА

Наталя Миколаївна
n.selivanova.odessa@gmail.com

УДК 657:336.122

ОБЛІК ЄДИНОГО СОЦІАЛЬНОГО
ВНЕСКУ НА ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНЕ
СТРАХУВАННЯ У КРАЇНАХ СВІТУ

ЯНКОВСЬКА

Ольга Андріївна
hollly@ukr.net

ACCOUNTING OF SINGLE SOCIAL
CONTRIBUTION IN NATIONAL
INSURANCE IN THE WORLD
COUNTRIES

к.е.н., доцент, Одеський
національний політехнічний
університет

студент, Одеський
національний політехнічний
університет

Стаття присвячена огляду обліку ЄСВ у різних країнах, визначенню існуючих моделей його адміністрування у світі. Проведений порівняльний аналіз аспектів справляння ЄСВ та узагальнено досвід загальнообов'язкового страхування.

Стаття посвящена обзору учета ЕСВ в разных странах, определению существующих моделей его администрирования в мире. Проведён сравнительный анализ аспектов взимания ЕСВ и обобщён опыт общеобязательного страхования.

The present article is devoted to the review of the accounting of SSP in different countries, the definition of existing models of its administration in the world. A comparative analysis of the SSP levy aspects is done, the compulsory insurance experience is generalized.

Ключові слова: єдиний соціальний внесок на загальнодержавне страхування, зарубіжний досвід, адміністрування, ставка ЄСВ

Ключевые слова: единый социальный взнос на общегосударственное страхование, зарубежный опыт, администрирование, ставка ЕСВ

Keywords: single social contribution on obligatory state insurance, foreign experience, administration, rate of SSP

ВСТУП

Розрахунки, що стосуються соціального страхування робітників, фірми чи підприємства, є дуже важливими. Нарахування й утримання ЄСВ впливає на своєчасність розрахунків пов'язаних із заробітною платою. В науковій літературі питання обліку ЄСВ досліджували такі вчені: К.В. Безверхий, Н. Вороная,

В.І. Зезуль, М.Т. Казмерчук, В.М. Кміть, Д.П. Козлова, І.В. Кунашук, С. О.Наконечний, В.Я. Оліховський, І.М. Серватинська, Н.В. Сколоздр, Н.В. Харченко та інші. Але не достатньо досліджено справляння й адміністрування ЄСВ у світі. Це можна побачити з рис. 1.

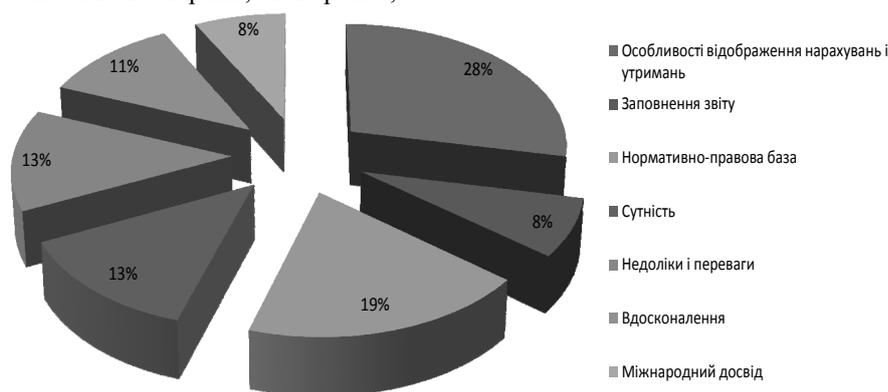

Рис. 1. Дослідження окремих питань щодо порядку нарахування та справляння ЄСВ

Найбільшу питому вагу 28%, 19%, 13% мають відповідно особливості відображення нарахувань та утримань, законодавче регулювання, недоліки і переваги впровадження, сутність ЄСВ. Найменшу питому вагу мають наукові роботи присвячені міжнародному досвіду справляння ЄСВ і заповненню звітності (8%).

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні обліку, справляння й адміністрування ЄСВ у різних країнах світу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основою роботи є матеріали періодичних видань, електронні ресурси мережі Інтернет, наукові праці,

законодавчі акти. Теоретичною та методологічною базою дослідження виступає загальнонауковий діалектичний метод пізнання.

При проведенні дослідження використано методи порівняння, абстрактно-логічний (при узагальненнях), монографічний (при представленні).

РЕЗУЛЬТАТИ

Вчені виділяють декілька моделей справляння єдиного соціального внеску на загальнодержавне страхування серед країн Європи. Роздивимось деякі з них.

Для України, Данії, Люксембургу й Австрії характерно децентралізоване управління, відокремленість від системи податків, здійснення функцій відбувається незалежно. Ефективність цієї системи 84,5%.

Бельгія, Іспанія, Італія, Македонія, Болгарія, Німеччина та Польща використовує централізовану систему, засновану на виконанні реєстрації усіх платників, зборі, обліку звітності, але облік осіб, що застраховані, баз даних, здійснення виплат здійснюють ФСС окремо. Ефективність цієї системи 86,8%.

Інтегральна модель справляння є у Великобританії, Фінляндії, Швеції, Норвегії, Ісландії, Ірландії, Латвії. Повноваженням податкових органів є збір страхових внесків і їх розподіл, а інші функції здійснює тільки одна установа. Але децентралізованим залишилося здійснення функцій, пов'язаних із медичним страхуванням. Ефективність цієї системи 100%.

Для Чехії, Греції, Литви, Мальти, Португалії, Швейцарії та Словачії характерно виконання функцій обліку, збору, акумулювання, зберігання даних однією установою. Ефективність цієї системи 88,4%.

У Естонії, Угорщині, Голландії, Словенії, Сербії, Хорватії, Чорногорії, Албанії, Румунії, Боснії та Герцеговині специфічні органи здійснюють реєстрацію, виплату допомог, надання послуг застрахованим особам, а збір внесків, адміністрування, стягнення – податкова адміністрація. Ефективність цієї системи 73,5%.

І.М. Серватинська визначає ефективність, порівнюючи обсяг внесків на загальнодержавне соціальне страхування через співвідношення фонду оплати праці, з якого здійснюється виплата, й фактичного фонду оплати праці. Вона виявила зв'язок (пряму залежність) між інтегрованістю системи й ефективністю [1].

За типом адміністрування виділяють такі системи у зарубіжних країнах: адміністрування органами податкової служби й установами сфери страхування. До першої системи належать: Великобританія, Данія, Ірландія, Ісландія, Канада, Нідерланди, Норвегія, США, Фінляндія, Угорщина, Швеція. До другої – Австрія, Бельгія, Греція, Іспанія, Італія, Корея, Люксембург, Мексика, Німеччина, Польща, Португалія, Словацька Республіка, Туреччина, Франція, Чехія, Швейцарія, Японія [2].

Розглянемо ставки ЄСВ в країнах світу:

– Україна – єдиний внесок на загальнодержавне соціальне страхування об'єднав внески від нещасних випадків на виробництві, на випадок безробіття та тимчасової втрати працездатності, 22 % виплачує

роботодавець (базова ставка); 8,41% він виплачує, якщо є робітники-інваліди [3];

– Росія – соціальний внесок, 22 % в Пенсійний Фонд, в страховий фонд – 2,9%, в фонд загальнообов'язкового медичного страхування – 5,1%, на обов'язкове соціальне страхування на випадок тимчасової непрацездатності та у зв'язку з материнством щодо виплат і інших винагород на користь іноземних громадян і осіб без громадянства, які тимчасово перебувають в Російській Федерації (за винятком висококваліфікованих фахівців) в межах встановленої граничної величини бази по даному виду страхування 1,8% [4];

– Таджикистан – соціальний податок, що сплачується до бюджету, обкладає виплати співробітників і працівників за договорами, у вигляді заробітної плати та інші винагороди за певні роботи або послуги, стосується як громадян Таджикистану, іноземних громадян, так і осіб без громадянства. Загальна ставка, за деякими винятками, становить 25% для страховиків і 1% для тих, кого страхують [5];

– Сполучені Штати Америки – роботодавець сплачує податок у розмірі 6,2% від з/п робітника з прибутку, самозайняті люди сплачують 10,4% від доходу, 4,2% нараховуються на суму з/п робітника без вирахування і податків. Також є державна програма Medicare, метою якої є збір коштів для незможних і пенсіонерів, на повну суму з/п нараховується 1,45%, роботодавець сплачує 1,45%, самозайняті люди сплачують 2,9% [6];

– Великобританія (національні страхові внески) сплачують робітники, роботодавці, вільні підприємці. Сплачуються усіма працюючими в віці від 16 до досягнення пенсійного віку за умови, що їх дохід більше мінімального порогу, що становить на сьогоднішній день 157 фунтів на тиждень для працюючих і 6025 фунтів на рік для підприємців. Сплачуються самим працівником (внески клас 1) і складають 12% від зарплати, якщо дохід становить від £ 155 до £ 815 в тиждень (£ 672 – £ 3532 на місяць). Якщо працівник заробляє вище цього порогу, на суму, що перевищує поріг, нараховується до сплати ще 2%. Внески в розмірі 13,8% доплачує роботодавець, від зарплати співробітника вище £ 155. Якщо ви заробляєте менше £ 8060 на рік, ви не повинні платити NICs, при цьому ви не втрачаєте право на допомогу, якщо ви заробляєте не менш £ 5965 на рік. Страхові внески сплачуються з заробітної плати, комісій, бонусів, оплати за переробку, лікарняного та відпустки по догляду за дитиною, оплачуваних роботодавцем [7];

– Сербія – ставки на обов'язкове пенсійне страхування і страхування по інвалідності – 26%; обов'язкове медичне страхування – 10,3%; страхування по безробіттю – 1,5%. Коли внески сплачуються одночасно з підстави і на підставі, розрахунок внесків здійснюється за такими ставками: з обов'язкового пенсійного та страхування по інвалідності – 14% осіб, зазначених у статті 7 пункту 1 ст. 1 до 5 цього Закону, і 12% для роботодавця або іншого платника доходу для осіб, зазначених у статті 7 пункту 1 ст. 1 до 5; для

обов'язкового медичного страхування – 5,15%; страхування по безробіттю – 0,75% [8];

– у Казахстані ставка соціального податку складає 11% (сплачує роботодавець), для робітників-інвалідів – 4,5%, для юридичних осіб-виробників сільсько-господарської продукції – 6,5%. Сплата соціального податку проводиться не пізніше 25 числа місяця, наступного за податковим періодом, за місцем перебування платника податків, якщо інше не встановлено Кодексом [9];

– у Польщі внески відраховуються із заробітної плати працівника, а іншу частину сплачує роботодавець. Роботодавець сплачує в пенсійний фонд 9,76%, внесок на страхування по інвалідності 6,5%. Робітник сплачує в пенсійний фонд 9,76%, внесок на страхування по інвалідності 1,5%, внесок на медичне страхування 2,45%. Сумарний внесок в пенсійний фонд 19,52%, на страхування по інвалідності 8% [10];

– у Латвії ставка обов'язкових внесків, якщо робітник застрахований за всіма видами соціального страхування, становить 34,09 відсотків, з яких 23,59% платить роботодавець і 10,5% – робітник. Внутрішній робітник у роботодавця-іноземця та іноземний робітник у роботодавця-іноземця виробляє обов'язкові внески до 15 числа місяця, наступного за звітним кварталом. При добровільному страхуванні – до 15 числа місяця, наступного за звітним [11];

– у Болгарії підвищена сума внесків в фонд пенсій для осіб за ст. 69 КСЗ (Кодексу Соціального Забезпечення) на 20 процентних пунктів наступним чином: з 40,8 відсотка до 60,8 відсотка для осіб, які народилися до 1 січня 1960 р.; з 35,8 відсотка до 55,8 відсотка для тих, хто народився після 31 грудня 1959 р. Внески у Фонд медичного страхування (8%) за рахунок робітника 3,2 %, за рахунок роботодавця 4,8 %. Для професійного пенсійного фонду: 12% осіб, які працюють за категорією праці I; 7% для осіб, які працюють за категорією II роботи. Фонд Додаткового обов'язкового пенсійного страхування Універсальний Пенсійний Фонд 5 %, з них: за рахунок робітника 2,2 %; за рахунок роботодавця 2,8 %. Перелік професій за галузеву належністю закріплені в додатку до Закону про бюджет соціального страхування. Національний Страховий Інститут встановлює процентне співвідношення від доходу, які підлягають виплати на застрахованих осіб до фондів Пенсійного, соціального, медичного страхування. Відрахування в процентах поділяються за роками народження від 31.12.1959 року по теперішній час і народжені до 01.01.1960 р, а також по виду здійснення правовідносин і категорій праці. Внески в фонд «Загальне захворювання і материнство» розподілені наступним чином: 1,4% від імені застрахованої особи; 2,1% за рахунок страховика; 3,5% за рахунок самозастрахованої людини. Одним з основних змін є збільшення з 1 січня 2017 року розмір вкладу в «Пенсії» PSS 1 процентний пункт. Розподіл цього зростання виглядає наступним чином: 0,56 за рахунок страховика і 0,44 за рахунок застрахованої особи. Розподіл в фонд «Безробіття» виглядає наступним чином: 0,4% за рахунок застрахованої особи; 0,6% за рахунок страховика [12].

Підсумовуючи, можна побачити що у більшості країн Євразії сума внеску розподіляється між робітниками і роботодавцем. В більшості країн внески не об'єднані, як в Україні, а існують окремі: на пенсійне страхування, обов'язкове медичне страхування, страхування по інвалідності, на випадок тимчасової втрати працездатності. Процентна ставка, що сплачується роботодавцем, вище ніж утримання у робітників. Серед цих країн найбільші сумарні ставки в фонди у Латвії, Сербії, Росії. Найменші – у США, Казахстані, Польщі, Україні.

ВИСНОВКИ

У статті було наведено ставки ЄСВ, порядок його справляння, різноманітні моделі у світі. Зниження ставки ЄСВ поки що не виправдало очікувань по детінізації заробітної плати і збільшенню доходів державного бюджету, хоча, не зважаючи на це, деякі науковці настроєні оптимістично. Треба пам'ятати, що перш ніж займатися імплементацією іноземного досвіду в Україні, треба враховувати її національні особливості і розробити таку модель справляння ЄСВ, що сприяла б поліпшенню економічної ситуації.

Список використаних джерел

1. Серватинська І.М. Адміністрування та справляння єдиного соціального внеску: зарубіжні та вітчизняні реалії / І.М. Серватинська // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 6. – С. 799–805.
2. Кміть В.М. Оцінка функціонування єдиного соціального внеску в Україні та напрями вдосконалення системи адміністрування соціальних внесків / В.М. Кміть, І.В. Кунашук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – № 22.5. – С. 204–213.
3. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 08.07.2010 № 2464-VI: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.
4. Налоговый Кодекс Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://base.garant.ru/1090200/55/#block_20034.
5. Налоговый кодекс Республики Таджикистан [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.asia-realty.ru/co-zakon-tajikistan.php?id=431>.
6. Виды налогов в США [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rodi-v-amerike.com/vidy-nalogo-v-ssha>.
7. National Insurance [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.direct.gov.uk>.
8. ZAKON O DOPRINOSIMA ZA OBAVEZNO SOCIJALNOO SIGURANJE [Електронний ресурс]. – Режим pristup: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_doprinosima_za_obavezno_socijalno_osigosigur.html.
9. Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы (Салық кодексі) [Электрондық ресурс]. – Қолжеткізу тәртіптемесі: <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/kk/kz/kz042kk.pdf>.
10. Pierwszy pracownik – różnica między wynagrodzeniem netto a wynagrodzeniem brutto [Elektronowy zasób]. – Режим доступу: <https://poradnikprzedsiebiorcy.pl/-pierwszy-pracownik-roznica-miedzy-wynagrodzeniem-netto-a-wynagrodzeniem-brutto>.
11. Par valsts socialo apdrošināšanu [Elektronisks resurss]. – Piekļūšanas režims: <https://likumi.lv/doc.php?id=45466>.
12. Задължителни вноски за 2017 г. Коментар за промените в законодателството [Електронен ресурс]. – Режим на достъп: <https://www.tita.bg/page/465..>

ПАНЧЕНКО

Марія Олександрівна
marikyca33@gmail.com

УДК 330.332

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
МЕХАНІЗМ ІНВЕСТУВАННЯ В
АГРАРНО-ПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС
УКРАЇНИк.е.н., доцент, викладач,
Одеський національний
політехнічний університетORGANIZATIONAL AND ECONOMIC
INVESTMENT MECHANISM IN THE
AGRO AND INDUSTRIAL COMPLEX OF
UKRAINEЛІНЧУК
Марина Віталіївнастудент, Одеський
національний політехнічний
університет

В статті проаналізовано теоретичні, методичні та практичні аспекти формування організаційно-економічного механізму інвестування в економічний розвиток підприємств галузі народного господарства України. Запропоновано заходи щодо підвищення рівня інвестування в АПК, з метою підвищення діяльності сільськогосподарських підприємств.

В статье проанализированы теоретические, методические и практические аспекты формирования организационно-экономического механизма инвестирования в экономическое развитие предприятий отрасли народного хозяйства Украины. Предложены мероприятия по повышению уровня инвестирования в АПК, с целью повышения деятельности сельскохозяйственных предприятий.

The paper analyzes the theoretical, methodological and practical aspects of forming the organizational and economic mechanism of investment in the economic development of the industry enterprises of national economy of Ukraine. The measures to increase the level of investments in agriculture, with the aim of improving the activities of agricultural enterprises are proposed.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, аграрно-промисловий комплекс України, інвестування, економічний розвиток, галузь народного господарства, сільськогосподарські підприємства

Ключевые слова: организационно-экономический механизм, аграрно-промышленный комплекс Украины, инвестирование, экономическое развитие, отрасль народного хозяйства, сельскохозяйственные предприятия

Keywords: organizational-economic mechanism of agro-industrial complex of Ukraine, investment, economic development, a sector of the economy, agricultural enterprises

ВСТУП

Агропромисловий комплекс є один з найважливіших із секторів України. Недостатнє фінансування сільськогосподарських підприємств, не дає змогу розвитку аграрної сфери, тому є доцільним почати роботу щодо реформування аграрного сектора України, шляхом активізації інвестиційної діяльності.

На даний час від ефективної роботи інвестиційної політики залежить стан виробництва, рівень технічного забезпечення основних фондів підприємства, економічний потенціал та можливість розв'язання різного виду проблем (економічних, соціальних та ін.).

Вивчення питань щодо розв'язання проблем інвестиційної діяльності в Україні, нинішнього стану інвестиційного забезпечення аграрних підприємств, присвячені праці багатьох вітчизняних вчених, зокрема, О.І. Гуторова, В.П. Галушко, С.М. Кваші, М.І. Кісіля, О.В. Мертенса, А.А. Пересада, Л.І. Засонець та ін.. Щодо загальних проблем інвестиційної активності, то вони завжди знаходились в центрі як вітчизняних, так і зарубіжних вчених – Дж.М. Кейнс, І. Фішер, Л. Койка, В. Міт, Л.Т. Гайер.

МЕТА РОБОТИ – Всебічне обґрунтування організаційно-економічного механізму інвестування в аграрно-промисловий комплекс України, який забез-

печить ефективну діяльність сільськогосподарських підприємств та їх інвестиційна привабливість в ринкових умовах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Проблеми інвестування в економіку країни завжди знаходились в центрі уваги економічної науки. Інвестиції є невід'ємною частиною сучасної ринкової економіки, як у промислово розвинутих країнах, так і у країнах, що розвиваються. Інвестиційна діяльність – це вирішальний чинник усієї економічної політики держави.

З кожний роком у світі зростає попит на продовольчі товари, що дає змогу Україні збільшувати виробничі обороти, оскільки, наша країна має особливий аграрний потенціал. Зручне географічне розташування, родючі чорноземи – все це є міцною та потужною основою для підвищення конкурентоздатності аграрного сектору у світі. Україна є постійним експортером зернових та олійних культур, а також молочної продукції, тому зберігає високу інвестиційну привабливість.

Перспективний розвиток аграрної політики України потребує ефективної інвестиційної політики. Для динамічного розвитку країни необхідно залучати інвестиції, так як, вони є визначальним фактором соціально-економічного розвитку. Інвестиції потріб-

ні сільськогосподарських підприємствам для забезпечення стабільної діяльності та введення інновацій, а також для покращення якості продукції.

Надходження інвестицій в агропромисловий комплекс України залежить від інвестиційного середовища, в свою чергу, на нього впливають такі фактори [1]:

- балансування рівня розвитку галузей в АПК;
- наявність власних інвестиційних ресурсів;
- страхування всіх ймовірних ризиків;
- технічне оснащення виробництва.

Структура та обсяг інвестиційної діяльності на рівні кожного сільськогосподарського суб'єкта є головним фактором, що сприяють інвестиційному розвитку держави.

За статистичними даними, протягом останнього десятиліття в аграрний сектор України зросла частка

надходження як вітчизняних так й іноземних інвестицій, хоча по відношенню до загального обсягу інвестицій вона залишається малою. Європейські країни залишаються головними іноземними інвесторами, проте, європейські та американські компанії, які займаються агробізнесом, планують збільшити свої інвестиції, незважаючи на нестабільну політичну ситуацію, так як, їх приваблює колосальний потенціал сільського господарства країни.

До основних країн-інвесторів в економіку України входять такі країни, як: Кіпр, Німеччина, Нідерланди, РФ, Австрія, Велика Британія, Франція, Швеція, Швейцарія, кількість та відсоток інвестицій показано в табл.1 [1]. Загалом інвестиції надходять більше ніж з 120 країн світу.

Таблиця 1

Прямі іноземні інвестиції із країн світу в економіку України в 2016 р.

[Державна служба статистики України]

	Надходження прямих іноземних інвестицій у 2016 р. (млн. дол. США)	У % до підсумку
Усього	4405,8	100,0
у тому числі		
Російська Федерація	1667,0	37,8
Кіпр	427,7	9,7
Велика Британія	403,9	9,2
Нідерланди	255,0	5,8
Австрія	249,9	5,7
Італія	209,9	4,8
Угорщина	187,6	4,3
Вінгерські Острови (Брит.)	140,2	3,2
Швейцарія	108,6	2,5
Туреччина	103,2	2,3
США	85,2	1,9
Інші країни	567,6	12,8

Щодо інвесторів в аграрно-промисловий комплекс України, то тут основними вважаються фірми таких країн: Нідерланди, Кіпр, Великобританія, Швеція, США, Франція, Німеччина, Австрія та Росія. Найбільшу цінність мають інновації направлені на нові технології, ноу-хау, устаткування та вільно конвертована іноземна валюта. Крупними інвесторами в аграрний сектор України вважаються підприємці з розвинутих країн Європи та Америки, але вони вимагають вищих гарантій для своїх інвестиційних вкладів.

В сфері залучення іноземного капіталу повинні бути включені стимулюючі важелі, для сільського господарства необхідна державна підтримка, яка передбачає бюджетне забезпечення. На західних країнах Європи широко розповсюджене екологічне виробництва, тому для збільшення інвестицій з цих країн, є доцільним змінити технологічну структуру сільськогосподарського виробництва України, з метою його «екологізації». Також варто впровадити єдині правила інвестування у розвиток виробництва АПК, які будуть актуальними для іноземних інвесторів, та закріпити їх у міжнародних договорах. Для реалізації цього проекту потрібно переорієнтувати інвестиційну та податкову політику, яка б вдоско-

налювала механізм залучення екоінвестицій. Також необхідно створити такі умови, що дають змогу збільшення частки довгострокових вкладень, так як, це дозволить здійснити перебудову сільськогосподарського виробництва.

Українське та міжнародне законодавство дає можливість використання різних методів залучення інвестицій, основні з них:

- створення спільних підприємств;
- створення стратегічних альянсів;
- вільні економічні зони;
- інвестиції на основі лізингу та концесій;
- викуп пакетів акцій;
- придбання існуючих підприємств;
- створення нових підприємств разом з іноземними партнерами;
- заснування власних підприємств, що належать ТНК та ін..

Створення спільних підприємств є одним із найбільш розповсюджених механізмів залучення інвестицій в Україні. Такі інвестиції мають переваги перед кредитами й іншими формами іноземної участі, тим паче, в умовах кризи, оскільки, вони відкривають простір для модернізації виробничого процесу.

За останні роки в Україні велику увагу приділяють залученню венчурного капіталу, створюють венчурні компанії та фонди в яких існують певні обмеження. Можливо є необхідним створення особливого режиму їх роботи, привернути увагу банків України, які допоможуть фондам фінансово та нададуть їм свою інфраструктуру. Перевагами венчурних фондів полягає в підтримці певного підприємства та в мобілізації кредитних коштів без урядових гарантій.

Організаційно-економічний механізм інвестування як категорія є сукупністю економічних інструментів і методів регулювання, що забезпечують максимальну ефективність використання капіталу за зовнішніх та внутрішніх постійно змінюваних умов інвестиційного ринку [2]. Зміст організаційно-економічного механізму інвестування аграрного сектору економіки показані на рис. 1.

Рис. 1. Зміст організаційно-економічного механізму інвестування аграрного сектору економіки

Під терміном «механізм» розуміють систему або спосіб, що визначає порядок певного виду діяльності, деяких ланок та елементів, що призводить їх у дію [3], а також внутрішню систему, сукупність станів і процесів, з яких складається звичайне явище [4].

Організаційно-економічний механізм інвестування в АПК це сукупність організаційних, економічних, правових, процесів та способів, які мають вплив на порядок проведення інвестиційної діяльності у сільському господарстві.

Одна з головних ролей в управлінні інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств належить державі. Державна інвестиційна політика складається з правових, економічних та адміністративних заходів, які направлені на покращення роботи інвестиційних процесів чи їх призупинення.

Інвестиційна політика – складова організаційно-економічного механізму, вони можуть набувати різних форм. Така політика гарантує інвесторам захист інвестицій; визначення високоефективних проектів та підтримка їх державою; створення інформаційної бази; допомога в пошуку партнерів, ведення переговорів та підписання інвестиційних контрактів; виявлення ризиків та їх усунення [5].

У формуванні організаційно-економічного механізму інвестування в сільському господарстві, стратегічно важливим завданням є вироблення інвестиційної політики в галузі, яка може стати головним чинником для виходу інвестиційної діяльності з кризи, в яку потрапив аграрний сектор України. Існує 4 рівні управління інвестиційною діяльністю [7]:

- загальнодержавний;
- обласний;
- районний;
- рівень підприємства.

На всіх цих рівнях потрібно розробити план, концепції, здійснити аналіз виконання плану та здійснити корегуючі дії відповідно до стану сільського господарства й економіки в цілому. Світовий досвід показує, що сучасний інвестиційний механізм

повинен представляти собою багатогалузеву, високотехнологічну й конкурентоспроможну систему, яка направлена на зміцнення економіки країни та національної безпеки, високий рівень життя населення й інтеграцію економіки у світовий ринок на рівних умовах [6].

Механізм регулювання інвестиційного розвитку аграрного сектору, який діє в нинішніх умовах, направлений переважно в переробну промисловість. Як правило, цей механізм орієнтується на впровадження нових технологій; створення нових робочих місць, які технічно оснащені за новітніми стандартами; збалансування державного бюджету. На іноземних інвесторів діють ринкові регулятори, такі як: висока конкуренція, на вже існуючих ринках збуту; пошук нових джерел прибутку.

ВИСНОВОК

В умовах глобалізації залучення інвестиційних коштів є найбільш дієвим способом для зростання економіки країни та покращення рівня життя населення. Щодо аграрного сектору, то залучення інвестицій допоможе забезпечити продовольчу безпеку держави та гарантує розвиток усіх його сфер.

Україна володіє потужним інвестиційним потенціалом, однак, існують чинники макроекономічного рівня, які стримують цей розвиток. Це підштовхує нас до необхідності зміни інвестиційної політики, шляхом прозорого інвестиційного ринку, раціонального розподілу іноземних інвестицій, спрощення процедур ведення бізнесу.

Організаційно-економічний механізм інвестування аграрного сектору України сприятиме залученню іноземних інвестицій в достатніх обсягах за умов[8]:

- державної підтримки сільськогосподарських підприємств за бюджетними програмами;
- формування інтегрованих аграрних підприємств і створення кооперативів у сільській місцевості;
- впровадження пільгового оподаткування;

- раціональний розподіл іноземних інвестицій між секторами країни;
- підвищення рівня платоспроможності населення.

Список використаних джерел

1. Зовнішньоекономічна діяльність: статистичний збірник / Державна служба статистики України. – К., 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Резнік Н.П. Організаційно-економічний механізм залучення інвестицій в агропромисловий комплекс України / Н.П. Резнік // Економіка АПК. – 2013. – № 7. – С. 70–77.
3. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.2 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр "Академія", 2001. – 848 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / під заг. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2001. – 1440 с.
5. Кісіль М.І. Проблема інвестиційного забезпечення сільськогосподарського виробництва та напрями її вирішення в перспективі / М.І. Кісіль // Стратегія використання аграрноекономічного потенціалу на основі активізації інноваційноінвестиційної діяльності – об'єктивна передумова інтеграції країни в світове співтовариство: тези доп. Міжнар. наук. практ. конф. 18 трав. 2007 р. – Ч. 2. – Тернопіль: ТНЕУ, 2007. – 346 с.
6. Чорний Р.В. До питання залучення інвестиційних ресурсів в АПК України / Р. Чорний // Галицький економічний вісник. – 2009. – № 2. – С. 177–180.
7. Кожем'якіна М.Ю. Інвестиційне забезпечення як основа розвитку аграрної економіки України // Економіка АПК. – 2009. – №12. – С. 68–73.
8. Бондарчук, А.В. Формування стратегії управління конкурентоспроможністю підприємств: монографія / А.В. Бондарчук. – Луганськ: Елтон-2, 2012. – 156 с.

ЛАЙС

Леонід

leo-germany@mail.ru

УДК 336:378.31(477)

ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ КАК НОВАЯ ФОРМА
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ

ENTREPRENEURIAL UNIVERSITY AS A NEW FORM OF EDUCATIONAL
INSTITUTION

аспірант, КНЕУ ім.
Вадима Гетьмана

Раскрыты механизмы и закономерности развития экономической функции университетов, становления предпринимательских университетов. Проведен анализ сущности предпринимательского университета на основе существующих подходов к его определению. Выделены основные характеристики предпринимательского университета. Раскрыты особенности процесса реализации экономической функции предпринимательского университета.

Розкрито механізми і закономірності розвитку економічної функції університетів, становлення підприємницьких університетів. Проведено аналіз сутності підприємницького університету на основі існуючих підходів до його визначення. Виділено основні характеристики підприємницького університету. Розкрито особливості процесу реалізації економічної функції підприємницького університету.

The mechanisms of the developing the economic function of universities, the process of entrepreneurial universities forming were disclosed. It was made yhe analyses of the essence of the entrepreneurial university on the basis of existing approaches to its definition. The main characteristics of the entrepreneurial university were discovered. The features of the process of realizing the economic function of an entrepreneurial university were disclosed.

Ключевые слова: академическое предпринимательство, предпринимательский университет, экономическая функция, инновации, система образования

Ключові слова: академічне підприємництво, підприємницький університет, економічна функція, інновації, система освіти

Keywords: academic entrepreneurship, entrepreneurial university, economic function, innovations, education system

АКТУАЛЬНОСТЬ ТЕМЫ

Тренд общественных процессов требует пересмотра классической системы управления системой образования с точки зрения повышения степени вовлеченности ВУЗов во все без исключения сферы общественной деятельности, и особенно в сферу экономики. Существует потребность раскрытия того потенциала, который кроет в себе академическое образование и превращение его в новую форму, в новое качество – конечный продукт капитализации человеческого и интеллектуального капитала. Совершенно очевидно, что те знания, которые накоплены в системе образования и в отдельном взятом высшем учебном заведении, должны продуцировать инновации, капитализируясь и тем самым, повышая конкурентные преимущества, как самого высшего учебного заведения, так и той отрасли экономики, в которой такие инновации будут находить свое применение. Вместе с тем подобные процессы будут способствовать расширению возможностей университетов, их экономической независимости от государственного финансирования и превра-

щение в новый тип учебных заведений – предпринимательские университеты.

Степень научного исследования темы

Проблематика формирования и функционирования предпринимательских университетов является новой и актуальной в отечественной науке, однако за рубежом данная тема уже получила серьезный виток своего развития. Исходя из этого, особое внимание обращают на себя работы как зарубежных, преимущественно американских, исследователей, так и отечественных ученых, разрабатывающих проблему повышения эффективности системы высшего образования. Речь идет в частности о таких исследователях как Ицковиц Г., Каленюк И.С., Кларк Б.Р., Ставенко Ю.А., Салливан Р., Червитц Р.

ЦЕЛЬ СТАТЬИ

Целью данной статьи является анализ современных тенденций в создании предпринимательских университетов и выявление закономерностей трансформационных процессов превращения в них классических высших учебных заведений отечественной образовательной системы.

ИЗЛОЖЕНИЕ МАТЕРИАЛА

Современная система образования в Украине сложилась во многом под влиянием советской модели. Институциональная и организационная составляющие системы образования, особенно высшего образования, реформируются в Украине очень медленно и часто фрагментарно. Об этом в частности свидетельствует опыт имплементации положений отдельных регламентов и директив ЕС относительно внедрения так называемого «Болонского процесса». Кроме того, в условиях рыночной экономики необходима гибкая система прогнозирования потребности рабочей силы, моделирования будущих процессов на рынке труда и в экономической сфере в целом, что давало бы возможность университетам готовить высококонкурентных специалистов.

Сам процесс формирования спроса на образовательные услуги во многом объясняется не реальными потребностями экономики, а личностными предпочтениями студентов и социальными трендами в обществе.

Вместе с тем следует отметить, что советская система высшей школы оставила в наследие для современной отечественной системы образования сеть университетов, которые характеризуются наличием собственных научных школ, научных традиций, а также развитой материально-технической базой. В период независимости, частично материальные базы университетов существенно ограничили собственный научно-исследовательский потенциал в силу износа основных фондов и морального устаревания того оборудования, которое было актуально в советский период развития науки.

Однако само наличие такого потенциала и возможности его возрождения, в совокупности с уникальными научными разработками, научными школами и высококвалифицированным профессорско-преподавательским составом – все это может и должно стать той отправной точкой для становления новой формации образовательных учреждений, которыми являются предпринимательские университеты.

Появление подобного феномена – предпринимательского университета – стало возможным в рамках развития концепции академического предпринимательства, когда университеты в процессе конкурентной борьбы на рынке образовательных услуг были частично отлучены от государственного финансирования. Превратившись, таким образом, в субъекты частного права, университеты были вынуждены искать новые модели своего существования и возможности для развития. Это включало в основном поиск источников финансирования своей непосредственной образовательной деятельности.

Со временем, менеджмент университетов пришел к пониманию того, что в силу складывающихся факторов: отказ государства или ограничение финансирования университетов; возрастание спроса на образовательные услуги; формирование новой экономической формации: экономики знаний; дальнейшая ориентация промышленного производства на увеличение стоимости продукции за счет внедрения инноваций – университеты приобретают возможность

занять для себя непривычное место. Речь идет о прямой связи промышленных производителей и университетов с целью создания инновационных продуктов, новых технологических решений и т.д. в обмен на инвестиции в развитие университета.

Анализируя ряд отечественных и зарубежных исследований [10; 8; 6] можно прийти к выводу, что основными факторами, способствующими появлению предпринимательских университетов, стали следующие:

- сокращение государственного финансирования системы высшего образования;
- формирование устойчивых тенденций к возрастанию конкуренции между университетами;
- возрастающая потребность промышленного производства в новых инновационных продуктах;
- рост интенсивности образовательных процессов и активной гражданской позиции студенческой молодежи, в том числе зарождение предпринимательских способностей;
- аккумуляция знаний и преподавательских кадров в качестве интеллектуального и человеческого капитала, появление научных концепций их продуктивности;
- возрастание потребностей университетов в поиске источников внешнего финансирования;
- глобализация финансовых и экономических рынков, формирование глобальной экономики.

Все указанные выше факторы, в совокупности с принципами рыночной экономики заложили необходимые предпосылки к активизации университетами собственной деятельности направленной на активное привлечение инвестиций. Следует сделать акцент именно на активности, а также на инициативности, как неотъемлемых составляющих переломного момента в трансформации университета из исключительно научного заведения в субъект рыночной экономики.

Однако, именно глобализация открыла университетам доступ к внешним источникам финансирования, что предопределило последующее перераспределение инвестиций в науку.

Как утверждает Г. Макбурни университеты стали чаще работать не столько на заказ промышленных предприятий, сколько в рамках собственных приоритетных направлениях исследований, что позволило им вырабатывать новый инновационный продукт, новое знание в независимости от потребностей промышленного сектора, а во многом и опережая и даже предугадывая их [6]. Это дало возможность крупным промышленным компаниям обращать внимание на те исследования, которые проводятся в университетской среде, тем самым, формируя спрос на их результаты. Эти тенденции характерны для США, но они получили свое распространение по всему миру.

Подобный процесс можно наблюдать и в рамках стандартизации образовательного пространства Европы. При этом И.С. Каленюк отмечает, что в центре европейской политики обеспечения конкурентоспособности своей экономики университетскому образованию и собственно университетам отводится

ключевая роль. Стратегическое значение приобретает не только традиционная образовательная, но и исследовательская деятельность университетов [4]. Предпринимательский университет – как феномен образовательного пространства – получает больше возможностей для самофинансирования, но не лишен при этом и государственной поддержки. В частности речь идет о законодательном регулировании условий сотрудничества учебных заведений с промышленным сектором, и защиты прав университетов; регулирования процесса создания университетом собственных субъектов хозяйствования в виде отдельных структурных подразделений; законодательной защиты авторского права на результаты инновационной деятельности университетов.

Подобные процессы дали возможность для появления нового социально-экономического явления – «академический капитализм». Данный термин впервые был разработан Ш. Слотер и Л. Лесли. Они предложили под этим явлением понимать рыночную деятельность университетов направленную на привлечение источников инвестирования отличных от поступлений денежных средств, в качестве оплаты за обучение. Таким образом, в университете формируется две взаимосвязанных и взаимозависимых подсистемы: академическая и исследовательская. Первая – ориентирована исключительно на процесс обучения, вторая же ориентирована и на теоретическое и методологическое обеспечение процесса обучения, и на проведение независимых исследований. В результате такой деятельности независимые исследования ложатся в основу новых знаний, генерируемых преподавательским составом и в последующем формирующих образовательные программы университета [14].

Иными словами, выделив две подсистемы своей деятельности, университет ориентируется сразу на два рынка: рынок технологий и рынок образовательных услуг. Причем одни и те же результаты исследований и инновации формируют как конечный продукт с практическим применением и добавочной стоимостью, так и фундамент для развития собственно науки, что способствует повышению количества привлекаемых студентов, и как следствие – дополнительных инвестиций в качестве платы за обучение. При этом университет, понимая уникальность своих программ и результатов научно-исследовательской деятельности, способен существенно повышать стоимость образовательных услуг тем самым, осуществляя поиск наиболее платежеспособных студентов.

Следует акцентировать внимание и на том, что сам по себе академический капитализм основан и неразрывно связан с понятием человеческий капитал. Таким образом, еще одной предпосылкой формирования предпринимательского университета и актуализации именно его экономической функции мы усматриваем в переосмыслении сущности человеческого и интеллектуального капитала, что стало возможным в условиях трансформации и глобализации экономических процессов.

Б. Кларк акцентирует внимание на предпринимательском университете, как на явлении представ-

ляющим собой фактически новый способ создания уникального по своим характеристикам продукта – инновации. Университет, основываясь на полученных и вновь созданных знаниях, трансформирует их в образовательные программы, технологические решения и т.д. Таким образом, формируется новая модель образовательной деятельности университетов [5]. Одно из наиболее классических определений предпринимательского университета дал в своих работах Г. Ицковиц. По мнению ученого, предпринимательский университет – это своего рода инкубатор, обеспечивающий условия для генерирования, формирования знания, с переходом его в рыночную форму инновации или новой технологии с последующей реализацией [3].

Исследуя феномен предпринимательского университета, как следующей формы эволюции образовательных учреждений, А.А. Сидорова и Н.А. Румянцев отмечают следующее. Во-первых, они выносят предпринимательский университет за рамки обычного, первичного образовательного учреждения, тем самым, демонстрируя, что предпринимательская или экономическая функция отделимы от образовательной. Во-вторых, развитие таких университетов они связывают с ростом потребностей промышленности в новых технологиях. В-третьих, университет аккумулирует знания на запрос государственной политики развития науки и образования, тем самым формируя предпосылки для его трансформации в новые формы и виды знаний [8].

Вместе с тем А.В. Прохоров акцентирует внимание на независимости предпринимательского университета в выборе направления развития научной мысли и выборе образовательных программ. Первое объясняется его активностью на рынке технологий в качестве самостоятельного субъекта. Второе объясняется возможностью университета распоряжаться полученными результатами научно-исследовательской деятельности не только для их реализации, но и для формирования на их основе образовательных программ [7].

Исходя из этого, целесообразно выделить ряд характеристик предпринимательского университета как нового интеграционного феномена в образовательной среде (табл. 1). Предлагается проанализировать существующие точки зрения и предложить собственные отличительные черты подобного университета в условиях украинской системы высшего образования и отечественных социально-экономических трендов.

Следует отметить, что развитие концепции предпринимательских университетов, и актуализация их экономической функции вызвало необходимость теоретико-методологического переосмысления роли университетов в рыночной экономике. Это стало возможным с появлением термина «интеллектуальное предпринимательство» введенным в научное обращение Р.А. Червитцем. Исследователь выделил ряд ориентиров интеллектуального предпринимательства: новые открытия, собственность и ответственность, интегральное мышление и действие, сотрудничество и взаимодействие. При этом, ученый доказал, что создание добавочной стоимости хоть и

самоцель предпринимательской деятельности, но кроме этого ее результаты влекут за собой и выполнение социальной функции – образовательной, в основу которой положены новые результаты полученные в процессе создания инноваций [11; 12].

Этот подход к синтезу и соотношению процесса образования и процесса коммерциализации знаний имеет принципиальное значение, поскольку позволяет акцентировать внимание на ряде ключевых аспектов трансформации экономической функции университетов:

- дифференциации инновационной функции образовательных учреждений;
- трансформации знаний в коммерческий продукт с конечной стоимостью;
- детерминации инструментария управления предпринимательской культурой как фактором развития университета.

Иными словами сущность экономической функции университетов раскрывается через следующий синтез компонентов системы образования и рыночной экономики (рис. 1).

Таблица 1

Характерные черты предпринимательского университета

Авторы (научные школы)	Характеристики предпринимательского университета
Г. Ицковиц [3]	функционирует в рамках стратегического плана созданного руководством университета минимальный уровень влияния со стороны государства на направления деятельности высокая степень капитализации результатов образовательной и исследовательской деятельности ориентация на потребности рынка создание предпринимательского микроклимата
Ю.А. Ставенко [9, с. 8-9]	способность стратегического видения приоритетов развития науки и техники целеполагание научной деятельности университетов осуществляется с учетом стратегических ориентиров в развитии науки ориентирование экономической, образовательной и научно-исследовательской функций в рамках социальной миссии и стратегии университета автономность и независимость в принятии решений от государства и бизнеса тесное взаимодействие с другими институциональными сферами формирование корпоративной культуры среди преподавателей и сотрудников университета, организационной – среди студентов
А. О. Грудзинский [2]	имеет сетевое построение с элементами штабного управления, где штаб выполняет функцию прогнозирования развития науки и техники при определении целей функционирования основывается на конкурентной внешней среде, учитывающей потребности промышленного сектора к инновациям новые знания формируются путем капитализации интеллектуального и человеческого капитала
Обобщение автором	целеполагание осуществляется в рамках образовательной политики государства, но при ориентации на собственные потребности финансирования и потребности экономики основная цель – получения прибыли в процессе предоставления высококонкурентных образовательных услуг, а также путем создания нового инновационного продукта в процессе научно-исследовательской деятельности стремление к максимальной независимости от государственного финансирования предоставление образовательных услуг с учетом национальных образовательных стандартов, но по методике разработанной в рамках университета ориентация на потребности экономических агентов и сотрудничество с ними в процессе формирования инновационных продуктов

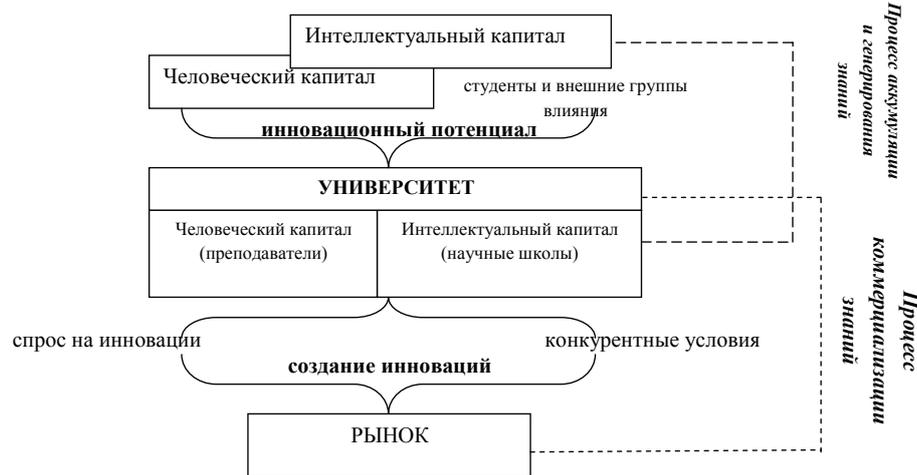

Рис. 1. Сущность экономической функции университетов в современных условиях
[предложено автором]

Формирование рыночных отношений в условиях конкурентных товарных рынков обуславливает необходимость поиска новых эффективных решений, которые помогают создавать конкурентные преимущества путем внедрения продуктовых, технологических и организационно-управленческих инноваций за счет создания высокотехнологичных субъектов бизнеса. Безусловно, большая роль в этом отводится именно университетам, как активным участникам процесса системы трансферта знаний и технологий. Сотрудничество между учебными заведениями и реальным сектором экономики на государственном и региональном уровне и реорганизация предприятий в процессе трансферта знаний может происходить как через лицензирование университетской интеллектуальной собственности, так и с помощью создания научно-производственных предприятий [1].

При этом катализатором выделения экономической функции университетов на современном этапе развития системы образования, и соответственно становления предпринимательских университетов, послужило увеличение спроса на инновации, рынок которых мог быть обеспечен за счет инновационных продуктов созданных на базе университетов. Главным образом на базе технологических университетов, которые разрабатывают новые виды технических процессов и продукции под конкретный заказ субъектов хозяйствования [13].

ВЫВОДЫ

Подводя итоги исследования процесса становления предпринимательского университета, как новой формы образовательного учреждения, следует сделать ряд выводов.

Во-первых, появление предпринимательского университета является реакцией системы образования, а точнее образовательных учреждений на процессы трансформации экономических отношений и формирования новой экономической реальности. В таких условиях на уровне государства происходит переосмысление направлений использования финансовых ресурсов для обеспечения системы образо-

вание и как следствие, университетов, появляется необходимость поиска альтернативных источников финансирования. Одним из таких источников является капитализация результатов исследовательской деятельности университетов.

Во-вторых, отличительной чертой предпринимательского университета в современных условиях развития системы образования в Украине, будет являться экономическая функция. Ее выражение определяется уровнем прибыли полученной университетом от капитализации результатов научно-исследовательской деятельности, выраженной в форме поступлений полученных от субъектов хозяйствования за реализацию университетами инноваций.

В-третьих, предпринимательский университет в условиях отечественной системы образования – это феномен, не поучивший надлежащего уровня институциональной и организационной упорядоченности, однако проявляющийся через функциональные возможности образовательных учреждений.

Вместе с тем, существует необходимость дальнейшего исследования проблем организации предпринимательских университетов в Украине, посредством выделения и детерминации их экономической функции и превращения классических университетов в активных экономических агентов с высокой степенью вовлеченности в инновационные процессы в промышленном секторе.

Список использованных источников

1. Академічне підприємництво як напрям диверсифікації фінансування вищого навчального закладу”. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/nie/2009_4_1/085-089.pdf
2. Грудзинский А.О. Университет как предпринимательская организация / А.О. Грудзинский // Социологические исследования. – 2004. – № 4. – С. 113–121
3. Ицкович Г. Тройная спираль. Университеты – предприятия – государство. Инновации в действии: [монография] / пер. с англ. под ред. А.Ф. Уварова. –

Томск: Томский гос. ун-т систем управления и радиоэлектроники, – 2010. – С. 237.

4. Каленюк І.С. Болонський процес як прояв інтеграційних процесів у сфері вищої освіти / І.С. Каленюк // Чернігівський науковий часопис Чернігівського державного інституту економіки і управління. Сер. 1: Економіка і управління. - 2011. - № 2. - С. 4-11

5. Кларк Б.Р. Создание предпринимательских университетов: организационные направления трансформации: пер. с англ. / Б.Р. Кларк, А. Смирнова. – М.: Изд. дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2011 – 240 с

6. Макбурни Г. Глобализация как политическая парадигма высшего образования // Высшее образование сегодня . 2001. № 1. С . 47-55.

7. Прохоров А.В. Предпринимательский университет: сущность и признаки / А.В. Прохоров // Педагогика высшей школы. – № 2(154). – 2016. – С. 5-11

8. Сидорова А.А., Румянцев Н.А. Предпринимательские университеты: сущность и тенденции развития [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2430627

9. Ставенко Ю.А. Эволюция моделей управления инновационными процессами в организации / Ю.А. Ставенко // Бизнес-информатика. – №4(22) . – 2012. – С. 3-12

10. Чёрная И.П. О вызовах глобализации и развитии предпринимательских университетов / А.Г. Бодункова, И.П. Чёрная // Вестник ХГАЭП. – 2013. – № 3 (65). – С. 86-90

11. Cherwitz, R.A., 2005. Creating a Culture of Intellectual Entrepreneurship. – Режим доступа: <https://webpace.utexas.edu/cherwitz/www/ie/academe.html>

12. Cherwitz, R.A., Sullivan, Ch.A., 2002. Intellectual Entrepreneurship. A vision for graduate education // Change, November/December. – Режим доступа: <https://webpace.utexas.edu/cherwitz/www/ie/articles.html>

13. Marginson. S., Considine. M. The enterprise university: power, governance, and reinvention in Australia. – U.K.: Cambridge University Press, 2000. – 272 p

14. Slaughter, S., Leslie. L. Academic capitalism. Politics, Policies, and the Entrepreneurial University. Baltimore, MA, U.S.A.: The John Hopkins University Press, 1997. – 276 p.

ГНИДЮК

Інна Вікторівна
hnydiuk@meta.ua

УДК 336.143.01

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ
СУЧАСНОЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В
УКРАЇНІ

ДІХТЯРЕНКО

Марія Олегівна
m.dikhtyarenko0245@gmail.comFEATURES OF FORMATION OF MODERN
FISCAL POLICY IN UKRAINE

к.е.н., доцент, ВТЕІ КНТЕУ

студент, ВТЕІ КНТЕУ

У статті проаналізовано основні засади формування бюджетної політики в Україні, розглянуто вимоги і підходи до обґрунтування більш поглибленого її змісту в контексті економічного зростання та зміцнення загальнодержавних фінансів. Окреслено шляхи забезпечення та підвищення ефективності бюджетної політики та її впливу на державний бюджет на основі дослідження теоретичних та оцінки практичних аспектів обраної проблематики. Запропоновано заходи щодо вдосконалення бюджетної політики України на перспективу.

В статье проанализированы основные принципы формирования бюджетной политики в Украине, рассмотрены требования и подходы к обоснованию более углубленного ее содержания в контексте экономического роста и укрепление общегосударственных финансов. Определены пути обеспечения и повышения эффективности бюджетной политики и ее влияния на государственный бюджет на основе исследования теоретических и оценке практических аспектов выбранной проблематики. Предложен ряд мероприятий по совершенствованию бюджетной политики Украины на перспективу.

The article analyzes the main principles of the fiscal policy in Ukraine, the requirements and approaches to the justification of a more indepth its content in the context of economic growth and strengthening state finances are discussed. The ways to ensure and enhance the effectiveness of fiscal policy and its impact on the state budget on the basis of theoretical study and evaluation of the practical aspects of selected issues are identified. A number of measures to improve budget policy of Ukraine in the future is proposed.

Ключові слова: бюджетна політика, економічне зростання, ефективність політики, державні фінанси, податкова політика

Ключевые слова: бюджетная политика, экономический рост, эффективность политики, государственные финансы, налоговая политика

Key words: fiscal policy, economic growth, the effectiveness of the policy, public finance, tax policy

ВСТУП

Бюджетна політика є важливим чинником управлінського впливу інститутів виконавчої влади на сферу державних фінансів та бюджетних відносин. Саме бюджетна політика, що тісно пов'язана з податковою, грошово-кредитною, валютною, інвестиційною, борговою, відіграє провідну роль у забезпеченні економічної та соціальної стабільності, адже в процесі її формування і реалізації стикаються інтереси різних суб'єктів економічних відносин. Ось чому сьогодні досить актуальним питанням для економічних досліджень є науково обґрунтований аналіз сутності бюджетної політики і визначення її концептуальних засад.

Головні теоретичні засади формування бюджетної політики викладені у наукових працях М.Я. Азарова, В.М. Гейця, В.М. Федосова, І.Я. Чугунова, С.І. Юрія та інших. Значним є науковий доробок українських вчених, які досліджують проблеми розробки ефективної бюджетної політики: Л.М. Бабич, В.Н. Опарін, Ф.О. Ярошенко та інші. Але в сучасній економічній науці у визначенні поняття «бюджетна політика», класифікації елементного складу, теоретичному обґрунтуванні специфіки і напрямів її реалізації

немає однозначності, тому багато питань є відкритими та дискусійними.

МЕТА РОБОТИ

Мета дослідження полягає у визначенні шляхів забезпечення та підвищення ефективності бюджетної політики та її впливу на державний бюджет на основі дослідження теоретичних та оцінки практичних аспектів обраної проблематики.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet. При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення інформації.

РЕЗУЛЬТАТИ

Бюджетна політика представляє собою сукупність економічних і адміністративних заходів, що застосовує держава з метою стабілізації та підвищення ефективності національної економіки, використовуючи, головним чином, бюджетні та податкові механізми. В Україні бюджетна політика економічного зростання є основою розвитку держави, зростання добробуту населення, утвердження нових соціаль-

них стандартів. Бюджетна політика завжди була важливим знаряддям впливу на розвиток економіки і соціальної сфери. З її допомогою держава, розподіляючи і перерозподіляючи валовий внутрішній продукт, здійснює вплив на формування структури виробництва, результати господарювання, проведення соціальних перетворень. В умовах трансформаційної економіки роль бюджетної політики економічного зростання значно підвищується, вона стає основним інструментом регулювання соціально-економічних процесів.

Бюджетна політика держави – сукупність форм, методів і напрямів впливу державних органів влади та місцевого самоврядування на бюджетні відносини для ефективного функціонування та подальшого розвитку бюджетної системи.

Бюджетна політика як складова фінансової політики держави є важливим інструментом впливу суб'єкта розподільчих відносин (органів державної влади та місцевого самоврядування) на об'єкт розподілу (валовий внутрішній продукт) для досягнення конкретних цілей стабілізації та розвитку економіки держави.

У сучасній бюджетній політиці на основі чинного законодавства вже застосовується низка елементів бюджетного механізму, які можна вважати ефективними інструментами впливу на розвиток загальнодержавних фінансів в цілому і бюджетної системи зокрема [1]. Разом з тим, залишаються актуальними і на сьогодні запропоновані науковцями Національної академії управління основні принципи побудови бюджетної політики, без впровадження яких навряд чи забезпечуватиметься тісний зв'язок з політикою економічного зростання:

- підтримка та стимулювання господарської діяльності підприємницьких структур різних форм власності з метою та збільшення обсягів їхніх власних фінансових ресурсів, розвитку інноваційно-інвестиційних процесів і створення додаткових робочих місць;

- пошук і постійне вдосконалення форм і методів мобілізації й використання фінансових ресурсів держави для забезпечення відповідних європейському рівню соціальних стандартів;

- забезпечення раціонального використання природних ресурсів, заборона технологій, що становлять загрозу для здоров'я людини [2, 178].

Основні напрями бюджетної політики протягом останніх років розроблені з метою:

- стабілізації національної економіки та формування сприятливого макроекономічного середовища;

- проведення ефективної бюджетно-податкової політики;

- дотримання жорсткої фінансової дисципліни, підвищення рівня прозорості та раціональності бюджетного процесу [4].

Бюджетна політика є досить складним процесом, оскільки має реалізовуватися як сукупність взаємопов'язаних дій. Вона включає заходи у сфері доходів і видатків бюджету, його збалансованості тощо. Серед актуальних проблем сьогоденної бюджетної політики української держави варто назвати такі:

- 1) ефективність бюджетної політики - її висока результативність, здатність бюджетної системи забезпечити виконання найважливіших функцій держави, реалізацію національних інтересів країни, підтримувати баланс між внутрішніми і зовнішніми її інтересами, зміцнювати фінансову безпеку країни, внутрішній соціальний мир і соціально-економічну політику;

- 2) у зв'язку з обмеженістю бюджетних ресурсів, їх дефіцитом порівняно зі зростаючими можливостями їх використання під впливом виникнення нових потреб в умовах глобалізації економіки роль бюджетної політики безперервно зростала;

- 3) збільшилася кількість фінансових інструментів бюджетної політики, вони стали різноманітнішими. Розвивається фінансовий ринок з широким колом нових фінансових інструментів – ф'ючерсів, опціонів, деривативів тощо;

- 4) зросла взаємозалежність грошово-кредитної політики, яка формується Центральним банком України, і фінансової політики Уряду (Мінфін та ін.), що потребує відповідної їх координації;

- 5) найбільше відставання спостерігається у бюджетному плануванні, використанні бюджету, управлінні внутрішнім і зовнішнім боргом, бюджетним дефіцитом, здійсненні контролю і нагляду за функціонуванням фондового ринку;

- 6) якість бюджетного менеджменту має бути кращою, він багато в чому продовжує ґрунтуватись на старих засадах адміністративно-командної системи [3].

Останніми роками бюджетна політика України поступово переорієнтовується на розв'язання економічних та соціальних проблем із використанням різних методів.

Для того, щоб бюджетна політика держави була ефективною, необхідно здійснювати наступні заходи:

- утримання граничного обсягу дефіциту державного бюджету в межах 3% валового внутрішнього продукту;

- збереження з урахуванням податкового законодавства частки перерозподілу валового внутрішнього продукту через зведений бюджет на рівні не вищому, ніж враховано в державному бюджеті України минулих років;

- скорочення боргового навантаження на економіку, у тому числі за підтримки міжнародного фінансування (переважно рефінансування боргу) та управління боргом, що дасть змогу зменшити виплати, пов'язані з обслуговуванням державного боргу в найближчі роки;

- забезпечення економічно обґрунтованого підвищення розміру мінімальної заробітної плати та посадового окладу (тарифної ставки) працівника першого тарифного розряду Єдиної тарифної сітки з урахуванням фінансових можливостей бюджету;

- встановлення розміру прожиткового мінімуму та рівня його забезпечення на основі зростання показників реального сектору економіки та індексу споживчих цін;

- оптимізація видатків державного бюджету на утримання органів влади з урахуванням зменшення контрольних функцій і приведення кількості контро-

люючих органів та їх повноважень у відповідність з європейськими стандартами, перегляду системи органів виконавчої влади за результатами функціонального аналізу [4];

ВИСНОВКИ

Отже, обґрунтоване формування основних параметрів бюджетної політики важливо здійснювати як на кожний плановий і на наступні за плановим два бюджетні роки, так і з подальшим переходом на довгострокове планування. Для цього у бюджетному законодавстві спершу слід чітко визначити поняття «бюджетна політика» та «пріоритети бюджетної політики». З урахуванням зазначених вимог доцільно було б засади побудови бюджетної політики тісно пов'язувати з фінансовим і бюджетним плануванням у контексті взаємозв'язку з економічною та фінансовою політикою на довгостроковий період.

Результати проведеного дослідження свідчать, що в умовах наростання ризиків погіршення економічної ситуації у світі, що знижує потужність зовнішніх чинників економічного зростання України, бюджетна політика в середньостроковій перспективі має стати інструментом реалізації внутрішнього потенціалу зростання. Пріоритетними напрямами в середньостроковій перспективі у бюджетній сфері мають стати: продовження реформ в системі державних

фінансів; підвищення ефективності бюджетної політики та перегляд її окремих пріоритетів; упровадження стимулюючих заходів, спрямованих на поживлення економічної діяльності. Реалізація зазначених напрямів створить передумови для забезпечення сталого економічного зростання України, підвищення рівня соціального захисту громадян та покращання якості надання державних послуг.

Список використаних джерел

1. Запаріна І.В. Бюджетний механізм економічного зростання. – К.: Інститут соціально-економічних стратегій, 2012. – 528 с.
2. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально- економічного розвитку України: монографія / Л.В. Лисяк. – К.: ДННУ АФУ, 2011. – 600 с.
3. Лютий І.О. Теоретико-методологічні засади бюджетної політики держави / І. О. Лютий // Фінанси України. – 2012. – № 12(169). – С. 13–19.
4. Основні напрями бюджетної політики [Електронний ресурс]: офіційний сайт Комітету з питань бюджету. – Режим доступу: <http://budget.rada.gov.ua/kombjudjet/control/uk/doccatalog/list?currDir=45077>.
5. Селищев А.С. Макроекономіка / А.С. Селищев; под ред. А.С. Леусского. – СПб.: Питер, 2011. – 440 с.

ГІЛЬОРМЕ

Тетяна Вікторівна
gillyorme@i.ua

УДК [620.92:338.45] (447)

ОБЛІКОВЕ-АНАЛІТИЧНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ФОРМИ
ТОРГІВЛІ СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ

ДОЦЕНКО

Наталія Іванівна
natadosenko94@gmail.comк.е.н., доцент, Дніпровський
національний університет
імені Олеся ГончараACCOUNTING AND ANALYTICAL
PROVISION OF ELECTRONIC COMMERCE
AT UKRAINIAN BUSINESS ENTITIESмагістрант, Дніпровський
національний університет
імені Олеся Гончара

Стаття присвячена особливостям обліково-аналітичного забезпечення електронної форми торгівлі українських суб'єктів господарювання. Розглянуто перспективи розвитку електронної комерції в Україні, особливості інтеграції e-commerce облікових операцій у комп'ютерну систему бухгалтерського обліку. Побудована організаційна модель взаємозв'язку електронної комерції і бухгалтерського обліку.

Статья посвящена особенностям учетно-аналитического обеспечения электронной формы торговли украинских субъектов хозяйствования. Рассмотрены перспективы развития электронной коммерции в Украине, особенности интеграции e-commerce учетных операций в компьютерную систему бухгалтерского учета. Построена организационная модель взаимосвязи электронной коммерции и бухгалтерского учета.

The paper addresses the peculiarities of accounting and analytical provision of electronic commerce at Ukrainian business entities. The work examines prospects of development of electronic commerce in Ukraine, the integration of accounting operations into the computerized accounting system of enterprises. An organizational model is developed to display the interrelation between electronic commerce and traditional accounting.

Ключові слова: електронна комерція, комп'ютерна система бухгалтерського обліку

Ключевые слова: электронная коммерция, компьютерная система бухгалтерского учета

Keywords: electronic commerce, computerized accounting system

ВСТУП

В умовах формування нової економіки роль інформаційних технологій та Інтернету, які є рушійною силою інновацій, економічного росту і соціальних перетворень, стає все більш істотною. Їх розвиток і використання в останні десятиліття ХХ ст. дозволило докорінно змінити технології ведення комерційних операцій шляхом широкого використання електронного обміну даними під час проведення таких операцій замість традиційного паперового документообігу, що стало поштовхом для розвитку такого явища як електронна комерція. Онлайн-торгівля є одним із найбільш динамічних ринків і входить в число тих сегментів економіки, які продовжують рости і розвиватися, незважаючи на кризові явища в країні. З огляду на дані тенденції нове значення також набуло питання формування ефективної системи обліково-інформаційного забезпечення управління торговими операціями в мережі Інтернет.

МЕТА РОБОТИ полягає у дослідженні особливостей обліково-аналітичного забезпечення електронної форми торгівлі українських суб'єктів господарювання.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних

видань, ресурси Internet. При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

В економічній літературі немає єдиної думки щодо сутності категорії «електронна комерція». Універсального визначення даного терміну не існує, тому що електронна комерція як економічна категорія ще знаходиться на етапі збору фактів і їх усвідомлення.

Відповідно до термінології, що використовується Організацією економічної співпраці і розвитку (ОЕСР), електронна комерція – це продаж або купівля товарів і послуг, що здійснюється за допомогою Інтернету, разом з товарами і послугами, які замовляються через Інтернет, а також сплата і кінцева поставка товарів або on-line, або off-line (поза мережею) [8].

Електронна комерція включає операції, які реалізуються через комп'ютерні мережі, такі як Інтернет, EDI (Система електронного обміну даними) та інтерактивні телефонні системи.

В Законі України «Про електронну комерцію» дається таке визначення: «електронна комерція – відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням

інформаційно-телекомунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру» [1].

О.А. Кобелев визначає під електронною комерцією підприємницьку діяльність зі здійснення комерційних операцій з використанням електронних систем обміну даними на основі інформаційних технологій здійснення комерційних операцій і управління виробничими процесами із застосуванням електронних засобів обміну даними [5].

На нашу думку, найбільш повним є визначення електронної комерції А.В. Юрасовим: сфера економіки, яка включає всі фінансові і торговельні транзакції, що здійснюються за допомогою комп'ютерних мереж, і бізнес-процеси, пов'язані з проведенням таких транзакцій [6].

Електронна комерція складається з електронного обміну інформацією, електронного руху капіталу, електронної торгівлі, електронних грошей, електронного маркетингу, електронного банкінгу та електронних страхових послуг.

Більшість науковців вважають, що на відміну від традиційної торгівлі, електронна комерція забезпечує економію витрат за рахунок швидкого виходу на ринок, можливості цілодобової роботи і миттєвого відгуку на запити споживачів, невисокої вартості маркетингових заходів, наявності повної інформації щодо конкретного товару (роботу, послугу) і персоналізації взаємодії з покупцем.

Електронний ринок України ще доволі слабкий в порівнянні з традиційними ринками, потенціал електронної комерції не повністю реалізований по таким причинам:

1) недостатній розвиток нормативної та законодавчої бази – проблема захисту прав інтелектуальної власності на товари, які реалізуються через електронну комерцію, а також договірні і фінансові

проблеми. Наслідком цього є недовіра з боку інвесторів, потенційних покупців, зниження темпів розвитку;

2) наявність проблем, що пов'язані з глобальною концепцією електронної комерції: невпевненість у реальному існуванні компанії-партнера в іншій частині світу і товарів та послуг, відмінності у традиціях та правилах ведення бізнесу в цих компаніях;

3) наявність загроз безпеки в електронній комерції, які можуть бути зведені до мінімуму за наявності ефективних і надійних механізмів, що гарантують конфіденційність, ідентифікацію й авторизацію;

4) необхідність універсальних стандартів взаємодії і сумісності мереж: всі учасники електронної комерції повинні мати можливість доступу до сайтів компаній незалежно від їх географічного розташування або особливостей мереж, що пов'язані з ними;

5) складність залучення нових учасників через відсутність досвідчених менеджерів з продаж, логістів, маркетологів, кваліфікованих спеціалістів обслуговування, внаслідок чого увага приділяється безпосередньо Інтернету (дизайну проекту), а не реальній торгівлі – бізнес втрачає потенційних покупців.

Незважаючи на вказані вище проблеми, ринок електронної торгівлі в Україні стрімко розвивається: у порівнянні з 2014 р. в 2016 р. кількість замовлень online зросла на 30 %, згідно з даними Prom.ua. У грошовому еквіваленті товарообіг виріс на 42-60%, а це приблизно 25,5 млрд грн.. 67% українських інтернет-користувачів відвідують сайти, які працюють в галузі e-commerce. Важливим фактором, який позитивно впливає на ріст аудиторії онлайн-покупців, є розповсюдження доступу до 3G, до послуг якого за 2016 р. підключилися більше 10 млн українців. За результатами 2016 р., Україна випередила всі інші європейські країни за темпами росту продажів в Інтернеті – для країни цей показник склав 35 % (рис. 1).

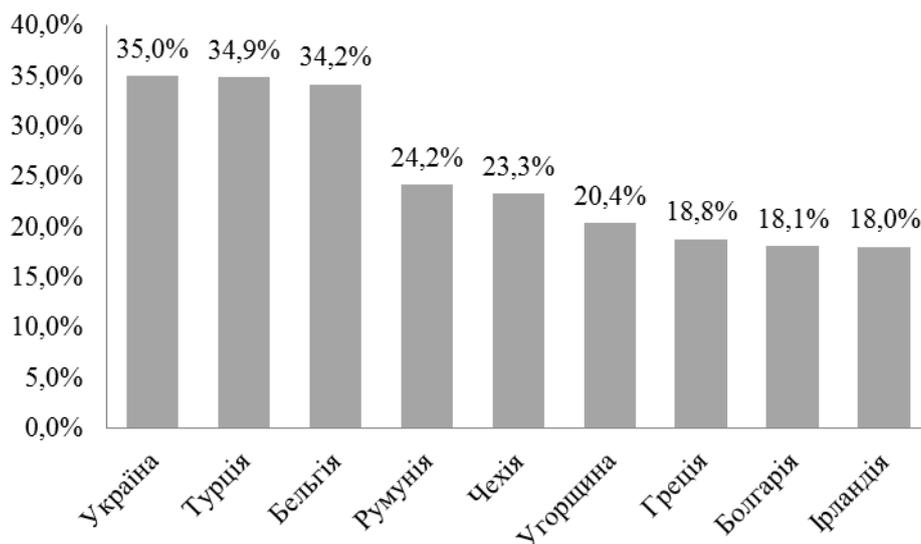

Рис. 1. Темпи росту продажів в Інтернеті в європейських країнах у 2016 р. [складено автором за [7]]

За даними групи компаній EVO (Prom.ua, Bigl.ua, Crafta.ua), впродовж останніх місяців спостерігається постійне зростання попиту на товари українських

виробників, такі як одяг, особливо, для жінок і дітей. Головним чином, на це вплинуло зростання курсу долара, патріотизму і інфляція.

Список із Топ-10 найпопулярніших категорій товарів на цьому майданчику, відповідно до даних за перші 6 міс. 2016 р. (рис. 2).

Більшість покупців – молоді люди з вищою освітою, які проживають у містах. Більше половини

інтернет-покупців України – люди у віці від 14 до 34 років. Трохи більше 36 % з них – мешканці міст з населенням більше 500 000 осіб, 20,5% – проживають у сільській місцевості.

Рис. 2. Найпопулярніші категорії товарів на Prom.ua за I півріччя 2016 р., млрд грн. [складено автором за [7]]

Досягнення і підвищення ефективності електронної комерції можливе за наявності достатнього і впорядкованого обліково-інформаційного забезпечення, що дозволяє певним групам користувачів приймати обґрунтовані рішення.

З точки зору бухгалтерського обліку програмне забезпечення інтернет-магазину поєднується з комп'ютерною системою бухгалтерського обліку (КСБО) таким чином, що кореспонденція рахунків

формується автоматично, наприклад, під час відвантаження товару покупцю. У цьому випадку клієнт сам заповнює за допомогою комп'ютера бланки замовлень, а програма, в свою чергу, формує проведення з реалізації товарів і списання їх собівартості. При цьому функції бухгалтера виконує покупець, який взаємодіє з інтернет-магазином і, опосередковано, з КСБО підприємства (рис. 3).

Рис. 3. Модель взаємозв'язку електронної комерції і бухгалтерського обліку [складено автором за [4]]

Е-commerce операції, як і будь-які інші операції в бухгалтерському обліку, підтверджуються документально, зокрема, на їх підставі формуються електронні документи. Основні організаційно-правові засади електронного документообігу та використання електронних документів в Україні регулюються Законом «Про електронні документи та електронний документообіг». Відповідно до цього закону, електронним документом визнається документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити [2].

Створення електронного документу завершується накладанням електронного підпису. Правовий статус та відносини, пов'язані з його використанням, визначає Закон України «Про електронний підпис» [3].

ВИСНОВКИ

Ринок електронної торгівлі в Україні відносно новий і тому його потенціал ще не повністю реалізований. Основною перешкодою для розвитку електронної комерції є недовіра до інтернет-продавців та незахищеність від шахрайства та обману, що, в першу чергу, спричинено недостатньо розвиненою законодавчою базою з цього питання. Однак, перші кроки для вирішення цього питання були зроблені у 2015 році з прийняттям Закону України «Про електронну комерцію». На сьогодні в Україні спостерігається стрімкий розвиток е-commerce галузі і прогнози експертів на 2018 рік є доволі позитивними. Питання інтеграції е-commerce операцій у комп'ютерну систему бухгалтерського обліку є відкритим і потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 р. № 675-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/675-19>
2. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 № 851-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/851-15>
3. Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22.05.2003 № 852-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/en/852-15>
4. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: Навч. посіб., 4-те вид., випр. – К.: Знання-Прес, 2008. – 320 с.
5. Кобелев О.А. Электронная коммерция: Учебное пособие / под ред. проф. С.В. Пирогова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К^о», 2012. – 684 с.
6. Юрасов, А.В. Основы электронной коммерции / А.В. Юрасов. – М.: Горячая линия. – Телеком, 2016. – 480 с.
7. Электронная коммерция в Украине 2016: цифры и факты [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://webexpert.com.ua/ecommerce-in-ukraine-2016>
8. ICT, E-BUSINESS AND SMEs [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.oecd.org/internet/ieconomy/34228733.pdf> – Р. 9

БОГМА

Олена Сергіївна
Miledi1982@mail.ru

УДК 330.534.4:65.012.8(477)

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

CLASSIFICATION OF COUNTRY BUDGETARY SECURITY

к.е.н., доцент кафедри
фінансів, банківської
справи та страхування,
Запорізький національний
університет

Стаття присвячена побудові класифікації бюджетної безпеки. Встановлено, що сьогодні в якості основних ознакових характеристик класифікації бюджетної безпеки виступають рівневий, функціональний та системний підходи. На основі узагальнення існуючих точок зору запропоновано використовувати в якості класифікаційних ознак бюджетної безпеки наступні: рівень ієрархії бюджету; ступінь прогнозованості; ступінь досягнення; ознака адекватності визначення загроз бюджетній безпеці; горизонт передбачуваності.

Статья посвящена построению классификации бюджетной безопасности. Установлено, что сегодня в качестве основных признаков характеристик классификации бюджетной безопасности выступают уровневый, функциональный и системный подходы. На основе обобщения существующих точек зрения предложено использовать в качестве классификационных признаков бюджетной безопасности следующие: уровень иерархии бюджета; степень прогнозируемости; степень достижения; признак адекватности определения угроз бюджетной безопасности; горизонт предсказуемости.

The article is devoted to the construction of a classification of budgetary security. It is established that today, as the main characteristic features of the classification of fiscal security, there are level, functional and systemic approaches. On the basis of the generalization of existing points of view it is suggested to use as the classification features of budgetary security the following: the level of the hierarchy of the budget; degree of predictability; degree of achievement; a sign of the adequacy of the definition of threats to fiscal security; predictability horizon.

Ключові слова: бюджетна безпека, класифікація, загроза, бюджет, бюджетні відносини

Ключевые слова: бюджетная безопасность, классификация, угроза, бюджет, бюджетные отношения

Keywords: budget security, classification, threat, budget, budget relations

ВСТУП

Бюджетні показники виступають базовими індикаторами оцінювання загального стану економічної безпеки країни. Саме тому питання забезпечення бюджетної безпеки країни – як основної складової фінансової та економічної безпеки – є надзвичайно важливими. Зазначене зумовлює актуальність поглибленого вивчення теоретичного змісту категорії «бюджетна безпека», адже забезпечення необхідного і достатнього її рівня можливе лише на основі вірного розуміння всіх притаманних їй сутнісних ознак. Своєю чергою, це визначає доцільність побудови її класифікації, адже класифікування явищ і процесів є важливою частиною наукового пізнання.

Вирішення цієї проблеми є обов'язковою умовою формування комплексного та завершеного розуміння всіх особливостей внутрішньої взаємодії окремих характеристик та елементів бюджетної безпеки в єдиній системі. Формування розгалуженої класифікації бюджетної безпеки має також важливе практичне значення, адже виокремлення й ретельне вивчення різноманітних видів бюджетної безпеки згідно з відповідними класифікаційними ознаками є обов'язковою умовою розробки системи практичних заходів в напрямі її захисту та підтримання на необхідному рівні.

Вивченню концептуальних основ забезпечення бюджетної безпеки України присвячені праці В. Андрущенко, О. Бородія, О. Василюка, А. Гальчинського, В. Кудряшова, І. Луїної, В. Опаріна, О. Проказюк, Ю. Постоленко, В. Суторміної, І. Чугунова та ін.

Проблематика забезпечення економічної безпеки країни, зокрема, класифікація її видів досліджується в роботах українських та російських економістів: А. Архіпова, В. Бутова, О. Барановського, З. Варналя, А. Городецького, С. Глазьєва, О. Власюка, В. Геєця, А. Клімонової, В. Лівшица, Б. Михайлова, В. Мунтіяна, Г. Пастернака-Таранушенка, Я. Радюкової, О. Рахімова, В. Сенчагова, В. Юрьєва та ін.

На сьогодні сформовано значну теоретичну базу в галузі визначення сутності, принципів, проблем та напрямів забезпечення бюджетної безпеки. Поряд із цим, й дотепер існують невирішені проблеми у досліджуваній площині, зокрема, слід відзначити відсутність системної класифікації видів бюджетної безпеки.

МЕТА РОБОТИ

На основі викладеного вище можна сформулювати мету дослідження, яка полягає у дослідженні найбільш розповсюджених ознакових характеристик

класифікації бюджетної безпеки, узагальненні досвіду дослідників аналізованої проблематики та подальшого розвитку на цій основі класифікації видів бюджетної безпеки.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи виступили наукові праці українських та російських науковців з проблематики економічної та бюджетної безпеки, матеріали періодичних видань, Internet-ресурси.

При проведенні дослідження використано методи узагальнення та класифікації.

РЕЗУЛЬТАТИ

Перш за все вважаємо за доцільне охарактеризувати основні підходи до видової класифікації бюджетної безпеки.

Відзначимо, що видовій класифікації бюджетної безпеки у науковій літературі не приділено належної уваги. Проте, як відзначає професор А.А. Ремезков, найбільш розповсюдженими ознаковими характеристиками класифікації економічної безпеки виступають рівневий підхід, який передбачає виділення рівнів особистості, підприємства, регіону, національного (державного) та світового (міжнародного), та функціональний підхід, який передбачає поділ економічної безпеки за сферою дії (продовольча, макро-економічна, фінансова тощо) [1, с. 56].

Враховуючи той факт, що, як вже було відзначено, бюджетна безпека є найважливішою складовою як фінансової, так і економічної безпеки, вважаємо, що зазначені підходи цілком можна застосувати і для видової класифікації бюджетної безпеки.

Відповідно, рівневий підхід до класифікації бюджетної безпеки передбачає виокремлення певних її рівнів, а саме бюджетна безпека регіонів та бюджетна безпека держави [2, 3].

Функціональний підхід полягає в побудові класифікації, яка ґрунтується на узагальненні за характеристикою бюджетних відносин та процесів: безпека міжбюджетних відносин, безпека бюджетно-податкових відносин, безпека ефективності використання бюджетних коштів, тобто бюджетних витрат, безпека бюджетного формування, своєчасності прийняття і характеру касового виконання бюджету, безпека дотримання бюджетної дисципліни, безпека бюджетної політики держави тощо [4].

При цьому слід відзначити, що, враховуючи сутність державного бюджету як основного інструменту об'єктивного та неупередженого перерозподілу національного багатства між суб'єктами економіки, який складається з дохідної та витратної частин, ми вважаємо не доцільним виокремлювати в якості складових бюджетної безпеки безпеку окремих процесів, які відображають надходження та витрачання бюджетних коштів, оскільки розмір таких надходжень та витрат має визначатися лише шляхом співставлення.

При цьому вважаємо, що існують всі підстави для того, щоб, ґрунтуючись на засадах системного підходу, виокремлювати в якості складових безпеку функціонування окремих підсистем, що забезпечують безпеку бюджетної системи, а саме: безпеку податко-

вої системи, безпеку системи контролю за складанням та виконанням бюджету, безпеку системи складання та ухвалення бюджету тощо. Проте такий підхід спрямований скоріше на дроблення складових факторів забезпечення бюджетної безпеки. Кожен з них не характеризує об'єкт класифікації (бюджетну безпеку) в цілому, являючись окремою системою в її складі.

Вважаємо, що класифікацію бюджетної безпеки потрібно проводити, ґрунтуючись на такій методологічній основі, яка б враховувала подвійність характеристик цієї категорії. Так, з одного боку, бюджетна безпека – враховуючи той факт, що її системні характеристики, здійснюють позитивний чи негативний вплив на систему економічної безпеки країни, змінюючи її стан та динаміку через тісний взаємозв'язок взаємозалежність усіх складових елементів безпеки [5, с. 27] – представляє собою історичну властивість економічних систем, відтак вона охоплює всі елементи бюджетних відносин, існує на всіх етапах бюджетного процесу й на всіх ієрархічних рівнях. З іншого боку – враховуючи той факт, що власне безпека представляє собою складне соціальне явище, багатопланове і багатогранне у своїх структурних складових і проявах, що відображає суперечливі інтереси у відносинах різних соціальних суб'єктів на різних етапах суспільного розвитку [6, с. 198] – в міру життєдіяльності та розвитку суспільства для кожного окремого суб'єкта економіки бюджетна безпека є одночасно і самостійним явищем, що має власну специфіку, і соціально важливим феноменом. Крім того, кожна класифікаційна складова повинна характеризувати об'єкт класифікації в цілому, а не окремі його структурні елементи.

Відтак вважаємо за доцільне використання у процесі класифікаційних бюджетної безпеки холистичного підходу, адже холізм, на протигагу атомізму, робить наголос на обов'язковості врахування зв'язків між складовими, адже саме зв'язки виступають основою утворення властивостей не лише елементів, а й системи в цілому [7].

Таким чином, з урахуванням положень наукових праць [8, 9], в якості класифікаційних ознак бюджетної безпеки пропонуються:

– рівень ієрархії бюджету – за цією ознакою бюджетну безпеку пропонується визначати на: макрорівні – бюджетна безпека держави; мезорівні – бюджетна безпека адміністративно-територіальних одиниць: Автономної Республіки Крим, обласного рівня, районного рівня, рівня місцевого самоврядування; мікрорівні – бюджетна безпека підприємств і населення;

– горизонт передбачуваності майбутніх подій – короткострокова, середньострокова; довгострокова бюджетна безпека. Стан короткострокової бюджетної безпеки пропонується оцінювати терміном до 1 року як найбільш критичний з точки зору необхідності застосування екстрених антикризових заходів щодо термінового зниження негативного впливу найбільш суттєвих загроз. Стан середньострокової бюджетної безпеки пропонується визначати терміном до 3 років, що відповідає концепції управління державними фінансами з переходом України до трирічного

середньострокового бюджетного планування. Довгострокову бюджетну безпеку доцільно оцінювати терміном на п'ять років і більше, що відповідає критеріям стратегічного управління державним бюджетом економічно розвинутих країн [10];

– рівень досягнення – максимально або гранично можлива, фактична, допустима, бажана бюджетна безпека. Граничність досягнення визначає забезпечення максимально можливого рівня бюджетної безпеки, виходячи з особливостей соціально-економічного розвитку та запитів суспільства, за наявних та потенційно можливих загроз за умови максимально ефективного функціонування системи забезпечення бюджетної безпеки. Фактична бюджетна безпека відображає наявний рівень бюджетної безпеки на теперішній момент часу. Допустима бюджетна безпека відображає нижній допустимий за даних обставин поріг безпеки. Бажана бюджетна безпека відображає необхідний і достатній її рівень, який дає можливість забезпечити ефективність та стійкість бюджетної системи й бюджетного процесу по відношенню до наявних та потенційно можливих загроз;

– адекватність визначення загроз бюджетній безпеці – правильна та хибна бюджетна безпека. Бюджетна безпека набуває ознак правильної за умов адекватного та точного оцінювання наявних та потенційних загроз суб'єктивного та об'єктивного характеру. Відповідно хибна бюджетна безпека відображає рівень стійкості, самодостатності, адекватності, адаптивності бюджетної системи і бюджетного процесу до фактично не існуючих чи не вірно оцінених загроз. Своєю чергою, неадекватне оцінювання загроз бюджетній безпеці призводить до необґрунтованої бюджетної стратегії, спрямування ресурсів на подолання об'єктивно неіснуючих загроз, не реагування або невчасне реагування на існуючі, проте фактично не визначені чи недооцінені загрози, що призводить до неминучої їх реалізації у короткостроковій перспективі;

– можливість оцінити рівень бюджетної безпеки з урахуванням невизначеності майбутніх подій (загроз) відображає класифікаційна ознака «ступінь прогнозованості», згідно якої бюджетна безпека поділяється на прогнозовану, непрогнозовану, частково прогнозовану. Непрогнозована бюджетна безпека визначається таким станом невизначеності соціально-економічних процесів в суспільстві й у світі, за якого невпевненість набуває фундаментального характеру й аналітик не може виявити та оцінити більшу частину загроз. Частково прогнозована бюджетна безпека ґрунтується на тому, що на основі вивчення статистичних даних за минулі періоди можна спрогнозувати складові наявних та потенційних загроз, проте через обставини невизначеності деякі з суттєвих загроз можуть бути не виявлені чи невірно оцінені. Прогнозована бюджетна безпека визначається таким станом соціально-економічних процесів в суспільстві, за якого на основі вивчення статистичних даних за минулі періоди можна спрогнозувати всі складові наявних та потенційно можливих загроз.

ВИСНОВКИ

Таким чином можна стверджувати, що бюджетна безпека має складну структуру, тобто є полі структурним явищем. В якості пояснення до запропонованої класифікації слід зазначити, що всі види бюджетної безпеки (за всіма ознаками) певним чином взаємозумовнюються та доповнюють один з одного, проте їх об'єднання є неприйнятним, оскільки кожна запропонована ознака характеризує окремий суттєвий аспект такого складного соціально-економічного явища як бюджетна безпека зі своєю проблематикою.

Список використаних джерел

1. Ремезков А.А. Теоретико-методологические основы экономической безопасности / А.А. Ремезков // Национальные интересы: приоритеты и безопасность. – 2007. – № 1 (10). – С. 54–59.
2. Бородій О.А. Управління бюджетною безпекою України: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О.А. Бородій; Чернігів. нац. технол. ун-т. – Чернігів, 2015. – 20 с
3. Изотова Г.С. Бюджетная безопасность региона: методы обеспечения / Под ред. О.В. Гончарук. – Вологда : ВНКЦ ЦЭМИ РАН, 2004. – 147 с.
4. Финансовая безопасность: сущность и место в системе экономической безопасности [Электронный ресурс] Официальный сайт информационного ресурса mobilerz. – Режим доступа к ресурсу: <http://mobilerz.ru/finansovaya-bezopasnost-sushnost-i-mesto-v-sisteme-ekonomicheskoy-bezopasnosti/> (дата обращения 01.07.2017).
5. Ковпак О.В. Системні характеристики бюджетної безпеки держави / О.В. Ковпак // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. – 2016. – Вип. 19, Ч. 2. – С. 25–29.
6. Макаров В.Е. Безопасность как социальное явление / В.Е. Макаров // Учебные записки. – 2009. – № 10. – С. 198–201.
7. Князева Е.Н. Атомизм и холизм в современной теории сложности [Электронный ресурс] / Е.Н. Князева // Философия и культура. – 2013. – № 6. – Режим доступа к ресурсу: <https://publications.hse.ru/articles/101406984> (дата обращения 01.07.2017).
8. Ромашенко Т.Д. Теория экономической и социальной безопасности / Т.Д. Ромашенко // Учебно-методическое пособие для вузов; Издательско-полиграфический центр Воронежского государственного университета, Воронеж. – 2008. – 28 с.
9. Кутилин С.А. Региональная безопасностью Северного Кавказа как подсистема национальной безопасности России: политологический аспект / С.А. Кутилин // Вестник Волгоградского государственного университета. – 2010. – № 2 (18), Сер. 4. – С. 155–158.
10. Остріщенко Ю.В. Досвід застосування стратегічного бюджетного планування в країнах з ринковою економікою / Ю.В. Остріщенко // Наукові праці НДФІ. 2011. – № 1 (54). – С. 44–52.

ГОЛОВНЯ

Олена Михайлівна
ellens@meta.ua

УДК 338.48 / 332.1

ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНА СФЕРА ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК
ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ
ЕКОНОМІКИTRAVEL AND RECREATIONAL ACTIVITY OF THE VINNYTSYA REGION
AS PRECONDITION OF SOCIAL ORIENTED ECONOMICS ORGANIZINGк.е.н., доцент, Вінницький
національний аграрний
університет

Досліджено потенціал туристично-рекреаційної сфери Вінницької області, який базується на рекреаційній складовій та суспільно-географічному положенні. Охарактеризовано основні показники діяльності санаторно-курортних і оздоровчих закладів Вінницької області. Автор наголошує на необхідності посиленої уваги до дитячого оздоровлення та відпочинку у Вінницькій області.

Исследован потенциал туристско-рекреационной сферы Винницкой области, основанный на рекреационной составляющей и общественно-географическом положении. Охарактеризованы основные показатели деятельности санаторно-курортных и оздоровительных учреждений Винницкой области. Автор подчеркивает необходимость повышенного внимания к детскому оздоровлению и отдыху в Винницкой области.

The potential of the tourist and recreational sphere of the Vinnytsya region is investigated, which is based on the recreational component and socio and geographical position. The main indicators of activity of sanatorium and health-improving establishments of Vinnytsia region are described. The author emphasizes the need for intensive attention to children's health and recreation in Vinnytsya region.

Ключові слова: туризм, туристично-рекреаційна сфера, туристично-рекреаційний потенціал, охорона здоров'я населення, дитячі заклади оздоровлення, соціально орієнтована економіка

Ключевые слова: туризм, туристско-рекреационная сфера, туристско-рекреационный потенциал, охрана здоровья населения, детские учреждения оздоровления, социально ориентированная экономика

Keywords: tourism, tourist-recreational sphere, tourist-recreational potential, public health care, children's recreation facilities, socially oriented economy

ВСТУП

Формування та розвиток соціально орієнтованої економіки в Україні найближчим часом буде відбуватися в умовах скорочення чисельності населення працездатного віку, адже тривалий час спостерігається тенденція до зниження рівня здоров'я жителів країни. В таких умовах велике значення туристично-рекреаційної сфери, яка сприяє формуванню умов для відпочинку а також охороні здоров'я та покращенню якості життя населення. Туристично-рекреаційна сфера має забезпечувати доступний відпочинок й санаторно курортне лікування усіх прошарків населення.

Дослідження туристично-рекреаційної сфери як важливої галузі наукового знання мають міждисциплінарний характер. Найбільш глибоко і системно теоретичні питання оцінки туристично-рекреаційної сфери вивчають фахівці в сфері економіки та управління. Дослідження окремих напрямів туристичної діяльності знайшли своє відображення в працях таких вітчизняних науковців: Ільїної М.В. [2], Куценко В.І. [3], Молнар О.С. [4], Негоди Г.А. [5] та багатьох інших.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Туристично-рекреаційна сфера України досліджена в багатьох працях зарубіжних та українських науковців, проте бракує подібних досліджень проведених в регіональному розрізі. Потенціал туристично-рекреаційної сфери, і як наслідок, розвиток туристичної діяльності в Україні значно варіюється за регіонами. Метою статті є дослідження потенціалу туристично-рекреаційної сфери Вінницької області та подальших можливостей оздоровлення всіх категорій населення на цій території.

РЕЗУЛЬТАТИ

В сучасних умовах соціально-економічного розвитку України підвищується рівень захворюваності населення та знижується якість життя. Такі обставини вимагають модернізувати туристично-рекреаційну сферу, яка має стати потужним фактором оздоровлення населення та фундаментом формування соціально орієнтованої економіки. На всіх стадіях формування здоров'я людини витрачаються кошти, тому інвестиції у здоров'я акумулюються у вигляді певної частки людського капіталу як сума затрат на формування

фізично та психічно здорового працівника. Для формування такого активного працівника держава має створювати систему лікувальних, туристичних та санаторно-курортних закладів. Система названих закладів є структурною частиною туристично-рекреаційної сфери України. захворювань.

Вінницька область – стратегічно важливий культурний, політичний та економічний регіон України, який водночас може стати одним з найбільших туристично-відпочинковим та курортним регіоном України. Важливою складовою рекреаційного потенціалу області є її суспільно-географічне положення.

Все більшим попитом серед туристів, які приїжджають оздоровитися на території Вінницької області, користуються санаторії м. Хмільника та м. Немирова. Адже Вінниччина багата якісними мінеральними та прісними підземними водами. Далеко за межами не лише області, але й України, відомий курорт державного значення м. Хмільник, який ще називають «радоноювою скарбницею», українським Баден-Баденом. Радоновим водам Хмільника немає рівних серед відомих мінеральних вод Європи. До

складу бальнеологічного курорту входять 7 санаторно-курортних закладів, що дає змогу щорічно оздоровлювати до 50 тис. осіб, як з України, так і з-за кордону, а це чималий потенціал для розвитку курортного туризму.

Особливо загрозою майбутнього країни є нинішній стан здоров'я і спосіб життя дітей і молоді. В Україні налічується близько 4 мільйонів дітей шкільного віку, але кожна п'ята дитина народжується з відхиленнями у здоров'ї, у 90% школярів діагностуються різні захворювання. Крім того, смертність дітей до 1 року на 1 тис. населення складає 10 осіб. Смертність немовлят в Україні в 2,4 рази вища, ніж в Європі. В середовищі підростаючого покоління різко прогресують хронічні хвороби серця, гіпертонія, неврози.

На території Вінницької області кількість дитячих закладів оздоровлення та відпочинку в 2016 р. порівняно з 2010 р. значно скоротилася (табл. 2). Зрозуміло, що без державної підтримки буде дуже важко зберегти існуючу мережу дитячих закладів, що відповідали б сучасним вимогам.

Таблиця 1

Основні показники діяльності санаторно-курортних і оздоровчих закладів Вінницької області

[складено автором за [7]]

Показник	Кількість закладів, одиниць	Кількість осіб, що були оздоровлені протягом		Кількість дітей віком 0-17 років, які були оздоровлені
		тривалого часу	1-2 днів	
Заклади тривалого перебування у тому числі:	30	61220	666	9546
санаторії	21	57393	92	9133
із них дитячі	11	6242	-	6242
санаторії для хворих на туберкульоз	5	1418	-	930
із них для дітей	3	930	-	930
Санаторії-профілакторії	6	3204	-	264
Бази та інші заклади відпочинку	3	623	574	149

Таблиця 2

Дитяче оздоровлення та відпочинок у Вінницькій області

[складено автором за [6]]

Показник	Роки			Відхилення 2016 р. до 2010 р. (+/-)
	2010	2015	2016	
Кількість дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, одиниць	803	244	258	-545
Місць в закладах, одиниць	5601	4690	4340	-1261
Оздоровлено дітей, осіб	78361	27137	26654	-52107
Оздоровлено окремих категорій дітей, в т.ч.:				
діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування	1802	859	1055	-747
діти-інваліди	1019	326	326	-693
діти, потерпілі від наслідків Чорнобильської катастрофи	4235	548	548	-3687
діти з багатодітних і малозабазпечених сімей	15299	5415	5933	-9366

Відпочивали та оздоровлювалися на Вінниччині діти та підлітки з інших регіонів нашої країни, а саме: Волинської, Дніпровської, Донецької, Житомирської, Закарпатської, Івано-Франківської, Київської, Луганської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Харківської, Хмель-

ницької, Черкаської, Чернівецької, Чернігівської областей та міста Києва. На території області влітку 2016 р. з цих областей були оздоровлені більше 2,0 тис. дітей.

Для відпочинку дітей при школах було організовано 605 закладів відпочинку з денним перебуван-

ням, де провели своє дозвілля більше 48 тис. Школярів, або 80% від загальної кількості оздоровлених дітей. За останні роки особливої гостроти набула проблема оздоровлення дітей соціально незахищених категорій. Влітку 2016 року було оздоровлено 1,2 тис. дітей-сиріт та позбавлених батьківського піклування, 11,1 тис. дітей з багатодітних і малозабезпечених сімей та майже 700 інвалідів.

Особливої уваги щодо відпочинку та оздоровлення потребують діти, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Із 17,6 тис. дітей, що перебували під наглядом в медичних закладах Міністерства охорони здоров'я на початок 2016 року відпочили та оздоровились в таборах області 2,5 тис. осіб.

Завдання з реабілітації та корекції здоров'я вінницьких дітей вирішується за допомогою мережі спеціальних дошкільних закладів та груп. Всього у цих закладах оздоровлюється понад 2,8 тис. дітей. Зокрема, у Вінницькій області на даний для дітей з вадами зору, мови, опорно-рухового апарату, інтелекту в 1 денному навчальному закладі (ДНЗ) спеціального призначення та при 19 ДНЗ комбінованого типу функціонують 58 груп спеціального призначення, в яких виховується 1267 дітей (міста Калинівка, Вінниця, Козятин, Жмеринка, Ладижин); для дітей з латентною туберкульозною інфекцією, з хронічними неспецифічними захворюваннями органів дихання, із захворюваннями серцево-судинної системи, з хворобами органів травлення в 4 ДНЗ сенаторного типу та при 7 ДНЗ комбінованого типу функціонує 57 груп, в яких виховується 1566 дітей (міста Вінниця, Жмеринка).

В сьогоденні умовах вкрай необхідно розробити концепцію і прийняти державну програму оздоровлення та відпочинку дітей, розвитку мережі дитячих та оздоровчих закладів, якою необхідно передбачити перш за все підтримку дитячих центрів, базових закладів комунальної форми власності. Потребують відновлення раніше діючі пілги для дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, стосовно звільнення від сплати земельного податку, місце-

вих податків і зборів, комунально – побутових послуг, придбання продуктів харчування.

ВИСНОВКИ

Такий стан ресурсного забезпечення туристично-рекреаційної сфери і системи оздоровлення населення Вінницької області означає необхідність розробки середньо- та довгострокових регіональних програм розвитку рекреаційної сфери з урахуванням туристично-рекреаційного потенціалу території області а також потреб всіх прошарків населення в оздоровчих послугах.

Список використаних джерел

1. Заклади охорони здоров'я та захворюваність населення України у 2015 році: статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України. – 2016. – 92 с.
2. Ільїна М.В. Оцінка питомого природо-рекреаційного потенціалу регіонів України [Електронний ресурс] / М.В. Ільїна // Економіка. Управління. Інновації. – 2011. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2011_2_19
3. Куценко В.І. Розвиток сільського туризму в контексті реалізації моделі "Зелене зростання" [Електронний ресурс] / В.І. Куценко // Економіка. Управління. Інновації. – 2011. – № 2. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN>
4. Молнар О.С. Роль та місце туризму в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону / О.С. Молнар, Ф.А. Важинський, І.С. Романович // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Економіка. – 2014. – Вип. 1. – С. 252–256.
5. Негода Г.А. Визначення сутності туризму та його вплив на соціально-економічний розвиток регіону [Електронний ресурс] / Г.А. Негода // Вісник ДІТБ. – 2013. – № 17. – С. 246–251. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vditb_2013
6. Оздоровлення дітей у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку влітку 2016 року: статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України. – 2017. – 59 с.
7. Туристична діяльність в Україні у 2016 році: статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України. – 2017. – 76 с.

ШЕВЧЕНКО

Інна Юрїївна

shevchenko.khnadu@gmail.com

к.е.н., доцент, Харківський
національний автомобільно-
дорожній університет

УДК 378.14

ПОСАДОВА ІНСТРУКЦІЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ
НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНІВ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ АВТОМОБІЛЬНОГО
ТРАНСПОРТУ

JOB INSTRUCTION AS THE BASIS OF FORMING THE TRAINING
PLANS FOR PREPARING THE ECONOMIC SPECIALISTS FOR THE
MOTOR TRANSPORT ENTERPRISES

У статті висвітлено особливості урахування положень посадових інструкцій фахівців з економічних питань на підприємствах автомобільного транспорту при розробленні навчальних планів підготовки бакалаврів і магістрів зі спеціальностей 051 «Економіка» і 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» у Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті.

В статье освещены особенности учета положений должностных инструкций специалистов по экономическим вопросам на предприятиях автомобильного транспорта при разработке учебных планов подготовки бакалавров и магистров по специальностям 051 «Экономика» и 076 «Предпринимательство, торговля и биржевая деятельность» в Харьковском национальном автомобильно-дорожном университете.

The article highlights the peculiarities of taking into account the provisions of the job instructions of specialists in the economic issues at the motor transport enterprises during developing the curricula for the preparation of bachelors and masters by the specialties 051 «Economics» and 076 «Entrepreneurship, trade and exchange activities» at the Kharkiv National Automobile and Highway University.

Ключові слова: посадова інструкція, підготовка бакалаврів і магістрів, підприємство автомобільного транспорту

Ключевые слова: должностная инструкция, подготовка бакалавров и магистров, предприятие автомобильного транспорта

Keywords: job instruction, preparation of bachelors and masters, motor transport enterprise

ВСТУП

Автомобільний транспорт є невід'ємною та стратегічно важливою частиною транспортної інфраструктури України, традиційно займаючи лідерську позицію на вітчизняному ринку транспортних послуг.

Як свідчать архівні та актуальні дані Державної служби статистики України [1], лише в період 2000-2015 рр. автомобільним транспортом забезпечувалося 71,52-77,35% перевезення вантажів і 83,49-90,46% перевезення пасажирів. Разом з тим, в останні роки сформувалися та демонструють прогресуючу тенденцію до загострення ряд проблем розвитку підприємств автомобільного транспорту [2], серед яких особливе місце відведено проблемі браку кваліфікованих кадрів.

Вважаємо, що дана проблема не може бути вирішена лише через інтенсифікацію процесів підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців у сфері автомобільного транспорту – як ніколи раніше актуалізується необхідність формування ефективної

системи цільової первісної підготовки практико-орієнтованих фахівців для автотранспортних підприємств.

У попередніх дослідженнях автора [3] було закладено теоретичні основи формування внутрішньо-регіональної системи цільової первісної підготовки практико-орієнтованих фахівців, заснованої на здійсненні погалузевої прив'язки вищих навчальних закладів освіти до провідних підприємств видів економічної діяльності на регіональному рівні.

Зокрема, зазначалося, що з метою забезпечення ефективності розробленої теоретичної моделі підготовки практико-орієнтованих фахівців в умовах регіоналізації, підготовку фахівців для виду економічної діяльності «Транспорт і зв'язок» у Харківській області рекомендується здійснювати такими вишами як Українська державна академія залізничного транспорту, Харківська національна академія міського господарства, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інсти-

тут», Національний аерокосмічний університет імені М.С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Українська інженерно-педагогічна академія, Харківський національний університет радіоелектроніки, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна [3].

Харківський національний автомобільно-дорожній університет, заснований у 1930 році, за 87-річну історію успішного функціонування акумулював значний досвід у підготовці фахівців для підприємств автомобільного транспорту.

Нині Харківським національним автомобільно-дорожнім університетом здійснюється підготовка бакалаврів і магістрів за спеціальностями «Автомобільний транспорт», «Прикладна механіка», «Галузеве машинобудування», «Енергетичне машинобудування», «Професійна освіта» (спеціалізації «Транспорт» і «Метрологія, стандартизація та сертифікація»), «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка», «Будівництво та цивільна інженерія», «Екологія», «Геодезія та землеустрій», «Матеріалознавство», «Комп'ютерні науки та інформаційні технології», «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології», «Метрологія та інформаційно-вимірвальна техніка», «Інженерія програмного забезпечення», «Транспортні технології», «Менеджмент», «Економіка», «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», «Облік і оподаткування», «Міжнародні економічні відносини» [4].

На випускових кафедрах налагоджено багаторічне співробітництво з провідними підприємствами автомобільного транспорту Харківського регіону (на кшталт АТП 16329, АТП 16350, АТП 16351, АТП 16363, АТП 16364, АТП 16368), що закріплено в ряді діоговорів на підготовку фахівців.

При формуванні навчальних планів випусковими кафедрами максимально враховуються галузеві особливості функціонування підприємств автомобільного транспорту, зокрема, в основу навчальних і освітньо-кваліфікаційних програм підготовки бакалаврів і магістрів закладаються основні положення посадових

інструкцій відповідних фахівців у сфері автомобільного транспорту.

МЕТА РОБОТИ полягає у висвітленні особливостей урахування положень посадових інструкцій фахівців з економічних питань на підприємствах автомобільного транспорту при розробленні навчальних планів підготовки бакалаврів і магістрів зі спеціальностей 051 «Економіка» і 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» у Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

При проведенні дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема, метод аналізу та синтезу, метод індукції та дедукції, системний підхід, порівняльний аналіз, контент-аналіз.

РЕЗУЛЬТАТИ

Як свідчать результати попередніх досліджень [5], на підприємствах автомобільного транспорту, як правило, має місце функціональна організаційна структура управління підприємством, в якій функції економічного забезпечення господарської діяльності покладаються на керівника підприємства, заступника керівника підприємства, керівника і працівників планово-економічного відділу, керівника і працівників відділу організації праці та заробітної плати, керівника і працівників відділу кадрів.

На кафедрі економіки і підприємництва Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, якою здійснюється підготовка бакалаврів і магістрів за спеціальностями 051 «Економіка» і 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», формування навчальних планів здійснюється з урахуванням основних положень посадових інструкцій фахівців з економічних питань на підприємствах автомобільного транспорту відповідно до Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників «Випуск 69. Автомобільний транспорт» [6] (табл. 1).

Таблиця 1

Урахування положень посадових інструкцій фахівців з економічних питань на підприємствах автомобільного транспорту при розробленні навчальних планів підготовки фахівців зі спеціальностей 051 і 076

[складено автором із використанням посадових інструкцій [6] і зазначених навчальних планів]

Посада	Знання і вміння згідно посадової інструкції	Навчальні дисципліни, що забезпечують формування необхідних знань і умінь
1	2	3
Керівник підприємства автомобільного транспорту	Керує згідно з чинним законодавством усіма видами діяльності підприємства. Формує стратегію розвитку підприємства і забезпечує її виконання. Забезпечує виконання підприємством зобов'язань перед бюджетами всіх рівнів, замовниками послуг і кредиторами. Організовує роботу та ефективну взаємодію усіх структурних підрозділів підприємства, спрямовує їх діяльність на виконання договірних зобов'язань щодо надання транспортних послуг, удосконалення процесу перевезень, зростання обсягів транспортної роботи та прибутку підприємства. Забезпечує підвищення ефективності роботи підрозділів з метою задоволення потреб споживачів у якісних і безпечних транспортних послугах.	Економіка підприємства, Менеджмент, Господарське право, Транспортне право, Підприємницькі комунікації, Економічна безпека, Гроші і кредит, Бізнес-планування, Економіка автомобільного транспорту, Транспортне підприємництво, Стратегія підприємства, Стратегічне управління підприємством,

Продовження табл. 1

1	2	3
	<p>Стимулює підвищення продуктивності праці працівників підприємства, ефективності перевізного процесу та ремонтного виробництва на основі запровадження сучасних технологій організації праці, виробництва й управління. Аналізує результати роботи підприємства, вживає заходів щодо усунення виявлених недоліків. Забезпечує розроблення, укладення і виконання колективного договору; вживає заходів щодо зміцнення трудової і виробничої дисципліни. Виришує всі питання в межах наданих йому прав та доручає виконання окремих виробничо-господарських функцій іншим посадовим особам: заступникам директора, керівникам структурних підрозділів. Забезпечує дотримання законності в діяльності підприємства та здійсненні його господарсько-економічних зв'язків, зміцнення договірної дисципліни та обліку. Своєчасно вживає заходів щодо запобігання банкрутству підприємства у разі його неплатоспроможності. Захищає майнові інтереси підприємства в суді, органах державної влади.</p>	<p>Економіка праці і соціально-трудові відносини, Менеджмент персоналу, Фінансовий менеджмент, Економічна діагностика</p>
<p><i>Заступник керівника підприємства автомобільного транспорту</i></p>	<p>Визначає і координує діяльність служби експлуатації підприємства. Вживає заходів для своєчасного виконання підприємством договірних зобов'язань щодо якісних та безпечних перевезень пасажирів та вантажів. Організовує вивчення ринку транспортних послуг та потреб споживачів, виявляючи характер, обсяги і напрямки транспортних потоків. Керує підготовкою комплексу документів, необхідних для отримання підприємством ліцензій, сертифікатів і свідоцтв у випадках, передбачених чинним законодавством. Забезпечує представництво інтересів підприємства при проведенні конкурсу щодо визначення перевізника для обслуговування автобусних маршрутів. За результатами конкурсу забезпечує укладання і контролює виконання договору перевезень. Бере участь в роботі з удосконалення транспортної мережі в регіоні. Керує розробкою і впровадженням новітніх технологій і методів організації перевезень. Організовує впровадження сучасних форм організації праці водіїв. Організовує контроль за станом дорожньої документації, обліком і витратами автомобільного палива. Керує діяльністю структурних підрозділів служби експлуатації підприємства, контролює результати її роботи, стан трудової і виробничої дисципліни.</p>	<p>Економіка підприємства, Менеджмент, Господарське право, Транспортне право, Маркетинг, Логістика, Організація виробництва, Регіональна економіка, Економіка і організація інноваційної діяльності, Управління витратами, Охорона праці, Економіка праці і соціально-трудові відносини</p>
<p><i>Керівник планово-економічного відділу</i></p>	<p>Здійснює керівництво роботою з економічного планування на підприємстві, направленою на організацію раціональної господарської діяльності, виявлення і використання резервів виробництва з метою досягнення найбільшої економічної ефективності. Очолює підготовку проєктів перспективних, річних, квартальних і місячних планів підрозділами підприємства з усіх видів діяльності, а також обґрунтувань і розрахунків до них згідно з завданнями, встановленими планами та замовленнями. Керує складанням планів підприємства, узгоджує і взаємно пов'язує всі його розділи, бере участь у розробленні комплексного плану соціально-економічного розвитку. Забезпечує доведення показників плану до підрозділів підприємства. Організує розроблення прогресивних планів техніко-економічних нормативів матеріальних і трудових витрат, проєктів постійних, тимчасових, разових цін на продукцію підприємства, тарифів на роботи (послуги), планово-розрахункових цін на основні види сировини, матеріалів та напівфабрикатів, які використовуються у виробництві, кошторисної калькуляції товарної продукції. Забезпечує проведення робіт з підвищення наукового обґрунтування планів, комплексного економічного аналізу всіх видів діяльності підприємства і своєчасне розроблення заходів щодо ефективного використання капітальних вкладень, матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, прискорення темпів зростання продуктивності праці, зниження собівартості продукції, підвищення рентабельності виробництва, збільшення фондівіддачі та прибутку, усунення збитків і нерациональних витрат. Організує контроль за виконанням плану реалізації продукції та плану прибутку, правильністю застосування встановлених цін, участю відділу в розробленні заходів щодо підсилення режиму економії, зниженням збитків та непродуктивних витрат, ліквідацією збиткових окремих видів продукції, удосконаленням ціноутворення.</p>	<p>Економіка підприємства, Аналіз господарської діяльності, Організація виробництва, Економетрика, Ціноутворення, Управління витратами, Планування і контроль на підприємстві, Проєктний аналіз, Управління проєктами, Економічна діагностика, Фінанси, Фінансовий менеджмент, Економіка і організація інноваційної діяльності, Інвестування, Маркетинг, Бухгалтерський облік, Оптимізаційні методи і моделі в економіці, Логістика, Статистика, Гроші і кредит, Оподаткування і мінімізація податкових ризиків, Бізнес-планування, Бюджетування суб'єктів підприємницької діяльності, Внутрішній економічний механізм підприємства, Прогнозування соціально-економічних процесів, Економіка праці і соціально-трудові відносини, Охорона праці, Стратегія підприємства, Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків</p>

1	2	3
	<p>Разом з бухгалтерією здійснює методичне керівництво і організацію роботи з упровадження, вдосконалення та розширення сфери внутрішньогосподарського розрахунку. Забезпечує розроблення проектів кошторисів витрат фондів економічного стимулювання, методичних матеріалів для цехового техніко-економічного планування, розрахунку економічної ефективності заходів щодо упровадження нової техніки та технології, раціоналізаторських пропозицій і винаходів. Організує систематичний контроль за додержанням підрозділами підприємства планової дисципліни, виконанням завдань, а також статистичний облік усіх виробничих і техніко-економічних показників роботи підприємства, підготовку періодичної звітності в установлені строки. Організує участь відділу в розробленні раціональної планової та облікової документації, а також упровадження засобів механізації і автоматизації у сфері планування, обліку та економічного аналізу. Забезпечує підготовку висновків на проекти оптових цін на продукцію, яка надходить на підприємство, проведення досліджень з питань економіки підприємства, методичне керівництво організацією економічної роботи в підрозділах підприємства.</p>	
<p><i>Керівник відділу організації праці та заробітної плати</i></p>	<p>Забезпечує виконання робіт з удосконалення організації праці, управління виробництвом, форм і систем заробітної плати, матеріального і морального стимулювання працівників підприємства. Організовує підготовку перспективних і річних планів заробітної плати, кошторисів витрат на утримання апарату управління, розроблення завдань щодо зниження трудомісткості продукції (робіт, послуг) і календарних планів перегляду норм трудових витрат. Аналізує ефективність застосування діючих форм і систем оплати праці, матеріального та морального стимулювання, забезпечує розроблення пропозицій щодо їх удосконалення, а також проектів положень про преміювання працівників підприємства. Керує проведенням робіт з трудових процесів, організації та умов праці і виявлення резервів зростання продуктивності праці, а також розроблення заходів щодо вдосконалення розподілу і кооперації праці, поліпшення використання робочого часу, атестації та раціоналізації робочих місць, скорочення застосування важкої фізичної праці, створення сприятливих умов праці тощо. Готує пропозиції щодо упровадження і підвищення ефективності колективних форм організації та оплати праці, а також застосування централізовано розроблених типових проектів організації праці працівників і окремих підрозділів підприємства. Організовує роботу з нормування праці, своєчасного перегляду норм, упровадження технічно обґрунтованих нормативів праці.</p>	<p>Економіка підприємства, Менеджмент, Господарське законодавство, Трудове право, Організація виробництва, Менеджмент персоналу, Економіка праці і соціально-трудові відносини, Охорона праці, Соціальна економіка, Прогнозування соціально-економічних процесів, Соціальна відповідальність, Економіка і організація інноваційної діяльності</p>
<p><i>Керівник відділу кадрів</i></p>	<p>Очолює роботу із забезпечення підприємства працівниками потрібних професій, спеціальностей і кваліфікації згідно з рівнем та профілем отриманої ними підготовки та ділових якостей. Керує розробленням перспективних і річних планів комплектування підприємства персоналом з урахуванням перспектив його розвитку, змін складу працюючих у зв'язку з упровадженням нової техніки та технології, механізації і автоматизації виробничих процесів, а також пуском виробничих об'єктів. Бере участь у роботі з прогнозування і визначення потреби в кадрах на основі планів економічного і соціального розвитку підприємства. Вирішує питання найму, звільнення, переведення працівників, контролює їх розстановку і правильність використання у підрозділах підприємства. Організує своєчасне оформлення приймання, переведення і звільнення працівників згідно з трудовим законодавством. Організує розроблення і реалізацію заходів, спрямованих на удосконалення керування кадрами на основі впровадження відповідної системи добору, розстановки кадрів, яка забезпечує відбір найбільш підготовлених працівників для ефективного виконання ними своїх обов'язків, профвідбір та професійну адаптацію кадрів, їх професійно-кваліфікаційне просування. Визначає і узагальнює підсумки роботи з кадрами, аналізує причини плинності, прогулів та інших порушень трудової дисципліни, готує пропозиції щодо усунення виявлених недоліків, закріплення кадрів, вживає заходів щодо працевлаштування вивільнених працівників.</p>	<p>Економіка підприємства, Менеджмент, Господарське законодавство, Трудове право, Організація виробництва, Менеджмент персоналу, Економіка праці і соціально-трудові відносини, Охорона праці, Соціальна економіка, Прогнозування соціально-економічних процесів, Соціальна відповідальність, Економіка і організація інноваційної діяльності</p>

Продовження табл. 1

1	2	3
	Організує табельний облік, складання і виконання графіків відпусток, контроль за станом трудової дисципліни в підрозділах підприємства і додержанням працівниками правил внутрішнього трудового розпорядку, розробляє заходи щодо поліпшення трудової дисципліни, зниження витрат робочого часу. Забезпечує складання встановленої звітності з обліку особового складу та роботи з кадрами.	

ВИСНОВКИ

Подібне формування навчальних планів підготовки бакалаврів і магістрів зі спеціальностей 051 «Економіка» і 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» сприяє цільовій підготовці практико-орієнтованих фахівців і, тим самим, підвищенню конкурентоспроможності випускників кафедри економіки і підприємництва Харківського національного автомобільно-дорожнього університету на ринку праці.

Список використаних джерел

1. Транспорт. Статистичні дані Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/tz/tz_rik/tz_u/ts_u.htm.

2. Shevchenko I.Yu. Basic problems of development of a transport complex of Ukraine / I.Yu. Shevchenko // Problems of social and economic development of business: Collection of scientific articles.

Vol. 1. – Publishing house «BREEZE», Montreal, Canada, 2014. – P. 164-168.

3. Шевченко І.Ю. Теоретична модель підготовки практико-орієнтованих фахівців в умовах регіоналізації / І.Ю. Шевченко // Економічний простір: Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ: ПДАБА. – 2016. – № 110. – С. 82-94.

4. Факультети і спеціальності. Харківський національний автомобільно-дорожній університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.khadi.kharkov.ua/abiturijentu/fakulteti-i-specialnosti.html>.

5. Іванілов О.С. Економіка підприємств автомобільного транспорту: підручник для студентів вищих навчальних закладів / О.С. Іванілов, І.А. Дмитрієв, І.Ю. Шевченко. – Х.: ФОП Бровін О.В., 2017. – 632 с.

6. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників «Випуск 69. Автомобільний транспорт» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.golovbukh.ua/regulations/1521/8202/8203/461965>.

ГОЛОВАЧ

Володимир Володимирович

Тези виступу на науково-практичній конференції "Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії"

к.ю.н., Шеф-редактор журналу
"Економіка. Фінанси. Право"

РОЛЬ АУДИТУ В ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

1. За оцінками фахівців тіньова економіка в Україні досягає понад 50% ВВП. На сьогодні пропонуються різні методи і заходи впливу на тіньову економіку. Вченими навіть напрацьовано відповідні теорії детінізації вітчизняної економіки [1, 2].

Значна увага приділяється розробці та запровадженню тих чи інших систем контролю за економічними процесами. Сам по собі такий підхід не викликає заперечення.

2. Загальновідомо, що господарський і фінансовий контроль становлять невід'ємну функцію управління економічними процесами. Основна мета даного роду контролю полягає у виявленні відхилень від встановлених норм, визначенні ефективності та можливих напрямків вдосконалення як фінансово-господарської діяльності, так і самої системи контролю.

Закономірність полягає в тому, що економічні процеси і фінансові відносини нерозривно пов'язані з існуючою системою контрольних заходів у цій сфері суспільних відносин. З одного боку є об'єкт контролю у вигляді економіки і фінансів, а з іншого боку є суб'єкт контролю у вигляді структурно підпорядкованих органів і незалежного фінансового контролю у формі аудиту.

3. Аудит, як незалежна форма фінансового контролю, об'єктивно притаманний ринковій економіці України. Наявність приватної форми власності і ринкових відносин обумовлюють необхідність адекватного втручання держави в управління економікою з урахуванням принципів децентралізації і дерегуляції. Контроль у сфері підприємницької діяльності, яка здійснюється на власний ризик і має відповідну незалежність від держави, також покликаний виступати у формі незалежного фінансового контролю.

Як свідчить практика, надмірна централізація і регуляція економіки і в першу чергу підприємницької діяльності з боку держави в повній мірі сприяє корупції [3].

4. Відповідно до Закону України «Про аудиторську діяльність» метою аудиту є перевірка достовірності, повноти та відповідності законодавству фінансової звітності. Проведення такої перевірки є обов'язковим для суб'єктів суспільного та публічного інтересу.

5. Фінансова звітність складається у вигляді балансу (звіту про фінансовий стан), звіту про фінансові результати підприємства (звіт про сукупний дохід), звіту про рух грошових коштів, звіту про власний капітал, примітки до фінансової звітності. За своїм змістом тіньова економіка – це господарська діяльність, яка функціонує за межами офіційного обліку та контролю. Вона буває у формі чорної, сірої або примарної.

6. В світовій практиці постійно посилюється відповідальність аудиторів за виявлення фактів шахрайства.

Існує Міжнародний стандарт аудиту (МСА) 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності». В цьому МСА прямо зазначено, що аудитор несе відповідальність за отримання достатньої впевненості у тому, що фінансова звітність в цілому не містить суттєвого викривлення внаслідок шахрайства чи помилки. При цьому зазначається, що через властиві обмеження аудиту існує неминучий ризик того, що деякі суттєві викривлення фінансової звітності можна не виявити навіть у тому разі, якщо аудит спланований і виконується належним чином.

В МСА 240 надається наступне пояснення: «причина полягає в тому, що шахрайство може бути пов'язане із складними та ретельно організованими схемами, розробленими для його приховування, такими як підробка, навмисний пропуск запису операцій або навмисне неправильне тлумачення для аудитора. Такі дії виявляти ще важче, якщо вони супроводжуються змовою.

7. Згідно МСА 240 від аудитора вимагається дотримання принципу професійного скептицизму протягом усього процесу проведення аудиту. МСА 315 «Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвого викривлення через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища».

В процесі проведення аудиту аудитор враховує суттєвість та аудиторський ризик, а також інші вимоги щодо порядку проведення аудиту. Основною метою таких вимог є підвищення довіри користувачів до фінансової звітності. У зв'язку з цим в МСА 200 визначено, що загальні цілі аудитора під час проведення аудиту фінансової звітності полягають в тому, щоб отримати достатню впевненість у тому, що фінансова звітність у цілому не містить суттєвого викривлення внаслідок шахрайства чи помилки.

На особливу увагу заслуговує Директива ЄС 43 в редакції Директиви 56 від 16 квітня 2014 року «Про обов'язковий аудит річної та консолідованої звітності». Вона встановлює підвищену відповідальність аудиторів щодо розгляду шахрайства при перевірці фінансової звітності суб'єктів суспільного інтересу.

Якщо на повідомлення про виявлені факти шахрайства не реагує вище керівництво суб'єкта перевірки, то аудитор зобов'язаний повідомити про виявлене шахрайство правоохоронні органи.

Згідно Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» аудиторі виступають суб'єктами первинного фінансового моніторингу.

Міжнародна група з протидії відмивання брудних грошей (FATF) видала Міжнародні стандарти з про-

тидії відмиванню доходів, та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення, затвержені пленарним засіданням від 16 лютого 2012 р..

Як вбачається з наведених документів, аудит в Україні потребує подальшого суттєвого вдосконалення щодо підвищення його ролі в детінізації вітчизняної економіки.

Список використаних джерел

1. Мандибура А.О. Тіньова економіка та напрями законодавчої стратегії її обмеження. – К., 1998. – С. 134/
2. Предборський В.А. Детінізація економіки у контексті трансформаційних процесів. Питання теорії та методології: монографія. – К.: Кондор, – 2005, – 613 с.
3. Коваленко О.М. Процес подолання корупції і тіньової економіки як специфічний об'єкт соціального аудиту// [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2011-4/doc/3/03.pdf>

БУТИНЕЦЬ

Тетяна Анатоліївна

Тези виступу

д.е.н., професор кафедри
економіко-правових дисциплін
НАВС України

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА І БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

1. Проблема тіньової економіки вважається одним із основних глобальних ризиків світової економіки. З приводу чого офіційно було заявлено на Всесвітньому економічному форумі в 2011 році. Серед основних причин збільшення тіньової економіки було названо постійне розширення світових комунікацій, економічну нерівність та неспроможність глобального управління і контролю.

Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) серед головних чинників тінізації економіки визначила тіньову зайнятість та тінізацію фінансових потоків. За оцінками Міжнародної організації праці (МОП) нелегальний ринок праці має значне поширення в країнах, що розвиваються. Нелегальний сектор праці в різних галузях досягає понад 30% ВВП.

За висновками фахівців тінізації фінансових відносин сприяє глобалізація фінансових систем, розвиток Міжнародних банківських мереж і поширення електронних торговельних операцій. Як наслідок створюються сприятливі умови для маніпулювання фінансовими інструментами. З метою ухилення від оподаткування та відмивання брудних грошей, в тому числі шляхом трансфертного ціноутворення¹

2. За різними джерелами обсяги тіньової економіки в Україні фіксуються на рівні від 30 до 50% ВВП. За рахунками мінекономрозвитку у 2016 р. рівень тіньової економіки склав 35% від офіційного ВВП. Розрахунок рівня тіньової економіки було проведено у відповідності з Методичними рекомендаціями розрахунку рівня тіньової економіки, затверджених наказом Мінекономіки від 18.12.2009 № 123.

В наведених методичних рекомендаціях розрахунок рівня тіньової економіки базується на чотирьох методах: метод збитковості підприємств, монетарний метод, метод витрат населення – роздрібний товарооборот, електричний метод. З приводу ефективності цих методів серед фахівців ведеться дискусія.

Окремі автори відмічають, що зменшення рівня тіньової економіки в офіційних розрахунках зумовлено переважно неможливістю повноцінного ведення бізнесу.

Національний інститут стратегічних досліджень серед основних причин високого рівня тінізації національної економіки називає недостатньо ефективне регулювання підприємницької діяльності, що проявляється в низькому рівні захисту прав власності, значному державному втручанні, низькій довірі до правоохоронних і судових органів.

За розрахунками названого інституту рівень тінізації економіки України знаходиться в діапазоні від 30 до 40 % ВВП.

Натомість за розрахунками зарубіжних фахівців тонізація економіки України становить понад 50% ВВП.

3. Основними напрямками протидії тіньовій світовій економіці визначають:

- проведення національних аудитів економік країн;
- оцінку національних регуляторних систем;
- дослідження ринків праці;
- посилення електронного моніторингу за грошовими потоками;
- розширення контролю за офшорними операціями;
- вдосконалення норм, які регулюють фінансову діяльність;
- запровадження дієвого контролю за підробленими товарами.

Важлива роль відводиться системі протидії відмиванню «брудних» грошей. Координацію таких заходів здійснює Міжнародна група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням доходів (FATF). У 1990 р. FATF розробила Сорок рекомендацій, які згодом доповнили Дев'ять спеціальних рекомендацій. Вони набули статусу міжнародних стандартів протидії відмиванню доходів.

4. Офіційні інституції та окремі фахівці пропонують досить різноманітні заходи щодо детінізації вітчизняної економіки.

4.1. Детінізацію ринку праці пропонують здійснювати шляхом збільшення втрат роботодавця та працівника від перебування в нелегальному стані в порівнянні з легальним сектором.

4.2. Детінізацію фінансових потоків в основному пов'язують з протидією обігу «технічних цінних паперів», які не забезпечені реальними активами. Окремою проблемою виділяють емісію та обіг фіктивних векселів.

Згідно Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» мінімальний обсяг статутного капіталу повинен становити: для дилерів – 500 тис. грн., для брокерів – 1 млн. грн., управління цінними паперами – 7 млн. грн.. Значна частина компаній після сплати статутного капіталу грошима спрямовують їх на придбання «технічних цінних паперів».

У такий спосіб формується статутний капітал страхових компаній.

«Технічні» цінні папери також використовуються для виведення грошових коштів за межі країни в офшорні зони. Вітчизняний суб'єкт продає нерезиденту за низькою ціною «технічні цінні папери».

¹ Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання: аналіз. док./ Т.А. Тищук, Ю.М. Харашвілі, О.В. Іванов, за заг. ред.. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2011 – 96 с.

Потім їх викупувають за реальною ціною у того ж самого нерезидента.

«Технічні» цінні папери у вигляді векселів широко використовуються у фіктивних схемах страхування. У чинному законодавстві чітко не визначено правовий статус векселів та відсутні заборони щодо їх використання в страховій діяльності.

За даними ДФС у 10% страхових компаній взагалі відсутні страхові операції, а операції з векселями становлять майже 50% від загального обсягу операцій.

З приводу такого стану справ переважним чином вносять пропозиції загального плану щодо вжиття заходів по обмеженню обігу «технічних» цінних паперів з боку ДФС та регуляторів фінансових ринків.

4.3. За експертними оцінками річний обіг тіншового ринку землі в Україні сягає 800 млрд. грн., що у 60 разів перевищує надходження до бюджету від продажу та передачі в оренду землі.

Причини вбачаються в недосконалій системі обліку земель, відсутністю повноцінного державного земельного кадастру, корупційними складовими у процесах відведення земельних ділянок і заборони на продаж земель сільськогосподарського призначення.

Такого змісту оцінки тіншової економіки та пропозиції щодо зменшення її обсягів мають місце також з приводу інших тенденцій та окремих проявів.

5. В різноманітних рекомендаціях недостатньо приділяється уваги ролі бухгалтерського обліку в детінізації економіки. Наукових праць і методичних рекомендацій з цієї проблематики явно бракує. Переважним чином намагаються досліджувати наступні питання:

5.1. Відображення в системі бухгалтерського обліку майна шляхом визнання відповідних активів.

В ЦК і ГК України є чітке визначення майна. Натомість в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» об'єктом обліку окреслено діяльність підприємства. В Податковому кодексі України вживається термін активи. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку веде мову про відображення різних видів майна. Таким чином, в праві застосовують термін «майно», в економічній теорії – «ресурси», а в обліку – «актив».

Плутанина в термінології призводить до відсутності належної специфікації відносин власності, яка передбачає чітке закріплення прав та обов'язків власника. Зазначене дозволяє розмивати право власності в різних напрямках, позбавляти контролю, а також захисту.

Необхідно, щоб бухгалтерський облік стану та руху майна і результатів господарської діяльності забезпечував відповідність економічних показників нормам Цивільного, Господарського і Податкового кодексів України, а також іншим нормативним актам.

5.2. Гармонізації бухгалтерського обліку та системи національних рахунків (СНР)

Відомо, що управління економічними процесами на рівні держави здійснюється на основі національ-

них рахунків. Вони формуються органами статистики згідно рекомендацій організації з європейської економічної інтеграції в редакції 1993 р.. Система національних рахунків передбачає врахування тіншового сектору економіки.

Група непрямих методів ґрунтується на інформації СНР, яка в свою чергу базується на даних бухгалтерського обліку. Фахівці визнають, що між бухгалтерським обліком і СНР не існує належного взаємозв'язку. За наявності відмінностей між ними виникає необхідність наукової розробки методологічних підходів.

5.3. Посилення ролі бухгалтерського обліку щодо контролю по розрахунками з покупцями та замовниками.

Об'єктом таких операцій виступають зобов'язання та їх погашення в майбутньому. Проблемним є питання визнання їх правомірності, як на рівні держави, так і на рівні конкретного підприємства, яке функціонує в умовах правового нігілізму.

Список використаної літератури

1. Аналітичні та статистичні звіти за 2004-2013 рр. Державної фінансової інспекції України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної фінансової інспекції України. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/category/96312>

2. Голов С.Ф. Примари гармонізації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2010_29_1/stati/78.htm

3. Коваленко С.А. Методологічні основи легалізації тіншової економіки: автореф. дис. д-ра. екон. наук: 08.02.03 / НДЕІ Мінекономіки України/ С.А. Коваленко. – К. – 2000. – 25с.

4. Мазур І. Детінізація економіки України: теорія і практика: Монографія. / І. Мазур. – К. "Київський університет", 2006. – 239 с.

5. Мірошник В.В. «Актив» як бухгалтерська категорія в умовах постіндустріальної економіки / В.В. Мірошник // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Серія: Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2011. – № 2 (56). – С. 134-139

6. Михеев В.Н. Права собственности в экономической структуре общества [Електронний ресурс] / В.Н. Михеев. – Режим доступу: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=14>

7. Тіншова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання: аналіт. доп. / Т.А. Тишук, Ю.М. Харазішвілі, О.В. Іванов; за заг. ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2011. – 96 с

8. Україна. Всесвітній огляд динаміки економічної злочинності. Загроза кіберзлочинності [Електронний ресурс] // PricewaterhouseCoopers, 2011. – 16 с. – Режим доступу до журн.: http://www.pwc.com/ua/ru/press-room/assets/GECS_2011_Report_Ukraine_v42_GC.pdf.

9. Шепеленко О.В. Трансакционные издержки в переходной экономике: проблемы теории и практики: монографія / О.В. Шепеленко. – Донецк: МОН України. Донецкий нац. ун-т економіки и торговли имени М. Туган-Барановского, 2007. – 360 с

10. Шимов С.І. Майнові права в контексті сучасних концепцій права власності в цивільстиці // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2. – С. 192-195.

ЯК БЕЗРОБІТНОМУ ОТРИМАТИ ДОПОМОГУ У ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ ЗАЙНЯТОСТІ?

Реєстрація у Державній службі зайнятості здійснюється незалежно від місця проживання чи перебування, тож громадянин може звернутися *до будь-якого зручного за розташуванням центру зайнятості*. Відповідно до частини другої статті 43 Закону України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 № 5067-VI, щоб отримати статус безробітного та відповідну соціальну допомогу, потрібно подати особисту заяву до Державної служби зайнятості. При поданні заяви для реєстрації слід пред'явити такі документи:

- паспорт громадянина України або інший документ, що посвідчує особу;
- облікову картку платника податків (ідентифікаційний код);
- трудову книжку або інший документ, що містить відомості про період зайнятості особи;
- документ про освіту (атестат або диплом);
- військовий квиток (для військовозобов'язаних).

Деякі категорії громадян мають пред'явити додатково інші документи, щоб скористатися послугами Державної служби зайнятості. Такі категорії визначені у статті 14 Закону України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 № 5067-VI.

Зареєстровані безробітні зобов'язані відвідувати територіальний орган, у якому вони зареєстровані, у визначений і погоджений з ними час з паспортом чи іншим документом, що посвідчує особу, та трудовою книжкою, дотримуватись письмових індивідуальних рекомендацій щодо сприяння працевлаштуванню.

Для отримання грошової допомоги по безробіттю необхідно:

- подати особисту заяву на отримання допомоги по безробіттю;
- надати копії документів, які були пред'явлені при реєстрації у центрі зайнятості;
- надати довідку спеціального зразка про середню заробітну плату (дохід) за останнім місцем роботи, або декілька таких довідок з останніх місць роботи.

Форма довідки визначена у Додатку 2 Порядку надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності, затвердженого Наказом Міністерства соціальної політики України від 15.06.2015 №613.

Розмір допомоги по безробіттю вираховується відповідно до розміру середньої заробітної плати (доходу) за останнім місцем роботи особи у відсотках, що визначаються страховим стажем особи:

- від 6 місяців до 2 роки – 50%;

- від 2 до 6 років – 55%;
- від 5 до 10 років – 60%;
- більш ніж 10 років – 70%.

Допомога по безробіттю не може перевищувати чотирикратного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Якщо особа має страховий стаж менш ніж 6 місяців або звільнена із попереднього місця роботи згідно підстав, визначених пунктами 3, 4, 7, 8 статті 40, статтями 41 та 45 Кодексу законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII, вона може отримувати допомогу по безробіттю у мінімальному розмірі. На 2017 рік Правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України встановило **мінімальний розмір такої допомоги – 544 грн.**

Виплата допомоги по безробіттю починається з восьмого календарного дня після реєстрації громадянина у Державній службі зайнятості. Якщо особа звільнилася з останнього місця роботи **за власним бажанням без поважних причин**, виплата допомоги починається з **91-го календарного дня після реєстрації**. Строки виплат можуть бути встановлені до 720 календарних днів, залежно від страхового стажу та віку безробітного. Встановлений строк може бути скорочено у разі невиконання безробітним своїх обов'язків, із якими він був ознайомлений при реєстрації у Державній службі зайнятості. Розмір допомоги по безробіттю також може бути скорочено, якщо особа не виконує покладає на неї обов'язків зареєстрованого безробітного.

Одноразова виплата допомоги по безробіттю для організації безробітним підприємницької діяльності здійснюється у розмірі допомоги по безробіттю, нарахованої особі у розрахунку на рік. У випадку, коли особа отримувала упродовж певного часу щомісячну допомогу по безробіттю, одноразово виплачується її залишок із розрахунку на рік. Щоб отримати таку допомогу, зареєстрований безробітний має подати до центру зайнятості особисту заяву про виплату такої допомоги та бізнес-план.

Послуги у питаннях працевлаштування для безробітних надаються Державною службою зайнятості **на безоплатній основі**. Необхідну інформацію про діяльність Державної служби зайнятості, про особливості отримання послуг у центрі зайнятості та ринок праці розміщено на сайтах www.dcz.gov.ua та www.trud.gov.ua.

*Ніка Бондаренко,
журналіст "Економіка. Фінанси. Право"*

ЯК БЕЗВІЗОВИЙ РЕЖИМ ІЗ ЄС ВПЛИНЕ НА ЖИТТЯ ПЕРЕСІЧНОГО УКРАЇНЦЯ?

З 11 червня 2017 р. було введено у дію рішення ЄС про внесення України до переліку третіх країн, громадянам яких скасовуються візові вимоги, від 17

травня 2017 р.. У зв'язку із цим українці потребують більше інформації щодо умов перетину кордонів країн ЄС та перебування на їх території, необхідних

документів, обмежень та заборон безвізового режиму. У цій статті буде висвітлено важливі питання, які виникають під час подорожі.

Так, скористатися перевагами безвізового режиму можуть громадяни України, що мають дійсний **біометричний закордонний паспорт**, в тому числі громадяни, які проживають на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим та окремих районів Донецької та Луганської областей, відповідно до статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII.

На громадян України, що мають дійсний закордонний паспорт старого зразка, дія безвізового режиму не поширюється, тобто його для використання вимагається оформлення візи. Проте наразі немає законодавчо визначеної необхідності змінювати його на біометричний закордонний паспорт.

У межах безвізового режиму українці можуть перетинати кордони країн-членів Європейського Союзу, окрім Великої Британії та Ірландії, які не включені до складу Шенгенської зони. Водночас, забезпечено можливість подорожувати без необхідності отримання візи до країн, що не є членами ЄС, але які приєдналися до Шенгенської угоди «Про скасування паспортного митного контролю між країнами Європейського Союзу» від 14 червня 1985 р. – Швейцарії, Ісландії, Норвегії та Ліхтенштейну.

Відповідно до статті 6 **Шенгенського кодексу про кордони від 9 березня 2016 року** умови безвізового режиму поширюються лише на короткострокові туристичні поїздки, що тривають не довше за 90 днів. При цьому перебування на території держав, що включені до складу Шенгенської зони, дозволено **упродовж 90 днів на кожні 180 днів**. У разі закінчення цього терміну необхідно залишити Шенгенську зону на визначений період часу. Порухення нормативно закріплених строків перебування є підставою для **примусового повернення громадянина на територію України та заборони у в'їзді до Шенгенської зони у майбутньому**. Винятком для застосування цієї норми можуть бути форс-мажорні обставини, такі як тяжка хвороба, стихійне лихо тощо.

Також зазначено, що під час безвізової подорожі **заборонено виконувати будь-яку оплачувану роботу**. Водночас, не заборонено використовувати таку поїздку для пошуку роботи з метою подальшого оформлення робочої візи. Також дозволено організувати таким чином ділове відрядження, якщо його оплачує український роботодавець. Окрім того, дозволеними є поїздки до країн Європейського Союзу із метою волонтерства, якщо особа виконує роботу в обмін на забезпечення умов для її перебування, таких як надання житла та їжі. Навчання у країнах-членах ЄС під час безвізового перебування не забороняється, якщо його термін не перевищує вимог, тобто у випадку, коли навчання триває не довше за 90 днів.

Відповідно до **Додатка 1 Шенгенського кодексу про кордони від 9 березня 2016 р.** для перетину

кордону країн, що входять до складу Шенгенської зони, особа має виконати наступні умови.

1. Перш за все, слід пред'явити дійсний проїзний документ (біометричний закордонний паспорт), що **буде зберігати свою чинність упродовж не менш ніж трьох місяців після запланованої дати виїзду із території ЄС**. Якщо особа не досягла за віком 16 років, її мають супроводжувати батьки (усиновлювачі), опікуни чи піклувальники, або уповноважені ними особи, за наявності відповідних документів. У випадку, коли дитина перетинає кордон у супроводі одного з батьків, необхідно надати нотаріально посвідчений дозвіл іншого з батьків на перетин кордону дитиною. У разі необхідності слід надати також інші документи, що визначають правовий статус дитини та батьків, такі як свідоцтво про смерть, рішення суду про позбавлення батьківських прав тощо.

2. При перетині кордону необхідно **обґрунтувати мету поїздки та надати інформацію про умови запланованого перебування на території ЄС**. Для цього можна використати документ, що свідчить про наявність помешкання, запрошення від приймаючої сторони у довільній формі, контактні дані осіб, що забезпечуватимуть умови перебування тощо. Для підтвердження маршруту поїздки можна надати документ, що свідчить про замовлення організованої подорожі або наявність плану подорожі. Для відряджень та бізнес-поїздок необхідно мати документ, що підтверджує торговельні чи ділові відносини. Інформацію про подорож з метою навчання слід підтвердити сертифікатами навчальних курсів, документом, що визначає статус студента тощо.

3. Також потрібно **підтвердити наявність необхідних фінансових засобів** для перебування на території країн, що входять до складу Шенгенської зони, та для повернення до України або переміщення до іншої країни, право на в'їзд до якої особа гарантовано має, або здатність отримати такі засоби законним чином. Для цього використовуються **документи, що свідчать про оплату проживання і транспортних послуг, гарантійні листи приймаючої сторони про фінансове забезпечення гостя, декларації спонсорів, кредитні картки міжнародних платіжних систем із необхідним балансом коштів на рахунок, готівка**. З інформацією про мінімальну кількість фінансів, що необхідна для перебування на території різних держав-членів ЄС, можна ознайомитися на сайті <https://ec.europa.eu>. У середньому ця сума складає **близько 50 євро на один день перебування**.

4. Разом із цим слід надати документи, що **підтверджують намір повернення до місця проживання (зворотні квитки)**. Ця вимога не є обов'язковою для бізнес-поїздок та відряджень. Якщо подорож відбувається із використанням власного транспорту, у таких документах також немає потреби. Крім того, у разі необхідності громадянин має надати документи, що підтверджують право в'їзду на територію іншої країни після закінчення строку перебування на території ЄС.

5. У разі подорожі із використанням автомобіля особа додатково має надати документи **про**

страхування цивільної відповідальності власника транспортного засобу.

Крім того, громадянин, що перетинає кордон, не повинен перебувати у Шенгенській інформаційній системі у переліку осіб, яким заборонено в'їзд до ЄС, або становити загрозу для громадського порядку, безпеки, громадського здоров'я та міжнародних відносин.

Таким чином, безвізовий режим відкриває широкі можливості для подорожування країнами, що включені до Шенгенської зони у туристичних цілях і

навіть певним чином спрощує процес навчання, ведення бізнесу та пошуку роботи у країнах ЄС. **Проте слід пам'ятати, що перебування на території ЄС за умовами безвізового режиму є обмеженим у часі, а також про те, що не можна використовувати подорожі для здійснення будь-яких видів оплачуваної роботи.**

*Ніка Бондаренко,
журналіст "Економіка. Фінанси. Право"*

ЦИВІЛЬНИЙ ПОЗОВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: НАСКІЛЬКИ ЦЕ ЕФЕКТИВНО? ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ

Відповідно до статті 128 Кримінального процесуального кодексу України, особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та (або) моральної шкоди, а також представник або законний представник такої особи має право пред'явити **цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого** або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану відповідним суспільно небезпечним діянням. У деяких випадках цивільний позов може бути пред'явлений прокурором, якщо йдеться про інтереси держави або громадян, що не мають можливості самотійно захистити свої права.

Цивільний позов подається під час кримінального провадження, але до початку розгляду справи судом:

- під час досудового розслідування;
- під час підготовчого судового засідання.

Таким чином, **цивільний позов у кримінальній справі є вимогою про відшкодування майнової та (або) моральної шкоди, що подається до органу досудового розслідування або до суду, що здійснює кримінальне провадження.**

Стаття 119 Цивільного процесуального кодексу встановлює вимоги щодо форми і змісту позовної заяви у цивільному судочинстві, які застосовуються і для цивільних позовів у межах кримінального провадження. Крім позовної заяви, необхідно надати документи, що підтверджують заподіяння матеріальної та моральної шкоди, та, у разі такої потреби, документи, що підтверджують повноваження представника або законного представника відповідно до статей 58 та 59 Кримінального процесуального кодексу України.

Пункт 7 частини 1 статті 368 Кримінального процесуального кодексу України закріплює обов'язок суду при ухваленні вироку вирішити питання про те, чи підлягає задоволенню пред'явлений цивільний позов і, якщо так, на чію користь, в якому розмірі та в якому порядку. Відповідно до статті 129 Кримінального процесуального кодексу України за результатами розгляду цивільного позову суд може задовольнити його повністю або частково, або відмовити у ньому.

Якщо у кримінальному провадженні цивільний позов залишено без розгляду, особа має право пред'явити його в порядку цивільного судочинства. Проте, відмова у позові в порядку цивіль-

ного, господарського або адміністративного судочинства позбавляє цивільного позивача права пред'являти такий самий позов у кримінальному провадженні (ст. 128 КПК).

При вирішенні цивільного позову у кримінальному провадженні суд керується положеннями Кримінального процесуального кодексу України та Цивільного процесуального кодексу України, якщо це не суперечить нормам кримінального процесуального законодавства (наприклад, у разі укладення мирової угоди позивачем та відповідачем відповідно до статті 175 Цивільного процесуального кодексу України).

Виходячи з наявної судової практики, слід зазначити, що є певні проблеми у вирішенні судами цивільних позовів у кримінальному провадженні. Спільні питання застосування відповідних норм було роз'яснено у **постанові Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1989 № 3** «Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочинцем, і стягнення безпідставно нажитого майна», у постанові Пленуму Верховного Суду України від 07.07.1995 № 11 «Про відшкодування витрат на стаціонарне лікування особи, яка потерпіла від злочину, та судових витрат» тощо.

Важливим питанням судової практики є **визначення цивільного відповідача** у справах про відшкодування шкоди внаслідок скоєння суспільно небезпечного діяння. У частині 1 статті 1172 Цивільного кодексу України зазначено, що **юридична особа має відшкодувати шкоду, завдану її працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків.** При цьому у випадках, коли працівник знаходився на службі або на роботі, **але злочин не був безпосередньо пов'язаний із виконанням його трудових чи службових обов'язків,** оскільки його скоєння не потребувало використання службових повноважень чи влади, **цивільну відповідальність за наслідки злочину несе підозрюваний (обвинувачений), а не юридична особа,** з якою він перебуває у трудових відносинах.

Наприклад, у провадженні за справою № 755/8183/14-к Дніпровського районного суду міста Києва ухвалою суду встановлено, що клопотання про залучення КП «Київпастрас» до судового процесу за обвинуваченням у вчиненні злочину, передбаченого статтею 286 Кримінального кодексу України від

05.04.2001 № 2341-III «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами» у якості цивільного відповідача підлягає задоволенню, оскільки КП «Київпастрас» є юридичною особою, що у силу трудових відносин несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану злочинними діями об'явленого.

Відповідно до пункту 5 постанови Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1989 № 3 «Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочинцем, і стягнення безпідставно нажитого майна» **розгляду у кримінальній справі не підлягають позови за вимогами про відшкодування матеріальної шкоди, що не впливають з пред'явленого обвинувачення.** Наголошується, що право пред'явлення цивільного позову у кримінальній справі належить лише тій особі, що зазнала збитків від злочинного діяння. Наприклад, у провадженні за справою № 753/12314/16-к Дарницького районного суду ухвалою суду встановлено, що цивільні позови осіб, майно яких постраждало внаслідок дій обвинуваченого за статтею 286 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 № 2341-III «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами», але які не є потерпілими у справі, підлягають залишенню без розгляду, оскільки шкода не була спричинена їм у результаті злочину. Водночас, це не позбавляє їх права пред'явлення аналогічного позову у порядку цивільного судочинства. Також, виходячи з пункту 5 постанови Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1989 № 3 «Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочинцем, і стягнення безпідставно нажитого майна», у кримінальному провадженні не можуть розглядатися регресні позови органів страхування і соціального захисту населення, підприємств, установ, організацій, що відшкодували шкоду потерпілому до розгляду справи у суді. Водночас, такі особи мають право пред'явлення регресного позову у порядку цивільного судочинства.

Якщо цивільних відповідачів у одній справі декілька, то, виходячи з положень пункту 13 постанови Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1989 № 3 «Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочинцем, і стягнення безпідставно нажитого майна», шкоду може бути відшкодовано ними на основі **солідарної або часткової відповідальності.** Верховний Суд України наголошує, що при вирішенні позовів суди мають обґрунтовувати, на кого з підсудних покладається солідарна відповідальність, а на кого часткова, та з яких підстав.

Обґрунтування рішення суду у кримінальних справах, де застосовується цивільний позов, є важливою проблемою судової практики. Це стосується не лише характеру відповідальності кількох відповідачів, але й підстав встановлення розміру відшкодування шкоди. Так, відповідно до пункту 9 постанови

Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди», **визначаючи розмір відшкодування моральної шкоди, суд повинен наводити в рішенні відповідні мотиви.** При цьому розмір відшкодування моральної шкоди суд має визначати залежно від характеру та обсягу страждань потерпілого.

Наприклад, у провадженні за справою № 310/14517/13-к Бердянського міськрайонного суду Запорізької області вироком суду встановлено, що позовні вимоги потерпілого про відшкодування моральної шкоди в сумі 2000 грн. підлягають частковому задоволенню в сумі 500 грн. на тих підставах, що злочин, у вчиненні якого звинувачено відповідача (умисне легке тілесне ушкодження), належить до категорії злочинів невеликої тяжкості, до того ж обвинувачений перебуває у скрутному матеріальному становищі та не має змоги виплатити заявлену суму грошей.

У пункті 16 постанови Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1989 № 3 «Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочинцем, і стягнення безпідставно нажитого майна» визначено, що при встановленні суми, яка підлягає стягненню із засудженого, мають бути зараховані суми, що були добровільно передані цивільному позивачеві до постановлення вироку, а також вартість поверненого йому майна. **Наприклад,** у провадженні за справою № 753/3799/16-к Дарницького районного суду міста Києва вироком суду встановлено, що, оскільки цивільним відповідачем частково було відшкодовано завдані ним збитки в сумі 5000 грн., що підтверджено розпискою, то з нього підлягає стягненню лише залишок визначеної суми у розмірі 67728 грн. 75 коп.

Загалом, використання цивільного позову як інструменту для відновлення права потерпілого та підвищення ефективності судочинства можна оцінити позитивно, оскільки він у багатьох випадках може **спростити процедуру доказування та пришвидшити відшкодування матеріальної та моральної шкоди,** завданої суспільно небезпечним діянням.

Порівнюючи подання цивільного позову у кримінальному процесі із звичайним цивільним позовом у цивільному процесі, **можна визначити переваги і недоліки кожного з них, а саме:**

1. При поданні цивільного позову у кримінальному процесі **обов'язки щодо доведення підстав відповідальності відповідача у покладатися на відповідні державні органи,** а не на позивача, на відміну від цивільного провадження,

2. При поданні цивільного позову у кримінальному провадженні позивач також звільняється від сплати судового збору у частині позову, що стосується вимог про відшкодування матеріальної шкоди, відповідно до пункту 6 частини 1 статті 5 Закону України «Про судовий збір». Водночас, при поданні позову про відшкодування моральної шкоди позивач від сплати державного мита не звільняється.

3. Як правило, кримінальні провадження є більш складними та продовжуваними в часу, ніж цивільні. Так, вирішення питання шляхом подання

позову у кримінальному провадженні зв'язане самим кримінальним провадженням. Допоки суд не вирішить кримінальну справу, не вирішить і питання про відшкодування матеріальної чи моральної шкоди.

Зауважимо, що чинне законодавство не забороняє подавати цивільний позов в межах кримінального провадження та одночасно самостійний цивільний позов.

РОЗ'ЯСНЕННЯ ЩОДО ЗАБОРОНИ ДІЯЛЬНОСТІ РОСІЙСЬКИХ САЙТІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

В українському суспільстві триває обговорення суспільстві триває обговорення указу Президента «Про введення у дію рішення РНБО від 28 квітня 2017 р. «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» № 133/2017 (надалі Указ). У статті 3 Закону України «Про санкції» від 14 серпня 2014 р. № 1644-VII зазначено, що *підставою для застосування персональних санкцій є діяльність фізичної або юридичної особи, що створює загрозу національним інтересам та національній безпеці України, або інші види протиправної діяльності щодо держави, суспільства, людини та громадянина.*

Відповідно до положень Указу санкції було застосовано до 1228 фізичних та 468 юридичних осіб.

Серед фізичних осіб, до яких було застосовано санкції – громадяни Російської Федерації, що беруть участь у політичній та громадській діяльності, знаходяться на державній службі, або займаються підприємницькою діяльністю, громадяни України, що є учасниками або організаторами незаконних формувань на території України тощо. Юридичні особи, щодо яких було застосовано санкції, включають транспортні та ресурсні компанії, банки та платіжні організації, інші суб'єкти господарювання, громадські організації та федеральні установи, що зареєстровані на території Російської Федерації або є їх представництвами та філіями на території України, а також суб'єкти господарювання, установи та організації АПК, перереєстровані відповідно до російського законодавства. *Санкції було накладено на період від одного до п'яти років, у деяких випадках – безстроково.*

Серед юридичних осіб, на які поширюється дія Указу нараховується 105 підприємств та організацій, щодо яких було застосовано обмежувальні заходи у вигляді обмеження або припинення надання телекомунікаційних послуг і використання телекомунікаційних мереж загального користування.

Та найбільший ажітаж у суспільстві та засобах масової інформації викликала звістка про накладення санкцій на ті компанії, щодо яких було застосовано обмежувальні заходи у вигляді заборони Інтернет-провайдерам надання послуг з доступу користу-

Таким чином, оптимальним варіантом для вирішення питань щодо відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, є одночасне подання двох цивільних позовів – в межах кримінального провадження, а також в порядку цивільного провадження.

Ніка Бондаренко,
журналіст "Економіка. Фінанси. Право"

вачам мережі Інтернет до визначених ресурсів. Серед них:

- АТ «Лабораторія Касперського» (АО «Лабораторія Касперського»);
- ТОВ «Лабораторія Касперського Україна»;
- ТОВ «Доктор Веб» (ООО «Доктор Веб»);
- ТОВ «Центр технічної підтримки «Доктор Веб»;
- ТОВ «Яндекс» (ООО «Яндекс»);
- ТОВ «Яндекс.Україна»;
- ТОВ «Мэйл.РУ ГРУП» (ООО «Мэйл.РУ ГРУП»);
- ТОВ «Вконтакте» (ООО «Вконтакте»);
- ТОВ «В Контакті»;
- ТОВ «Мейл.РУ Україна».

Інтернет-ресурси, до яких було обмежено доступ, такі як www.kaspersky.ru, www.drweb.ru, www.mail.ru, www.vk.com, www.ok.ru, yandex.ru та інші численні проекти ТОВ «Мэйл.РУ ГРУП» та ТОВ «Яндекс», мають велику популярність серед українських Інтернет-користувачів. Зокрема, охоплення соціальної мережі «Вконтакте» напередодні введення санкцій складало більш ніж 15 мільйонів осіб на території України. Як наслідок, *значна кількість користувачів продовжила шукати шляхи для відвідування заборонених російських Інтернет-ресурсів, використовуючи для цього спеціальні засоби – анонімайзери.*

На Інтернет-провайдерів покладено правове зобов'язання у вигляді заборони надання послуг з доступу користувачам мережі Інтернет до визначених ресурсів. **Порушення заборони Інтернет-провайдером може бути підставою для притягнення до юридичної відповідальності** згідно зі статтею 145 та статтею 148-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення. **Користування Інтернет-ресурсами**, щодо яких було застосовано обмежувальні заходи, за допомогою будь-яких спеціальних засобів відповідно до законодавства України **не є правопорушенням** і не тягне за собою настання будь-яких видів юридичної відповідальності.

Ніка Бондаренко,
журналіст "Економіка. Фінанси. Право"

ПЕНСІЙНА РЕФОРМА ОЧИМА ГРОМАДЯН: "ЗА" І "ПРОТИ"

В Україні дедалі популярнішим для обговорення стає питання пенсійної реформи. Ряд змін та нововведень в запропонованому урядом проекті Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» включають в себе нові поняття, терміни і оновлення системи пенсійних нарахувань.

Зміст реформи має такі ключові аспекти:

- осучаснення пенсій шляхом запровадження нової формули розрахунку виплат на основі єдиного показника середньої заробітної плати;
- введення гнучкого діапазону пенсійного віку та страхового стажу, що стане головною зброєю проти тіньової зайнятості;
- надання можливості доплати за необхідний стаж.

Реформування також має скасувати достроковий вихід на пенсію для освітян, лікарів, працівників соціальної сфери; збільшення ставки єдиного соціального внеску на 15% та 7% для шкідливих та важких виробництв, де пільговий вихід на пенсію для працівників зберігається.

Головна мета реформування пенсійних виплат, тобто відновлення соціальної справедливості, реалізується лише за умови зміни формули нарахування пенсії, яка за проектом закону стане простішою і кожен громадянин зможе самостійно визначати на які кошти йому розраховувати в майбутньому. Соціальна справедливість у даному сенсі полягає у нарахуванні гідних та заслужених пенсій усім громадянам, адже спостерігаючи статистику однакових мінімальних виплат працюючим і непрацюючим громадянам, про справедливість не може бути і мови, - коментує ініціатор проведення реформування - Прем'єр-міністр Володимир Гройсман.

Позиції та відношення до умов реформи є різними. Зазначені в проекті закону умови викликають у громадян і схвалення, і обурення. Під час відкритої дискусії, Прем'єр-міністр, зазначив, що запропонований урядом проект пенсійної реформи являє собою оптимальне і прораховане рішення, спрямоване на відновлення соціальної справедливості та збереження пенсійної системи в Україні. Прем'єр також додав, що нова система – це спосіб боротьби з тіньовою зайнятістю, що за собою тягне ухилення від сплати податків і що варіантів впровадження даної реформи буде так само безліч як і думок, та якщо цю реформу взагалі не робити – перспективи чекають далеко не радісні.

Багато запитань виникає щодо ліквідації дефіциту коштів в Пенсійному фонді, що є однією з цілей реформи.

Дане питання прокоментував Міністр соціальної політики **Андрій Рева**. За його словами, *на першому етапі реформування уряд перш за все має на меті заморозити номінальний показник дефіциту Пенсійного фонду, і отримані ресурси направити на підвищення якості життя громадян, і лише потім за*

аналізом ефективності – заповняти фінансову прірву.

Перший етап реформи триватиме 4 роки, протягом яких, уряд планує підвищувати стандарти життя людей за рахунок власних надходжень до фонду.

Він також уточнив, що це рішення є консолідованою позицією влади, яка узгоджена з Міжнародним валютним фондом та провідними експертами і науковцями.

Та попри чисельні роз'яснення урядовців, чітких позицій у громадян щодо умов реформи не з'являється і кожен пункт реформування має свої «За» і «Проти».

Соціологічна служба Центру Разумкова провела дослідження серед громадян стосовно їх думки щодо пенсійної реформи. Дослідження показало, що 87% серед усіх опитаних дотримуються думки, що дбати про гідне забезпечення старості має держава, 40,1% згодні у цьому покладатися на себе, 23,1% покладають відповідальність на роботодавців. Ці дані свідчать про те, що умови реформи, які буквально «вчать» самостійності у питанні забезпечення власного життя не до смаку громадянам, і вони вважають, що цим питанням має перейматись держава.

86,1% українців не підтримують підвищення пенсійного віку або страхового (пенсійного) стажу, 65,6% опитаних — проти заборони дострокового виходу на пенсію.

Проте понад 48% підтримують і проблематичну можливість «докупати» за гроші роки стажу, якщо їх не вистачає для отримання пенсії, і таке неоднозначне рішення, як прив'язка часу виходу на пенсію не до віку працівника, а до стажу.

Близько половини (48,2%) респондентів не підтримують прив'язку часу виходу на пенсію не до віку працівника, а до його страхового (пенсійного) стажу (підтримали б таку норму 27,5%).

Громадяни також не мають чіткої думки щодо залежності розміру пенсії громадянина від розміру сплачених ним пенсійних внесків – частка тих, хто підтримує цю пропозицію (39,1%) не набагато перевищує частку тих, хто її не підтримує (34,5%).

Та несхвальної думки про умови пропонованої реформи не лише громадяни, а й **Міжнародний валютний фонд**, від думки котрого безпосередньо залежить перебіг подій. На переговорах з Кабінетом Міністрів України, представники МВФ не погодились з оновленням пенсій з 1 жовтня 2017 року і скасуванням оподаткування пенсій працюючих пенсіонерів.

З даної статистики спостерігаємо ряд незадоволень переліченими умовами реформи, та є окремі пункти, що прийшлись людям до вподоби.

Найбільшою підтримкою (79,7%) серед можливих новачій пенсійної реформи користується скасування спеціальних пенсій для держслужбовців, депутатів, прокурорів, суддів.

61,5% громадян вважають, що працюючим пенсіонерам слід платити пенсію у тому ж розмірі, що й непрацюючим.

75,7% респондентів підтримують спеціальне пенсійне забезпечення для представників професій зі шкідливими умовами праці, 62,8% – спеціальні умови пенсійного забезпечення військовослужбовців.

Учасникам опитування ставилось питання щодо їх власних ініціатив та ідей, які б поліпшили стан пенсійної системи в Україні. Вирішення проблем дефіциту Пенсійного фонду громадяни України найчастіше пов'язують із створенням нових якісних робочих місць (65,3%), а також із збільшенням витратків державного бюджету на фінансування Пенсійного фонду (40,5%). Інші шляхи вирішення проблеми дефіциту Пенсійного фонду підтримуються

значно рідше: обмеження максимального розміру пенсії трьома мінімальними розмірами пенсії підтримують лише 22,1% опитаних, підвищення розміру нарахувань на фонд заробітної плати, за рахунок яких фінансується Пенсійний фонд – лише 13,5%, скасування виплати пенсій працюючим пенсіонерам – 8%, підвищення пенсійного віку – 1,1%.

З огляду статистичних даних можна зробити висновок, що умови пенсійної реформи лише частково задовольняють громадян, але навіть часткове поліпшення є ознакою прогресу і змін, яких потребує держава.

*Ярослава Комаренко,
журналіст "Економіка. Фінанси. Право"*

НЕЗ'ЯВЛЕННЯ ВІКТОРА ЯНУКОВИЧА НА СЛУХАННЯ У СПРАВІ ПРО ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ

29 червня 2017 р. Оболонський районний суд міста Київ розглядає справу про держзраду экс-президента Віктора Януковича. Слухання вже було перенесено у зв'язку з черговим невиходом обвинуваченого на відеозв'язок, та тепер йому було вручено повістку про виклик до суду. Але і цього разу обвинувачений уникає присутності і спілкування з судовими органами, як повідомляє Цензор. НЕТ (<https://censor.net.ua/>).

За словами адвоката Януковича – **Віталія Сердюка**, до суду вже подано заяву про поважність причин его нез'явлення, яка має сьогодні розглянутись на засіданні. «Перш за все, це відсутність належного виклику у відповідності з Європейською конвенцією про взаємну правову

допомогу. Також поважною причиною є наявність загрози його життю, і до суду буде передано відповідні документи» - прокоментував адвокат.

За останніми даними ресурсу ТРИБУНА (<https://tribuna.pl.ua>), у зв'язку черговим уникненням обвинуваченим участі у засіданні, суд задовольнив клопотання Головної військової прокуратури ГПУ і дав дозвіл на здійснення спеціального судового провадження стосовно экс-президента. «Постанова оскарженню не підлягає!» – повідомила прес-секретар столичної прокуратури - **Надія Максимець**.

*Ярослава Комаренко,
журналіст "Економіка. Фінанси. Право"*

ЯКІСТЬ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ І ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Питання державного регулювання якості продуктів харчування привертає до себе увагу у зв'язку зі збільшенням чисельності виявлених порушень норм якості. Порушення по своїй суті можуть бути як незначним відхиленням, так і серйозним недотриманням технології виробництва чи зберігання продуктів харчування, що становить небезпеку для життя споживача.

Питання якості продуктів харчування регулюється *Законом України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»*, що регламентує вимоги до безпечності та якості продуктів і встановлює державний контроль за дотриманням вказаних вимог. Вимоги до якості харчових продуктів також передбачені *Законом України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення"*, іншими актами законодавства, що стосуються забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, державними санітарними нормами, правилами і гігієнічними нормативами, які затверджує Головний державний санітарний лікар України.

Рівень якості визначається за сертифікацією та стандартизацією продукції. Відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» *кожна партія харчових продуктів, що*

надходить від виробника, повинна супроводжуватись посвідченням про якість, сертифікатом відповідності державній системі сертифікації або копією сертифіката відповідності, завіреною постачальником на товар, котрий підлягає обов'язковій сертифікації, або ж зазначеним у супровідній документації його реєстраційним номером.

Харчові продукти, які супроводжуються сертифікатом, вважаються **проконтрольованими** на їх відповідність вимогам стандартів і безпеки.

Питання щодо рівня якості існує на всіх стадіях виробництва та реалізації товарів. Перелік всіх можливих порушень чи неконтрольованості починається з недодержання вимог щодо документального засвідчення виробництва, і закінчується продажем непридатних товарів на полицях магазину. Саме тут перед нам постає інша проблема: недостатній контроль за нормами реалізації продукції в торгових точках, чи взагалі його відсутність. Реалізація товарів фізичними та юридичними особами має здійснюватися відповідно до правил торгівлі окремими групами товарів в Україні.

Якість умов реалізації продуктів визначається за результатами ревізій контролюючими органами *Державної санітарно-епідеміологічної служби МОЗ України*. **Ревізія** включає в себе комплексну пере-

вірку усіх складових норм для пунктів реалізації харчових продуктів: наявність та відповідність законодавству документів, доходів, витрат, договорів з виробниками та постачальниками, ліцензій та дозволів на продаж продукції, норм зберігання продуктів на момент отримання товару від постачальника і аж до продажу покупцеві.

У разі споживання неякісного харчового продукту виникає ряд проблем зі здоров'ям споживача, і завчасно невідомо, які саме будуть наслідки від вживання. У разі такого прецедента має місце притягнення виробника чи продавця до правової відповідальності в міру завданої шкоди.

Яка ж може бути відповідальність?

Ступінь відповідальності залежить від того, які саме були наслідки через виробництво чи продаж неякісної продукції, та на якому етапі виробництва чи реалізації була допущена помилка.

Підприємці несуть юридичну відповідальність за недотримання ними правових норм, що регулюють дану галузь, і у випадку завдання шкоди **власною діяльністю**. У випадку з виробником – це, наприклад, *виробництво продукції з недотриманням санітарних норм*, що спричинило або могло спричинити шкоду для здоров'я споживача. А у випадку з продавцем – це може бути *перевищення терміну зберігання продукту* і реалізація простроченого товару, що також спричинило шкоду. У таких випадках до підприємців застосовується цивільно-правова, адміністративна чи кримінальна відповідальність, до якої додають дисциплінарну, матеріальну та моральну.

Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 14 квітня 1995 року № 64 затверджено *Інструкція про порядок накладення і стягнення штрафів за порушення санітарного законодавства*. Даною Інструкцією передбачено відповідальність за порушення санітарного законодавства або невиконання постанов, розпоряджень, приписів, висновків посадових осіб держсанепідемслужби. Таке порушення тягне накладення на осіб, винних у вчиненні таких правопорушень, штрафу у розмірі від шести до двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Розглянемо кілька конкретних ситуацій і визначимо вид юридичної відповідальності.

Ситуація перша: виробник, в силу своєї некомпетентності, виробив харчову продукцію з порушенням правил зберігання сировини, яка після виробництва надійшла до реалізатора, котрий зауважив невідповідність стандартам.

Яку відповідальність має нести виробник? – Відповідно до ст. 167 Кодексу України про адміністративні правопорушення, випуск продукції, яка не відповідає вимогам стандартів, сертифікатів відповідності, норм, правил і зразків щодо якості, тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб підприємства від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Сплата штрафів не звільняє підприємство від усунення допущених порушень і відшкодування завданих збитків у порядку, встановленому законодавством.

Ситуація друга: реалізатор, через халатне відношення до зберігання продукції на полицях магазину, умисно порушує санітарні норми.

Яку відповідальність має нести реалізатор?

По-перше, реалізатор неякісної продукції понесе матеріальну відповідальність у разі прямої претензії споживача відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів». По-друге, такий реалізатор підлягає штрафу за приписом контролюючого органу відповідно до вищезазначеної Інструкції про порядок накладення і стягнення штрафів за порушення санітарного законодавства.

Ситуація третя: виробник, халатно ставлячись до норм санітарного законодавства, виробив неякісний харчовий продукт у великих розмірах і відпустив його на реалізацію.

Яку відповідальність має нести виробник? – Відповідно до ст. 227 Кримінального кодексу України випуск на товарний ринок або інша реалізація споживачам недоброякісної, тобто такої, що не відповідає встановленим стандартам, нормам, правилам і технічним умовам, карається *штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю на строк до трьох років*. У даній ситуації, винна особа може на три роки залишитись без права подальшої участі у виробництві.

З огляду даних ситуацій, ми спостерігаємо що порушення можуть виявитись у будь-який момент і по-різному вплинути на споживачів, тому важливо, щоб кожна відповідальна особа, була дійсно відповідальною і чесною перед покупцем та законом.

Ярослава Комаренко,
журналіст "Економіка. Фінанси. Право"